

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
I. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ.....	7
1. Εισαγωγή.....	7
2. Πολιτική και διοικητική δομή.....	9
3. Οικονομικές εξελίξεις από το 1950 έως σήμερα.....	13
α. Περίοδος 1950-1960: Φιλελευθεροποίηση της οικονομίας.....	13
β. Περίοδος 1960-1980: Σχεδιασμός και υποκατάσταση των εισαγωγών	15
γ. Περίοδος 1980 – σήμερα: Πολιτική ανάπτυξης των εξαγωγικών βιομηχανικών κλάδων	18
4. Συμπεράσματα.....	23
II. Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ.....	27
1. Εισαγωγή: Το περιφερειακό ζήτημα στην Τουρκία	27
2. Φορείς άσκησης περιφερειακής πολιτικής.....	31
3. Εργαλεία περιφερειακής ανάπτυξης.....	35
α. Προγράμματα Περιφερειακής Ανάπτυξης.....	36
β. Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης.....	40
4. Η περιφερειακή πολιτική στην Τουρκία: Σύγκριση με ΕΕ.....	43
5. Εναρμόνιση με το κοινοτικό κεκτημένο.....	50
6. Συμπεράσματα.....	52

III. ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ..... 55

1. Εισαγωγή.....	55
2. Τα χαρακτηριστικά του περιφερειακού προβλήματος στην Τουρκία	56
α. Το κατά κεφαλή ΑΕΠ.....	56
β. Δείκτες ευημερίας.....	66
γ. Δημογραφικοί δείκτες	73
δ. Απασχόληση και ανεργία	84
ε. Κοινωνικές και παραγωγικές υποδομές	87
στ. Σύνθεση των δεικτών ευημερίας και ανάπτυξης	99
3. Τάσεις περιφερειακής σύγκλισης – απόκλισης στην Τουρκία.....	105
4. Συμπεράσματα.....	111

IV. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ..... 115

1. Εισαγωγή.....	115
2. Η Κωνσταντινούπολη και ο ρόλος της στο παγκόσμιο δίκτυο πόλεων	117
3. Οι στρατηγικές πολιτικές για την Κωνσταντινούπολη: Οι περιφερειακές πολιτικές και το ρυθμιστικό σχέδιο	121
α. Οι περιφερειακές πολιτικές	122
β. Το ρυθμιστικό σχέδιο (master plan) της Κωνσταντινούπολης	126
4. Συμπεράσματα.....	130

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ..... 133

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ..... 135

ΧΑΡΤΗΣ Γ1: Οι γεωγραφικές περιφέρειες της Τουρκίας.....	136
ΧΑΡΤΗΣ Γ2: Η διαίρεση της Τουρκίας σε χωρικές μονάδες NUTSIII.....	137
ΧΑΡΤΗΣ Π1: Κατά κεφαλή ΑΕΠ σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000.....	138
ΧΑΡΤΗΣ Ν1: Κατά κεφαλή ΑΕΠ σε επίπεδο NUTSIII, 2000	139
ΧΑΡΤΗΣ Π1Α: Ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της χώρας σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000	140
ΧΑΡΤΗΣ Ν1Α: Ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της χώρας σε επίπεδο NUTSIII, 2000	141
ΧΑΡΤΗΣ Π2: Κατανομή πληθυσμού σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000 ...	142
ΧΑΡΤΗΣ Ν2: Κατανομή πληθυσμού σε επίπεδο NUTSIII, 2000.....	143
ΧΑΡΤΗΣ Π2Α: Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000.....	144
ΧΑΡΤΗΣ Ν2Α: Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας σε επίπεδο NUTSIII, 2000	145
ΧΑΡΤΗΣ Π3: Πυκνότητα πληθυσμού σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000..	146
ΧΑΡΤΗΣ Ν3: Πυκνότητα πληθυσμού σε επίπεδο NUTSIII, 2000	147
ΧΑΡΤΗΣ Π4: Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής πληθυσμού (%) σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 1990-2000.....	148
ΧΑΡΤΗΣ Ν4: Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής πληθυσμού (%) σε επίπεδο NUTSIII, 1990-2000	149
ΧΑΡΤΗΣ Π5: Ποσοστό αστικού πληθυσμού σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000	150
ΧΑΡΤΗΣ Ν5: Ποσοστό αστικού πληθυσμού σε επίπεδο NUTSIII, 2000	151
ΧΑΡΤΗΣ Π5Α: Ποσοστό αγροτικού πληθυσμού σε επίπεδο γεωγραφ. περιφέρειας, 2000	152
ΧΑΡΤΗΣ Ν5Α: Ποσοστό αγροτικού πληθυσμού σε επίπεδο NUTSIII, 2000.....	153
ΧΑΡΤΗΣ Π6: Μέσο μέγεθος νοικοκυριού σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000	154
ΧΑΡΤΗΣ Ν6: Μέσο μέγεθος νοικοκυριού σε επίπεδο NUTSIII, 2000.....	155

ΧΑΡΤΗΣ Π7: Κατά κεφαλή αποταμιευτικές καταθέσεις σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000.....	156
ΧΑΡΤΗΣ Ν7: Κατά κεφαλή αποταμιευτικές καταθέσεις σε επίπεδο NUTSIII, 2000	157
ΧΑΡΤΗΣ Π8: Σύνθετος Δείκτης Ευημερίας και Ανάπτυξης σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000.....	158
ΧΑΡΤΗΣ Ν8: Σύνθετος Δείκτης Ευημερίας και Ανάπτυξης σε επίπεδο NUTSIII, 2000	159
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	160
Το φαινόμενο των γκετζεκοντού στα τούρκικα αστικά κέντρα.....	161
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ και ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ.....	163
α. Οργανωμένες Βιομηχανικές Περιοχές (Organize Sanayi Bölgeleri – OSB)	163
β. Τεχνολογικά Πάρκα (Teknoloji Geliştirme Bölgeleri – TGB)	165
γ. Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου (Serbest Bölgeler).....	168
Ισοτιμία Λίρας Τουρκίας - Ευρώ κατά το έτος 2000	171
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	177

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σήμερα, στα πλαίσια των διεθνών οικονομικών σχέσεων, η ιδέα μιας περιφέρειας βασισμένης στο κλασικό μοντέλο της εσωτερικά προσανατολισμένης ανάπτυξης έχει αντικατασταθεί από μια περιφέρεια αποτελούμενη από επαρχίες και επαρχιακά δίκτυα και που αναζητά τη θέση της στην παγκόσμια αγορά μέσα από τις δικές της τοπικές δυναμικές. Μέσα σε αυτή τη νέα δομή, οι πόλεις ξεπροβάλλουν ως παραγωγικά και διοικητικά κέντρα, και για αυτό γίνονται πόλος έλξης του κεφαλαίου. Στα πλαίσια του σύγχρονου παγκοσμιοποιημένου οικονομικού γίγνεσθαι, το επιστημονικό πεδίο των περιφερειακών οικονομικών ολοένα και κερδίζει έδαφος και οι περιφερειακές ανισότητες αποτελούν πια αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής ατζέντας, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να διερευνήσει και να αξιολογήσει τις περιφερειακές ανισότητες σε μια γοργά αναπτυσσόμενη χώρα, με αρκετές ιδιαιτερότητες, την Τουρκία. Η παρούσα εργασία διαρθρώνεται σε τέσσερα μέρη.

Στο πρώτο μέρος επιχειρείται μια γνωριμία με την πολιτική και διοικητική δομή της χώρας, καθώς και τον οικονομικών εξελίξεων από το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα ως και σήμερα. Τόσο η πολιτική όσο και η οικονομική κατάσταση στη χώρα, διαμόρφωσαν σε μεγάλο τη σύγχρονη μορφή του περιφερειακού ζητήματος, όπως εξάλλου, σε αρκετές περιπτώσεις, και αυτές οι ίδιες διαμορφώθηκαν από αυτό.

Στο δεύτερο μέρος εξετάζεται και αξιολογείται η περιφερειακή πολιτική στην Τουρκία, από τη δεκαετία του '60, οπότε και άρχισε να ασκείται συστηματικά από το κεντρικό κράτος, μέχρι και σήμερα. Παράλληλα γίνεται μια σύγκριση με την περιφερειακή πολιτική, όπως αυτή ασκείται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με σκοπό να αναδειχθούν οι αναγκαίες αλλαγές, στα πλαίσια εναρμόνισης με το κοινοτικό κεκτημένο.

Στο τρίτο μέρος διερευνούνται και αξιολογούνται τα χαρακτηριστικά των περιφερειακών ανισοτήτων στην Τουρκία. Για το σκοπό αυτό πέραν του κλασικού δείκτη του κατά κεφαλή ΑΕΠ, εξετάζονται και μια σειρά εναλλακτικών δεικτών εισοδήματος (έμμεσα, μέσω της κατά κεφαλή φορολογίας) και ευημερίας, δημογραφίας, απασχόλησης

και ανεργίας, καθώς και υποδομών, τόσο κοινωνικών, όσο και παραγωγικών. Παράλληλα, για μια πιο σφαιρική θεώρηση του εύρους των περιφερειακών ανισοτήτων, επιχειρείται η κατασκευή ενός Σύνθετου Δείκτη Ευημερίας και Ανάπτυξης. Τέλος, γίνεται μια σύντομη επισκόπηση της διαχρονικής εξέλιξης των περιφερειακών ανισοτήτων και των τάσεων σύγκλισης-απόκλισης στη γείτονα χώρα, όπως αυτές προκύπτουν από μια σειρά μελετών.

Στο τέταρτο και τελευταίο μέρος της παρούσας εργασίας εξετάζεται ο ρόλος της Κωνσταντινούπολης. Ωστόσο, επειδή ο ρόλος και η βαρύτητά της, στην τούρκικη πραγματικότητα, γίνεται κάτι παραπάνω από φανερό, κατά την ανάλυση των περιφερειακών ανισοτήτων, επιχειρήθηκε μια διαφορετική προσέγγιση. Έτσι εξετάζεται ο ρόλος της στο παγκόσμιο δίκτυο πόλεων, ενώ γίνεται και αναφορά στις στρατηγικές ανάπτυξης της μητροπολιτικής περιοχής της Κωνσταντινούπολης.

I. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

1. Εισαγωγή

Η Τουρκία είναι η συμβολή Δύσης και Ανατολής, μια ιστορική χώρα όπου οι ήπειροι και οι κουλτούρες της Ευρώπης και της Ασίας συναντώνται και συνδυάζονται. Γεωγραφικά, η Τουρκία βρίσκεται στο βόρειο ημισφαίριο, σχεδόν σε ίση απόσταση από το βόρειο πόλο και τον ισημερινό. Η ηπειρωτική Ανατολία, τόπος γέννησης πολλών σημαντικών πολιτισμών, ήταν πάντα μια γέφυρα εμπορίου και μια πύλη μεταξύ πολιτισμών, τόσο λόγω των χερσαίων όσο και των θαλάσσιων συνδέσεών της με τρεις ηπείρους.

Η Τουρκία, έχοντας μια συνολική έκταση 780.580 km², είναι μεγαλύτερη και από τις 25 χώρες της διευρυμένης Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ με πληθυσμό σχεδόν 70 εκατομμυρίων έρχεται δεύτερη μετά τη Γερμανία. Η Τουρκία συνορεύει με τη Γεωργία και την Αρμενία στα βορειοανατολικά, με την Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν στα ανατολικά, με το Ιράκ και τη Συρία στα νότια, ενώ από τα δυτικά συνορεύει με την Ελλάδα και τη Βουλγαρία.

Η Δημοκρατία της Τουρκίας δημιουργήθηκε το 1923, από τα απομεινάρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία υπήρξε μια από τις μεγαλύτερες αυτοκρατορίες του κόσμου. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία κατέρρευσε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, και ο Κεμάλ Ατατούρκ, ο ιδρυτής του νέου εκκοσμηκευμένου τουρκικού κράτους, πολέμησε με Ιταλούς, Γάλλους, Έλληνες και Βρετανούς, διεκδικώντας τα σημερινά σύνορα της Τουρκίας. Η Δημοκρατία της Τουρκίας ανακηρύχθηκε επίσημα στις 29 Οκτωβρίου του 1923 (Savas et al, 2002).

Ο Ατατούρκ, πέρα από στρατιωτικός ηγέτης, υπήρξε ο αναμορφωτής της χώρας σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο, ενώ στα χρόνια της ηγεσίας του μπόρεσε και τα θεμέλια της τούρκικης βιομηχανίας. Όντας αναγκασμένος να ανασυγκροτήσει μια χώρα κατεστραμμένη από τον πόλεμο, στόχευσε στον γρήγορο εκσυγχρονισμό της Τουρκίας. Μετά το θάνατο του Ατατούρκ το 1938, δυο μεγάλα κόμματα (Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα-Cumhuriyet Halk Partisi και Κόμμα Δημοκρατών-Demokratik Parti)ήταν για

πολλά χρόνια υπεύθυνα για τη διακυβέρνηση της χώρας. Το 1945 η Τουρκία προσχώρησε στα Ηνωμένα Έθνη και το 1952 έγινε μέλος του NATO. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου η χώρα ταλανιζόταν από σοβαρά πολιτικά και οικονομικά προβλήματα. Οι πολιτικές διαμάχες μεταξύ αριστεράς και δεξιάς στη δεκαετία του '60 οδήγησαν σε μια σειρά στρατιωτικών πραξικοπημάτων στις 27 Μαΐου 1960, στις 12 Μαρτίου 1970 και στις 12 Σεπτεμβρίου 1980 (Savas et al, 2002; Zürcher, 2004).

Η πολιτική ζωή της Τουρκία έχει χαρακτηριστεί από πολυάριθμες εκλογικές αναμετρήσεις και κυβερνήσεις, ιδίως τις τελευταίες δυο δεκαετίες. Η πολιτική αστάθεια εμπόδισε την ύπαρξη σταθερών και μακροχρόνιων στρατηγικών και πολιτικών, καθώς οι νέες διοικήσεις "πάγωναν" τις πολιτικές των προκατόχων τους υιοθετώντας διαφορετικές προσεγγίσεις για την ανάπτυξη της χώρας (Savas et al, 2002).

2. Πολιτική και διοικητική δομή

Την τελευταία δεκαετία η Τουρκία βρίσκεται σε μια διαδικασία συνεχών αλλαγών στη δημόσια ζωή, ως αποτέλεσμα έντονων πιέσεων, τόσο σε εσωτερικό όσο και σε εξωτερικό επίπεδο. Στις εσωτερικές πιέσεις συγκαταλέγονται οι δυο μεγάλες οικονομικές κρίσεις του 1994 και του 2001, ο σεισμός του 1999 καθώς και η ολοένα αυξανόμενη απαίτηση των πολιτών για περισσότερη ελευθερία και δημοκρατία. Οι εξωγενείς πιέσεις προκύπτουν από το γεγονός ότι αποτελεί, με τη συμμετοχή της σε διάφορους οργανισμούς, μέρος της διεθνούς κοινότητας. Έτσι η εκπλήρωση των απαιτήσεων του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας, καθώς και η διαδικασία εναρμόνισης για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έχουν οδηγήσει σε σημαντικές αλλαγές, ειδικά στους τομείς της δημόσιας διοίκησης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Assessment of Public Administration in Turkey - www.unpan.org).

Το διοικητικό σύστημα της Τουρκίας οργανώνεται βάσει κάποιων βασικών πολιτικών και νομοθετικών αρχών που καθορίζονται στο Σύνταγμα του 1982. Ωστόσο το Σύνταγμα έχει αναθεωρηθεί πολλές φορές κατά την τελευταία 20ετία. Επτά αναθεωρήσεις έγιναν τα τελευταία 10 χρόνια, ενώ η τελευταία αναθεώρηση έγινε το 2004. Το Σύνταγμα ξεκινά καθορίζοντας ως πολίτευμα της Τουρκίας την προεδρευόμενη δημοκρατία και ως βασικά χαρακτηριστικά του τη διάκριση των εξουσιών (νομοθετική-εκτελεστική-δικαστική), τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους, την υπεροχή του νόμου και τη συνταγματική διακυβέρνηση (www.unpan.org).

Αυτές οι πολιτικές και νομοθετικές αρχές εφαρμόζονται εξίσου στην οργάνωση και λειτουργία της δημόσιας διοίκησης. Κάποιες από αυτές είναι:

- Η νομιμότητα της Διοίκησης
- Το κράτος δικαίου
- Η έννοια του κοινωνικού κράτους
- Η κρατική παρέμβαση στον οικονομικό τομέα
- Ο κοσμικός χαρακτήρας του κράτους
- Η ακεραιότητα της Διοίκησης

- Η νομοθετική αναθεώρηση μέσω Διοικητικών Δικαστηρίων

Όλες οι παραπάνω αρχές αποτελούν ακρογωνιαίους λίθους και αναπόσπαστα χαρακτηριστικά του σύγχρονου τούρκικου διοικητικού συστήματος. Σύμφωνα με το Σύνταγμα και τις αρχές του διοικητικού συστήματος η "Διοίκηση" δεν αποτελεί δορυφόρο της εκτελεστικής εξουσίας, είναι τμήμα της με ξεχωριστή όμως ενότητα. Λειτουργεί ωστόσο σε στενή σχέση με την εκτελεστική εξουσία, και υπό την εποπτεία της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής. (www.unpan.org)

Η δημόσια διοίκηση στην Τουρκία διακρίνεται σε κεντρική και τοπική. Το Άρθρο 126 του Συντάγματος καθορίζει ότι ο σχηματισμός της κεντρικής διοίκησης οργανώνεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε το σύνολο της χώρας να διαιρείται σε επαρχίες και οι επαρχίες σε ακόμη μικρότερες χωρικές μονάδες σύμφωνα με τις γεωγραφικές και οικονομικές συνθήκες και την ανάγκη για δημόσιες υπηρεσίες. Αναφορικά με αυτό, το Άρθρο 127 του Συντάγματος καθορίζει ότι, για την αντιμετώπιση των συνολικών τοπικών αναγκών, ο πληθυσμός των επαρχιών, των δήμων και των κοινοτήτων διοικείται από μονάδες τοπικής αυτοδιοίκησης που καθορίζονται από το νόμο ως δημόσια νομικά σώματα και διοικούν σύμφωνα με την αρχή της αυτοδιακυβέρνησης (www.unpan.org).

Το Άρθρο 123 του Συντάγματος, ωστόσο, καθορίζει ότι για να διατηρηθεί η ενότητα στη δημόσια διοίκηση ως προς την οργανωτική δομή και τις αρμοδιότητες, τα εθνικά, επαρχιακά, αστικά και αγροτικά σώματα διοίκησης πρέπει να λειτουργούν σε συνέργια και συνοχή. Ως ενιαίο κράτος (σε αντιπαράθεση με την έννοια του ομοσπονδιακού κράτους) η Τουρκία αποτελείται από 81 επαρχίες και μέσα σε αυτές υπάρχουν 850 διοικητικά κέντρα (districts) και περίπου 35.000 κοινότητες (koy). Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι γίνονται ενέργειες για την ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης και την εκχώρηση αρμοδιοτήτων από το κεντρικό προς το τοπικό επίπεδο κατά την τελευταία δεκαετία, ακόμα και σήμερα υπάρχει η δομή ενός έντονα συγκεντρωτικού κράτους ως προς την οργάνωση της δημόσιας διοίκησης.

Η κεντρική διοίκηση αποτελεί τον πυρήνα της διοικητικής δομής, τόσο ως προς την οργανωτική όσο και ως προς τη λειτουργική πλευρά. Η κεντρική διοίκηση

περιλαμβάνει το Γραφείο του Πρωθυπουργού, το Υπουργικό Συμβούλιο και Συμβουλευτικές Αντιπροσωπείες. Οι Επαρχιακοί Οργανισμοί είναι οι επαρχιακές μονάδες των υπουργείων. Όλα τα υπουργεία έχουν την έδρα τους στην Άγκυρα με παραρτήματα στις επαρχίες, που λειτουργούν ως οι κατά τόπους οργανώσεις τους. (www.unpan.org)

Η τοπική διοίκηση, η οποία λειτουργεί κάτω από τη διοικητική "κηδεμονία" της κεντρικής διοίκησης διαιρείται σε τρεις βασικές μονάδες. Σύμφωνα με το τουρκικό Σύνταγμα, τοπικές διοικήσεις, υπεύθυνες για τις τοπικές υπηρεσίες, ορίζονται τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με καθορισμένες όργανα λήψης αποφάσεων. Σε αυτό το πνεύμα ως "τοπική αυτοδιοίκηση" καθορίζονται οι ειδικές επαρχιακές διοικήσεις, οι δήμοι και κοινότητες. Ωστόσο δεν υπάρχει καμιά ιεραρχική ή συνεταιριστική σχέση μεταξύ αυτών των τριών επιπέδων. Η επικοινωνία και η συνεργασία γίνεται από τους επικεφαλής των διοικητικών περιφερειών και τους κυβερνήτες των επαρχιών (www.unpan.org, NPAA, 2001).

Οι ειδικές επαρχιακές διοικήσεις εκτελούν τις αρμοδιότητες του κεντρικού κράτους και ο Κυβερνήτης αποτελεί τον εκπρόσωπο του κράτους ως επικεφαλής της διοίκησης. Οι ειδικές επαρχιακές διοικήσεις αποτελούνται από το γενικό επαρχιακό συμβούλιο και τη μόνιμη επαρχιακή επιτροπή, ως όργανα λήψης αποφάσεων, υπό την επίβλεψη του Κυβερνήτη, ο οποίος διορίζεται απευθείας από την κεντρική διοίκηση (www.unpan.org, NPAA, 2001).

Οι δήμοι θεσπίζονται σε οικισμούς με πληθυσμό άνω των 2.000 κατοίκων και στα κέντρα των επαρχιών και των διοικητικών κέντρων (districts). Ο αριθμός των δήμων στην Τουρκία είναι 3.216, από τους οποίους 16 έχουν χαρακτηριστεί ως "μητροπολιτικοί" σύμφωνα με νόμο του 1984. Τα όργανα λήψης αποφάσεων των δήμων είναι το δημοτικό συμβούλιο και η δημοτική επιτροπή, υπό την προεδρία του δημάρχου. Τα μέλη του δημοτικού συμβουλίου και ο δήμαρχος εκλέγονται για μια περίοδο 5 ετών. (www.unpan.org, NPAA, 2001)

Ως κοινότητες θεωρούνται οι οικισμοί με πληθυσμό μικρότερο των 2.000 κατοίκων. Ο κοινοτάρχης και η εκτελεστική κοινοτική επιτροπή είναι υπεύθυνοι για τη διοίκηση των κοινοτήτων και επίσης ορίζονται μετά από εκλογές. Τα διοικητικά όργανα των κοινοτήτων έχουν περιορισμένες αρμοδιότητες και οικονομικούς πόρους, και είναι άμεσα εξαρτώμενες από την επαρχιακή διοίκηση και την κεντρική κυβέρνηση.(Village Life-www.countrystudies.us, NPAA, 2001)

3. Οικονομικές εξελίξεις από το 1950 έως σήμερα

α. Περίοδος 1950-1960: Φιλελευθεροποίηση της οικονομίας

(Zürcher, 2004)

Πολιτικά η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την παγίωση του Δημοκρατικού Κόμματος στο πολιτικό γίγνεσθαι της Τουρκίας. Σε οικονομικό επίπεδο, γίνεται η στροφή από μια "κρατιστική", αυστηρά ελεγχόμενη και αυταρχική οικονομία σε μια φιλελεύθερη οικονομία της αγοράς. Τη σημαντική αυτή καμπή δεν αποτέλεσε η άνοδος του Δημοκρατικού Κόμματος στην εξουσία, αλλά τα μέτρα της κυβέρνησης Ινονού το 1947. είναι γεγονός, ωστόσο, ότι, από το 1946, οι Δημοκρατικού υπήρξαν οι πιο ένθερμοι υποστηρικτές της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς και ότι, από τη στιγμή που βρέθηκαν στην εξουσία, εφάρμοσαν ενεργητικότερα την πολιτική φιλελευθεροποίησης της οικονομίας. Συνειδητοποίησαν, ταχύτερα από το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα, ότι σε μια χώρα σαν την Τουρκία κάθε σοβαρή προσπάθεια εκσυγχρονισμού θα έπρεπε να ξεκινήσει από την αγροτική βάση. Έτσι, για πρώτη φορά στην τούρκικη ιστορία, δόθηκε προτεραιότητα στα συμφέροντα των αγροτών, πολιτική που ακολουθήθηκε ως το τέλος αυτής της περιόδου. Τα βασικά στοιχεία της πολιτικής αυτής υπήρξαν η παροχή χαμηλότοκων πιστώσεων στους αγρότες και η προσφορά υψηλών τιμών ασφαλείας στα αγροτικά προϊόντα μέσω του Γραφείου Γεωργικών Προϊόντων (Toprak Mahsulleri Ofisi), του αρμόδιου κρατικού οργανισμού.

Η αξιοποίηση της εκτεταμένης αμερικανικής βοήθειας οδήγησε σε αυτά τα πρώτα χρόνια σε εντυπωσιακή ανάπτυξη. Οι πιστώσεις χρησιμοποιήθηκαν για να αγοραστούν μηχανήματα από το εξωτερικό. Αυτό έδωσε τη δυνατότητα να αυξηθεί θεαματικά η καλλιεργήσιμη γη, από 14,5 εκατομμύρια εκτάρια το 1948, σε 22,5 εκατομμύρια το 1956. Σε συνδυασμό με τις εξαιρετικές κλιματολογικές συνθήκες, στα πρώτα τρία χρόνια της εξουσίας των Δημοκρατικών, η εξέλιξη αυτή οδήγησε σε πλούσιες σοδειές, που είχαν ως συνέπεια να αυξηθεί σημαντικά το εισόδημα των αγροτών. Αν και οι όροι του εμπορίου των αγροτικών προϊόντων, ως προς τα βιομηχανικά, επιδεινώθηκαν στη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο διευρυμένος όγκος της αγροτικής παραγωγής αντιστάθμισε αυτό το γεγονός. Παρασυρόμενη από την επέκταση του αγροτικού τομέα, η οικονομία συνολικά γνώρισε γρήγορη ανάπτυξη της τάξης του 11% με 13%.

Ταυτόχρονα, σημειώθηκε άνοδος και στα εισοδήματα των κατοίκων των αστικών περιοχών, αν και ο ρυθμός αύξησης των μισθών δεν ήταν αντίστοιχος με την αύξηση των κερδών.

Οι οικονομικές απόψεις των Δημοκρατικών ήταν μάλλον απλοϊκές. Είχαν απόλυτη εμπιστοσύνη στη λειτουργία της αγοράς, εφόσον αυτή παρέμενε ελεύθερη από κάθε περιορισμό. Κάτω από την ισχυρή επιρροή των Αμερικάνων, το 1951, η κυβέρνηση εισήγαγε ένα νόμο για να ενθαρρύνει τις ξένες επενδύσεις στην Τουρκία. Υπολόγιζε ότι η τούρκικη αστική τάξη θα άρχιζε να επενδύει τα κέρδη που είχε συσσωρεύσει στη δεκαετία του '40 και ότι οι ξένοι επενδυτές θα έσπευδαν να επενδύσουν στην τουρκική οικονομία. Η ανταπόκριση από αυτούς τους χώρους ήταν, ωστόσο, απογοητευτική. Εκτός λίγων εξαιρέσεων, οι τούρκοι βιομήχανοι αυτής της περιόδου διηύθυναν ακόμη σχετικά απλές οικογενειακές επιχειρήσεις που μπορούσαν να ελέγξουν πλήρως, και δίσταζαν να επενδύσουν στο βαθμό που επιθυμούσαν οι Δημοκρατικοί. Παρά την κρατική ενθάρρυνση, οι ξένες επενδύσεις παρέμεναν επίσης εξαιρετικά περιορισμένες. Στη διάρκεια της δεκαετίας των Δημοκρατικών μόνο καμιά τριανταριά εταιρείες επένδυσαν στην Τουρκία και το κεφάλαιό τους ποτέ δεν ξεπέρασε το 1% των συνολικών ιδιωτικών επενδύσεων. Έτσι, το κράτος ήταν αναγκασμένο, παρόλη τη φιλελεύθερη ρητορεία, να συνεισφέρει σε ποσοστό 40% και 50%. Οι συνολικές επενδύσεις αυξήθηκαν κατά 256% στο διάστημα 1950-54. Ο κύριος όγκος τους αφορούσε το οδικό δίκτυο, την οικοδομή και τις βιομηχανίες επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων.

Η αποτελεσματικότητα των μαζικών επενδύσεων σε αυτή την περίοδο υπήρξε περιορισμένη για τρεις λόγους. Πρώτον, παρά το γεγονός ότι οι Δημοκρατικοί είχαν στόχο να απογειώσουν την οικονομία και ήθελαν γρήγορα και ορατά αποτελέσματα, ο τρόπος που χρησιμοποιούσαν τις επιχορηγήσεις τους, τις χαμηλότοκες πιστώσεις και τις επενδύσεις τους ήταν συχνά κοντόφθαλμος και στόχευε περισσότερο σε υψηλό επίπεδο ανάπτυξης παρά σε μακροπρόθεσμες βελτιώσεις στην παραγωγική ικανότητα της χώρας. Έχει συχνά διατυπωθεί η άποψη πως συνέχισαν την ανάπτυξη με τη μεγέθυνση, αλλά η πολιτική τους υπαγορευόταν σε μεγάλο βαθμό από τις απλοϊκές απαιτήσεις των αγροτών που στήριζαν εκλογικά το Δημοκρατικό Κόμμα. Δεύτερον, η ηγεσία του ΔΚ, ιδιαίτερα ο πρωθυπουργός Μεντερές, απεχθανόταν οτιδήποτε θύμιζε οικονομικό σχεδιασμό που

ήταν, για αυτούς, συνδεδεμένος με τις αρνητικές όψεις του κρατισμού. Οι επενδύσεις, επομένως, τουλάχιστον ως το 1958, δεν ήταν συντονισμένες. Τρίτον, οι επιλογές επενδύσεων οφείλονταν συχνά σε οικονομικά ασύμφορες θέσεις και αφορούσαν ακατάλληλους τομείς.

Κατά την περίοδο της διακυβέρνησης των Δημοκρατικών, η οικονομική κατάσταση του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού βελτιώθηκε. Τα κέρδη αυξάνονταν γρηγορότερα από τους μισθούς και τα ημερομίσθια στις πόλεις, και έτσι οι έμποροι και οι βιομήχανοι βγήκαν σχετικά περισσότερο κερδισμένοι. Τα ποσά που επενδύθηκαν με άμεσο ή έμμεσο τρόπο στον αγροτικό τομέα παρείχαν ακόμη και στις λιγότερο ανταγωνιστικές εκμεταλλεύσεις τη δυνατότητα να επιβιώσουν και έτσι κράτησαν στην ύπαιθρο πληθυσμούς που δεν ήταν απαραίτητοι για τη διατήρηση του ύψους της αγροτικής παραγωγής. Παρ' όλα αυτά, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '50 σημειώθηκε μαζική μετανάστευση από την ύπαιθρο στα μικρά και μεγάλα αστικά κέντρα. Πάνω από ένα εκατομμύριο άνθρωποι εγκατέλειψαν τη γη τους και, ως το τέλος της δεκαετίας, οι μεγάλες πόλεις αναπτύσσονταν με ρυθμό 10% ετησίως.

β. Περίοδος 1960-1980: Σχεδιασμός και υποκατάσταση των εισαγωγών (Zürcher, 2004)

Η περίοδος 1960-1980 χαρακτηρίζεται από τον Zürcher ως "η δεύτερη Τουρκική Δημοκρατία". Η αναπτυξιακή πολιτική των κυβερνήσεων της δεύτερης Δημοκρατίας, σχεδόν μέχρι το τέλος, είχε στόχο την εκβιομηχάνιση με προτεραιότητα στην παραγωγή προϊόντων που υποκαθιστούσαν εισαγωγές. Η Τουρκία εξαρτιόταν ακόμα από τις εισαγωγές για σχεδόν όλα τα βιομηχανικά αγαθά εκτός από επεξεργασμένα είδη διατροφής, υφάσματα, σίδηρο και ατσάλι. Τα αγαθά διαρκούς κατανάλωσης έπρεπε να έρθουν, στην πλειοψηφία τους, από το εξωτερικό. Από την άλλη, η αυξανόμενη ευημερία του πληθυσμού, στη διάρκεια της δεκαετίας του '50, είχε δημιουργήσει αυξανόμενη ζήτηση ακριβώς για αυτά τα καταναλωτικά αγαθά. Η επαφή με τον έξω κόσμο και τον δυτικό (ιδιαίτερα τον αμερικάνικο) τρόπο ζωής είχε αυξήσει τη ζήτηση για αγαθά όπως αυτοκίνητα, ψυγεία και ηλεκτρικές συσκευές.

Εκτός από τα άμεσα κίνητρα για επενδύσεις, όπως επιχορηγήσεις και φορολογικές ελαφρύνσεις, διαδοχικές κυβερνήσεις ευνόησαν τη δημιουργία εγχώριας βιομηχανίας με τρεις κυρίως τρόπους. Πρώτον, επέβαλαν σημαντικούς περιορισμούς στις εισαγωγές και υψηλούς δασμούς, για να επιβαρύνουν τα ευρωπαϊκά και αμερικάνικα βιομηχανικά προϊόντα. Δεύτερον, επέβαλαν έλεγχο στην τιμή του συναλλάγματος και, διατηρώντας την τιμή της τούρκικης λίρας εξαιρετικά υψηλή, έδωσαν τη δυνατότητα σε εκείνες τις εταιρείες, στις οποίες επέτρεπαν να αγοράζουν από την κυβέρνηση δολάρια ή μάρκα, να εξασφαλίσουν ξένες πρώτες ύλες και υλικά σε σχετικά χαμηλές τιμές. Δημιούργησαν, τέλος, μια ζωνή εσωτερική αγορά παρέχοντας υψηλές τιμές υποστήριξης στους αγρότες (πολύ πάνω από τις τιμές που επικρατούσαν διεθνώς) και επιτρέποντας υψηλές αυξήσεις για τους βιομηχανικούς εργάτες.

Κατά κανόνα, η δημιουργία για την παραγωγή αγαθών που θα υποκαθιστούσαν τις εισαγωγές πήρε τη μορφή ενός συντονισμένου εγχειρήματος, με την ξένη εταιρεία να παρέχει την τεχνογνωσία και στις περισσότερες περιπτώσεις μέρος των εξαρτημάτων και των πρώτων υλών. Ο τούρκος εταίρος παρείχε μέρος του κεφαλαίου, το εργατικό δυναμικό, το σύστημα διανομής και, ίσως το σημαντικότερο όλων, τις διασυνδέσεις. Στις δεκαετίες του '60 και του '70, ο στρατός, μέσω του Ιδρύματος για την Αλληλοβοήθεια του Στρατού (Ordu Yardimlasma Kurumu), το ίδρυμα συνταξιοδότησης του σώματος των αξιωματικών, εξελίχθηκε σε μεγάλο επενδυτή στις νέες βιομηχανίες.

Ο εσωστρεφής προσανατολισμός και οι περιορισμοί των εισαγωγών προϋπέθεταν ότι δεν υπήρχε πραγματικός ανταγωνισμός ανάμεσα στις ξένες εταιρείες και στους τούρκους εταίρους τους. Ούτε και μεταξύ των τούρκων παραγωγών υπήρχε στην ουσία ανταγωνισμός. Σχεδόν σε κάθε τομέα, δημιουργήθηκαν ολιγοπώλια. Έτσι βιομηχανίες που δεν ήταν σε θέση να είναι ανταγωνιστικές σε μια ανοικτή διεθνή αγορά αποκόμιζαν μεγάλα κέρδη από την τοπική αγορά. Οι νέες βιομηχανίες απλώθηκαν πολύ ανομοιόμορφα στο χώρο, με την πλειοψηφία να εγκαθίστανται στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης και σε μικρότερη πυκνότητα γύρω από τη Σμύρνη και τα Άδανα.

Παράλληλα, με τη ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση της χώρας και την παρακμή της αγροτικής παραγωγής σε συνδυασμό με την προσέλευση εργατικού δυναμικού από τις

νέες βιομηχανίες, η μετακίνηση από την επαρχία στις μεγάλες πόλεις, που είχε ήδη ξεκινήσει στη δεκαετία του '50, αναπτύχθηκε με πιο έντονους ρυθμούς. Τεράστιες μάζες πληθυσμού μετανάστευσαν στην Κωνσταντινούπολη, την Άγκυρα, τη Σμύρνη και τα Άδανα. Εκεί, οι παραγκουπόλεις των γκετζεκοντού (gecekondu)¹, πήραν σύντομα πολύ μεγάλες διαστάσεις. Σήμερα, περισσότερες από τις μισές οικοδομικά αξιοποιημένες περιοχές της Άγκυρας, αποτελούνται από γκετζεκοντού, και περισσότεροι από τους μισούς κατοίκους ζουν εκεί.

Με όρους οικονομικής ανάπτυξης, η στρατηγική της υποκατάστασης των εισαγωγών σημείωσε μεγάλη επιτυχία για κάποιο διάστημα. Η αχίλλειος πτέρνα αυτής της αναπτυξιακής πολιτικής ήταν ότι οι νέες βιομηχανίες εξαρτώνταν σε μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές ξένων εξαρτημάτων και υλικών παραγωγής, και επομένως χρειάζονταν ξένο συνάλλαγμα για να τα αγοράσουν. Αυτό σήμαινε ότι ήταν κυρίως η εξασφάλιση ξένου συναλλάγματος (που σε μεγάλο βαθμό ρυθμιζόταν από την κυβέρνηση), παρά οι βιομηχανικές και εμπορικές ικανότητες, που καθόριζε αν μια εταιρεία μπορούσε να επιβιώσει. Με δεδομένο ότι η Τουρκία παρουσίαζε μόνιμο έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο και στο ισοζύγιο πληρωμών, σε αυτές τις δυο δεκαετίες, η εξεύρεση των απαραίτητων δολαρίων και μάρκων αποτελούσε μεγάλο πρόβλημα. Αντιμετωπίστηκε, εν μέρει, χάρη στην ξένη, ιδιαίτερα αμερικάνικη, βοήθεια, που έφτασε σε 5,6 δισεκατομμύρια μέσα σε είκοσι χρόνια. Όλο και περισσότερο, ωστόσο, το έλλειμμα καλυπτόταν από τα τεράστια εμβάσματα των Τούρκων εργατών που είχαν μεταναστεύσει στην Ευρώπη. Αυτά έφτασαν, το 1974, στο ύψος ρεκόρ των 1,462 δισεκατομμυρίων δολαρίων.

Έτσι, περισσότερο και από την κοινωνική αναταραχή ή ακόμα και τις βίαιες συγκρούσεις, αυτό που οδήγησε σε αδιέξοδο τις κυβερνήσεις στο τέλος της δεκαετίας του '70, ήταν η επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης. Ο συνδυασμός μόνιμου ελλείμματος στο ισοζύγιο πληρωμών και μιας βιομηχανίας που εξαρτιόταν από τις εισαγωγές πρώτων υλών και ενδιάμεσων αγαθών και, επομένως, από τη διαθεσιμότητα συναλλάγματος, καθιστούσε την τούρκικη οικονομία εξαιρετικά ευάλωτη. Έτσι στα τέλη της δεκαετίας του '70, και σε συνδυασμό με την πετρελαϊκή κρίση το 1979-80, η

¹ Για το φαινόμενο των γκετζεκοντού βλ. Παράρτημα Β

Τουρκία οδηγήθηκε σε σοβαρή οικονομική κρίση και πλέον ήταν φανερό ότι ήταν αναγκαία η αναδιάρθρωση της τούρκικης οικονομίας.

γ. Περίοδος 1980 – σήμερα: Πολιτική ανάπτυξης των εξαγωγικών βιομηχανικών κλάδων

(Zürcher, 2004; Özmuçur et al, 2002)

Το 1980 αποτελεί ορόσημο για την τούρκικη οικονομική πολιτική αφού πλέον γίνεται μια στροφή προς την ανάπτυξη των εξαγωγικών κλάδων αντί για τους κλάδους υποκατάστασης των εισαγωγών. Η κυβέρνηση του Οζάλ αφιέρωσε το μεγαλύτερο μέρος της δραστηριότητάς της στη συνολικά αναδιάρθρωση της οικονομίας. Ο Οζάλ ήταν ο "αρχιτέκτονας" της δέσμης οικονομικών μεταρρυθμίσεων της κυβέρνησης Ντεμιρέλ, που ακολούθησε τις υποδείξεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, τον Ιανουάριο του 1980. Η εξουδετέρωση των συνδικάτων και της αριστεράς από τους στρατιωτικούς, μετά το Σεπτέμβριο του 1980, έδωσε τώρα τη δυνατότητα να μπει σε εφαρμογή το "πρόγραμμα σταθεροποίησης".

Οι στόχοι του προγράμματος ήταν τρεις: να βελτιώσει το ισοζύγιο πληρωμών, να καταπολεμήσει τον πληθωρισμό και να δημιουργήσει μια οικονομία της ελεύθερης αγοράς προσανατολισμένης στις εξαγωγές. Τα μέσα που θα χρησιμοποιούσε για να πετύχει αυτούς τους στόχους ήταν η δραστική και κλιμακούμενη υποτίμηση της τούρκικης λίρας, για να γίνουν οι εξαγωγές ανταγωνιστικές στις ξένες αγορές, η μεγάλη αύξηση των επιτοκίων, για να μειωθεί η υπερκατανάλωση και έτσι ο πληθωρισμός, το πάγωμα των μισθών (για να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα και να μειωθεί ο πληθωρισμός) και η αύξηση των τιμών μέσω της κατάργησης ή της μείωσης των κρατικών επιχορηγήσεων. Ενισχύθηκαν, επίσης, οι εξαγωγές με μια σειρά συγκεκριμένων μέτρων: επιδοτήσεις στους εξαγωγείς, απλοποίηση των γνωστών για την πολυπλοκότητά τους προς τις εξαγωγές γραφειοκρατικών διαδικασιών και κατάργηση των τελωνειακών δασμών στα εισαγόμενα ημικατεργασμένα προϊόντα που προορίζονταν για την εξαγωγική βιομηχανία.

Οι εισαγωγές και οι κοινές επενδύσεις με ξένες εταιρείες για την παραγωγή επώνυμων αγαθών αποτέλεσαν τη βασική επιχειρηματική δραστηριότητα στην εποχή της

υποκατάστασης των εισαγωγών. Τώρα, ο προσανατολισμός των εταιρειών αυτών στράφηκε πλέον όλο και περισσότερο προς τις εξαγωγές, χωρίς ωστόσο αυτό να ανακόψει τις προηγούμενες δραστηριότητές τους. Ταυτόχρονα, δόθηκαν κίνητρα στους ξένους επενδυτές που δεν αντιμετώπιζαν πλέον διακρίσεις. Είχαν πλέον τη δυνατότητα εξαγωγής των κερδών τους και επαναπατρισμού του κεφαλαίου που είχαν επενδύσει στην Τουρκία. Επιπλέον, έτυχαν προνομιακής μεταχείρισης όσον αφορά τους εισαγωγικούς τελωνειακούς δασμούς. Επιπλέον, δημιουργήθηκαν ζώνες ελεύθερου εμπορίου σε τρία διαφορετικά σημεία (γύρω από τα λιμάνια της Σμύρνης και της Μερσίνας και κοντά στα Άδανα).

Η κυβέρνηση ευνοούσε επενδύσεις σε έργα υποδομής και κοινής ωφέλειας. Οι τηλεπικοινωνίες και το οδικό δίκτυο εκσυγχρονίστηκαν. Μια δεύτερη γέφυρα που κατασκευάστηκε στο Βόσπορο και ένας περιφερειακός δρόμος γύρω από την Κωνσταντινούπολη βοήθησαν στην αποσυμφόρηση της κυκλοφορίας μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, ένας σύγχρονος αυτοκινητόδρομος που ονομάστηκε "Υπερευρωπαϊκός Αυτοκινητόδρομος" (και αποτελεί τμήμα των Διευρωπαϊκών Δικτύων Μεταφορών και Επικοινωνιών), αντικατέστησε, ή τουλάχιστον ανακούφισε την πίεση που δεχόταν ο παλιός διπλός δρόμος μεταξύ των μητροπολιτικών περιοχών της Κωνσταντινούπολης και της Άγκυρας. Ταυτόχρονα, η κατασκευή αγωγών φυσικού αερίου από την (τότε) Σοβιετική Ένωση προς την Τουρκία, αντικαθιστώντας τον κατώτερης ποιότητας άνθρακα και λιγνίτη που χρησιμοποιούσαν προηγουμένως, άρχισε να επιδρά σημαντικά στη μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης των μεγάλων πόλεων στα τέλη της δεκαετίας του '80.

Η κυβέρνηση Οζάλ συνειδητοποίησε ότι μια από τις σημαντικότερες πλουτοπαραγωγικές πηγές της Τουρκίας, οι παραλίες και τα τοπία της, δεν είχαν σχεδόν καθόλου αξιοποιηθεί και έτσι άρχισε να οικοδομείται δυναμικά μια τούρκικη τουριστική βιομηχανία στη διάρκεια της δεκαετίας του '80. Ως το τέλος της δεκαετίας του '80, η Τουρκία είχε κερδίσει μεγάλο μέρος της μεσογειακής τουριστικής αγοράς και είχε γίνει δημοφιλής σε τουριστικά γκρουπ από τη δυτική Ευρώπη. Εννοείται ότι αυτό είχε σαν αποτέλεσμα οι ακτές και το τοπίο να αλλοιωθούν. Στα πρώτα σχέδια για την επέκταση του τουριστικού τομέα, γινόταν σαφές ότι η Τουρκία στόχευε στην ανάπτυξη του

τουρισμού υψηλών εισοδημάτων. Για το λόγο αυτό, θα έπρεπε να προβλεφθεί χωρισμός της χώρας σε ζώνες προκειμένου να προστατευτεί η φυσική ομορφιά των ακτών. Τελικά, συνέβη το αντίθετο. Η Τουρκία ειδικεύτηκε στο μαζικό τουρισμό μικρών και μεσαίων εισοδημάτων και μεγάλες εκτάσεις των ακτών εμπορευματοποιήθηκαν και γέμισαν ξενοδοχεία, λουτροπόλεις και θέρετρα πανομοιότυπα με εκείνα της Ισπανίας, της Ελλάδας και της Κύπρου τις οποίες ανταγωνιζόταν βασικά στις τιμές.

Ένα άλλο σχέδιο που ακολούθησε σθεναρά η κυβέρνηση ήταν το γιγαντιαίο Αναπτυξιακό Σχέδιο της Νοτιοανατολικής Ανατολίας (Güneydoğu Anadolu Projesi, GAP), η ιδέα για το οποίο πρωτοδιατυπώθηκε στη δεκαετία του '60. Το σχέδιο προέβλεπε την κατασκευή ενός ολόκληρου δικτύου από φράγματα στους ποταμούς Τίγρη και Ευφράτη. Το πρόγραμμα αυτό θα περιελάμβανε υδροηλεκτρικές μονάδες και αρδευτικά έργα που θα παρήγαγαν ενέργεια για την τούρκικη βιομηχανία και άρδευαν 16 εκατομμύρια στρέμματα στην πεδιάδα του Χαράν, διπλασιάζοντας τις αρδευόμενες εκτάσεις της Τουρκίας. Το κύριο τμήμα του προγράμματος, το πελώριο Ατατούρκ στον Εφράτη, λειτούργησε το 1992. για πολιτικούς λόγους (για να αποφευχθεί η αναγκαστική συμφωνία με τις χώρες που διασχίζει ο ποταμός, τη Συρία και το Ιράκ, σχετικά με τη μοιρασιά του νερού), το πρόγραμμα και το φράγμα ολοκληρώθηκαν χωρίς οικονομική βοήθεια από διεθνείς οργανισμούς.

Η οικονομική πολιτική της δεκαετίας του '80 αύξησε, συνολικά, σε μεγάλο βαθμό το χάσμα ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς. Από τη μια πλευρά, είχε δημιουργηθεί μια νέα τάξη συχνά πολύ πλούσιων επιχειρηματιών που είχαν κάνει περιουσίες από τις εισαγωγές, τις εξαγωγές και τις κατασκευές. Από την άλλη, ως το τέλος της δεκαετίας του '80, η αγοραστική δύναμη της πλειοψηφίας του πληθυσμού είχε μειωθεί δραματικά και πολλές τούρκικες οικογένειες ζούσαν σε μεγάλη φτώχεια. Επιπλέον, αυξήθηκε σημαντικά ο αριθμός των ανέργων.

Από το 1994 ως το 2002 η Τουρκία γνώρισε μια σειρά δημοσιονομικών κρίσεων. Η κυβέρνηση της Τανσού Τσιλέρ προσπάθησε, κρατώντας τα επιτόκια σχετικά χαμηλά και ταυτόχρονα στηρίζοντας τη συναλλαγματική τιμή της τούρκικης λίρας, να διατηρήσει τους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Η προσπάθεια αυτή έφερε αποτελέσματα, αλλά

οι θεμελιώδεις ανισοροπίες της οικονομίας δημιούργησαν συνθήκες έντασης. Αργά ή γρήγορα αυτό θα είχε τις συνέπειές του. Στις αρχές του 1994, φάνηκαν τα αποτελέσματα. Δυο αμερικάνικες χρηματοπιστωτικές εταιρείες που αξιολογούν την πιστοληπτική ικανότητα όλων των χωρών και μεγάλων εταιρειών και που οι εκτιμήσεις τους γενικά υιοθετούνται από τις διεθνείς τράπεζες, υποβίβασαν, και οι δυο, την Τουρκία από το βαθμό "πρόσφορη για επένδυση" σε "ριψοκίνδυνη". Το αποτέλεσμα ήταν να καταβαραθρωθεί η τούρκικη λίρα και να εκτιναχθούν τα επιτόκια. Ήταν η αρχή της πρώτης από τις τρεις μείζονες οικονομικές υφέσεις που επρόκειτο να δοκιμάσει η χώρα μέσα στα επόμενα επτά χρόνια. Για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης του 1994 ανακοινώθηκε ένα δραστικό πρόγραμμα σταθεροποίησης.

Επρόκειτο σε μεγάλο βαθμό για άμεσα βραχυπρόθεσμα μέτρα (αύξηση στους φόρους, περικοπές στις δαπάνες, αυξήσεις στα επιτόκια και απότομες αυξήσεις στις τιμές των υπηρεσιών και προϊόντων του ευρύτερου δημόσιου τομέα) και εν μέρει για ένα σχέδιο φορολογικής μεταρρύθμισης, δημιουργίας ανεξάρτητης από την πολιτική εξουσία Κεντρικής Τράπεζας, αύξησης των εξαγωγών και πιο γοργών ρυθμών ιδιωτικοποίησης. Τα βραχυπρόθεσμα μέτρα είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση, αλλά όχι την εξάλειψη του δημοσιονομικού ελλείμματος. Ενώ τα βραχυπρόθεσμα μέτρα της κυβέρνησης είχαν κάποια επιτυχία, οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που είχαν συμφωνηθεί με το ΔΝΤ δεν προχώρησαν σχεδόν καθόλου. Ωστόσο, η τούρκικη οικονομία για άλλη μια φορά έδειξε την προσαρμοστικότητά της και την αντοχή της απέναντι στην κακοδιαχείριση και άρχισε να σημειώνεται σταδιακή ανάκαμψη από το τέλος της άνοιξης του 1995. κανένα από τα θεμελιώδη προβλήματα δεν είχε, ωστόσο αντιμετωπιστεί.

Όταν ήρθε στην εξουσία η κυβέρνηση των ισλαμιστών, προχώρησε σε μια εξαιρετικά λαϊκιστική πολιτική, που αποτελούσε σαφή ρήξη με την πολιτική της Τσιλλέρ των ετών 1994-95. Μόλις ο Ερμπακάν ανέβηκε στην εξουσία, ανακοίνωσε αυξήσεις 50% για τους 1.800.000 δημόσιους υπαλλήλους και αυξήσεις για τους συνταξιούχους μέχρι και 130%. Ότι ο προϋπολογισμός δεν μπορούσε να αντέξει τόσο γενναϊόδωρες αυξήσεις ήταν ξεκάθαρο σε όλους, αλλά η κυβέρνηση ανακοίνωνε ότι θα αποκόμιζε επιπλέον έσοδα 50 δισεκατομμυρίων δολαρίων μέσω των ιδιωτικοποιήσεων, της εξάλειψης της μαύρης αγοράς και της πώλησης κρατικών γαιών. Ήταν σαφές ότι η οικονομική αυτή

πολιτική στερούνταν αξιοπιστίας. Τα δομικά προβλήματα της τούρκικης οικονομίας (χρέος, πληθωρισμός, αναποτελεσματικότητα του δημόσιου τομέα) ούτε καν θίγονταν και το 1998 η οικονομία της χώρας γνώρισε απότομη ύφεση. Η άμεση αιτία ήταν η ρωσική χρηματοπιστωτική κρίση εκείνης της χρονιάς. Το γεγονός αυτό, καθώς συνέβη αμέσως μετά την αντίστοιχη κρίση στην ανατολική Ασία, υπονόμωσε την εμπιστοσύνη των επενδυτών στις λεγόμενες "αναπτυσσόμενες αγορές" γενικά, αλλά έπληξε την Τουρκία με μεγαλύτερη ένταση επειδή η Ρωσία αποτελούσε πολύ σημαντική αγορά για τις τούρκικες επιχειρήσεις.

Η κυβέρνηση Ετσεβίτ, η οποία ανέλαβε μετά τις εκλογές του Απριλίου του 1999, εξήγγειλε ένα μακροπρόθεσμο πρόγραμμα οικονομικών μεταρρυθμίσεων με τη βοήθεια του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας. Το πρόγραμμα περιελάμβανε περικοπή των δημοσίων δαπανών, ιδιωτικοποιήσεις και σταθεροποίηση της τιμής του συναλλάγματος. Για κάποιο διάστημα το πρόγραμμα απέδωσε, όχι όμως για πολύ. Το Δεκέμβριο του 2000, μια ολοκληρωτική καταβαράθρωση της τούρκικης λίρας αποφεύχθηκε την τελευταία στιγμή, αλλά όταν το Φεβρουάριο του 2001, ξέσπασε η δημόσια σύγκρουση ανάμεσα στον πρόεδρο Σεζέρ και τον πρωθυπουργό Ετσεβίτ σχετικά με την υποτιθέμενη άρνηση του τελευταίου να αντιμετωπίσει τη διαφθορά, η εμπιστοσύνη των αγορών εξανεμίστηκε και το πρόγραμμα κατέρρευσε. Η λίρα έχασε τη μισή της αξία και στο διάστημα 2001-2002, η οικονομία συρρικνώθηκε συνολικά κατά 9%. Όπως απέδειξαν οι εκλογές του 2002, υπεύθυνη για αυτή την αποτυχία θεωρήθηκε η πολιτική ελίτ. Με καθαρά οικονομικούς όρους, η κληρονομιά της κυβέρνησης Ετσεβίτ δεν ήταν καθόλου αρνητική. Υπό την καθοδήγηση του υπουργού Εθνικής Οικονομίας, Κεμάλ Ντερβίς, έγιναν σημαντικά βήματα για την ανασυγκρότηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η Κεντρική Τράπεζα απέκτησε ανεξαρτησία και μειώθηκε η πολιτική επιρροή στον τραπεζικό τομέα. Όλα αυτά ήταν μέτρα που στόχο είχαν να μειώσουν τη διαφθορά.

4. Συμπεράσματα

Η Τουρκία είναι η συμβολή Δύσης και Ανατολής, μια ιστορική χώρα όπου οι ήπειροι και οι κουλτούρες της Ευρώπης και της Ασίας συναντώνται και συνδυάζονται. Την τελευταία δεκαετία η Τουρκία βρίσκεται σε μια διαδικασία συνεχών αλλαγών στη δημόσια ζωή, ως αποτέλεσμα έντονων πιέσεων, τόσο σε εσωτερικό όσο και σε εξωτερικό επίπεδο. Στις εσωτερικές πιέσεις συγκαταλέγονται οι δυο μεγάλες οικονομικές κρίσεις του 1994 και του 2001, ο σεισμός του 1999 καθώς και η ολοένα αυξανόμενη απαίτηση των πολιτών για περισσότερη ελευθερία και δημοκρατία.

Το διοικητικό σύστημα της Τουρκίας οργανώνεται βάσει κάποιων βασικών πολιτικών και νομοθετικών αρχών που καθορίζονται στο Σύνταγμα του 1982. Ωστόσο το Σύνταγμα έχει αναθεωρηθεί πολλές φορές κατά την τελευταία 20ετία. Επτά αναθεωρήσεις έγιναν τα τελευταία 10 χρόνια, ενώ η τελευταία αναθεώρηση έγινε το 2004. Το Σύνταγμα καθορίζει ως πολίτευμα της Τουρκίας την προεδρευόμενη δημοκρατία και ως βασικά χαρακτηριστικά του τη διάκριση των εξουσιών (νομοθετική-εκτελεστική-δικαστική), τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους, την υπεροχή του νόμου και τη συνταγματική διακυβέρνηση. Η δημόσια διοίκηση στην Τουρκία διακρίνεται σε κεντρική και τοπική. Το Άρθρο 126 του Συντάγματος καθορίζει ότι ο σχηματισμός της κεντρικής διοίκησης οργανώνεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε το σύνολο της χώρας να διαιρείται σε επαρχίες και οι επαρχίες σε ακόμη μικρότερες χωρικές μονάδες σύμφωνα με τις γεωγραφικές και οικονομικές συνθήκες και την ανάγκη για δημόσιες υπηρεσίες. Αναφορικά με αυτό, το Άρθρο 127 του Συντάγματος καθορίζει ότι, για την αντιμετώπιση των συνολικών τοπικών αναγκών, ο πληθυσμός των επαρχιών, των δήμων και των κοινοτήτων διοικείται από μονάδες τοπικής αυτοδιοίκησης που καθορίζονται από το νόμο ως δημόσια νομικά σώματα και διοικούν σύμφωνα με την αρχή της αυτοδιακυβέρνησης.

Στο παρόν κεφάλαιο έγινε μια σύντομη επισκόπηση των οικονομικών εξελίξεων στη γείτονα χώρα από το 1950 ως σήμερα. Στο σημείο αυτό, θα αποκρυσταλλώσουμε εκείνες τις πολιτικές επιλογές που είχαν άμεσα και ορατά αποτελέσματα, είτε σαν αίτιο,

είτε σαν αιτιατό, στη χωρική οργάνωση της Τουρκίας, επηρεάζοντας και καθορίζοντας έτσι, τη σύγχρονη μορφή των περιφερειακών ανισοτήτων και ανισοροπιών.

Η δεκαετία 1950-1960, από πολιτικής πλευράς, είναι η περίοδος κυριαρχίας του Δημοκρατικού Κόμματος, που σημαδεύεται από την πολιτική και στρατιωτική ένταξη της Τουρκίας στη Δυτική Συμμαχία. Σε οικονομικό επίπεδο, γίνεται η στροφή από μια "κρατιστική", αυστηρά ελεγχόμενη και αυταρχική οικονομία σε μια φιλελεύθερη οικονομία της αγοράς. Για πρώτη φορά στην τούρκικη ιστορία, δίνεται προτεραιότητα στα συμφέροντα των αγροτών, πολιτική που ακολουθήθηκε ως το τέλος αυτής της περιόδου. Τα βασικά στοιχεία της πολιτικής αυτής υπήρξαν η παροχή χαμηλότοκων πιστώσεων στους αγρότες και η προσφορά υψηλών τιμών ασφαλείας στα αγροτικά προϊόντα μέσω του Γραφείου Γεωργικών Προϊόντων (Toprak Mahsulleri Ofisi), του αρμόδιου κρατικού οργανισμού. Κατά την περίοδο της διακυβέρνησης των Δημοκρατικών, η οικονομική κατάσταση του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού βελτιώθηκε. Τα κέρδη αυξάνονταν γρηγορότερα από τους μισθούς και τα ημερομίσθια στις πόλεις, και έτσι οι έμποροι και οι βιομήχανοι βγήκαν σχετικά περισσότερο κερδισμένοι. Παρ' όλα αυτά, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '50 σημειώθηκε μαζική μετανάστευση από την ύπαιθρο στα μικρά και μεγάλα αστικά κέντρα. Πάνω από ένα εκατομμύριο άνθρωποι εγκατέλειψαν τη γη τους και, ως το τέλος της δεκαετίας, οι μεγάλες πόλεις αναπτύσσονταν με ρυθμό 10% ετησίως. Ενισχύεται έτσι η θέση των μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας, και κυρίως της Κωνσταντινούπολης, της Άγκυρας και της Σμύρνης, ενώ αποδυναμώνεται τόσο ο οικονομικός, όσο και ο κοινωνικός ιστός των αγροτικών περιοχών της χώρας, που βρίσκονται, κατά κύριο λόγο, στο ανατολικό τμήμα.

Την περίοδο 1960-1980, από οικονομική άποψη, παρατηρείται η δημιουργία μιας ισχυρά προστατευόμενης βιομηχανίας που υποκαθιστά τις εισαγωγές, ενώ ταυτόχρονα αποκτούν ισχύ τόσο οι κεφαλαιούχοι όσο και τα εργατικά συνδικάτα. Ο εσωστρεφής προσανατολισμός και οι περιορισμοί των εισαγωγών προϋπέθεταν ότι δεν υπήρχε πραγματικός ανταγωνισμός ανάμεσα στις ξένες εταιρείες και στους τούρκους εταίρους τους. Ούτε και μεταξύ των τούρκων παραγωγών υπήρχε στην ουσία ανταγωνισμός. Σχεδόν σε κάθε τομέα, δημιουργήθηκαν ολιγοπώλια. Έτσι βιομηχανίες που δεν ήταν σε

θέση να είναι ανταγωνιστικές σε μια ανοικτή διεθνή αγορά αποκόμιζαν μεγάλα κέρδη από την τοπική αγορά. Οι νέες βιομηχανίες απλώθηκαν πολύ ανομοιόμορφα στο χώρο, με την πλειοψηφία να εγκαθίστανται στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης και σε μικρότερη πυκνότητα γύρω από τη Σμύρνη και τα Άδανα. Παράλληλα, με τη ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση της χώρας και την παρακμή της αγροτικής παραγωγής σε συνδυασμό με την προσέλκυση εργατικού δυναμικού από τις νέες βιομηχανίες, η μετακίνηση από την επαρχία στις μεγάλες πόλεις, που είχε ήδη ξεκινήσει στη δεκαετία του '50, αναπτύχθηκε με πιο έντονους ρυθμούς. Τεράστιες μάζες πληθυσμού μετανάστευσαν στην Κωνσταντινούπολη, την Άγκυρα, τη Σμύρνη και τα Άδανα. Εκεί, οι παραγκουπόλεις των γκετζεκοντού (gecekondu), πήραν σύντομα πολύ μεγάλες διαστάσεις. Σήμερα, περισσότερες από τις μισές οικοδομικά αξιοποιημένες περιοχές της Άγκυρας, αποτελούνται από γκετζεκοντού, και περισσότεροι από τους μισούς κατοίκους ζουν εκεί. Με όρους οικονομικής ανάπτυξης, η στρατηγική της υποκατάστασης των εισαγωγών σημείωσε μεγάλη επιτυχία για κάποιο διάστημα.. Ωστόσο, κατά την περίοδο αυτή, ο συνδυασμός μόνιμου ελλείμματος στο ισοζύγιο πληρωμών και μιας βιομηχανίας που εξαρτιόταν από τις εισαγωγές πρώτων υλών και ενδιάμεσων αγαθών και, επομένως, από τη διαθεσιμότητα συναλλάγματος, καθιστούσε την τούρκικη οικονομία εξαιρετικά ευάλωτη. Έτσι στα τέλη της δεκαετίας του '70, και σε συνδυασμό με την πετρελαϊκή κρίση το 1979-80, η Τουρκία οδηγήθηκε σε σοβαρή οικονομική κρίση και πλέον ήταν φανερό ότι ήταν αναγκαία η αναδιάρθρωση της τούρκικης οικονομίας.

Το 1980 αποτελεί ορόσημο για την τούρκικη οικονομική πολιτική αφού πλέον γίνεται μια στροφή προς την ανάπτυξη των εξαγωγικών κλάδων αντί για τους κλάδους υποκατάστασης των εισαγωγών. Την περίοδο αυτή μπαίνει σε εφαρμογή ένα "πρόγραμμα σταθεροποίησης της τούρκικης οικονομίας". Οι στόχοι του προγράμματος ήταν τρεις: να βελτιώσει το ισοζύγιο πληρωμών, να καταπολεμήσει τον πληθωρισμό και να δημιουργήσει μια οικονομία της ελεύθερης αγοράς προσανατολισμένης στις εξαγωγές. Ο προσανατολισμός των εταιρειών στράφηκε πλέον, κατά την περίοδο αυτή, όλο και περισσότερο προς τις εξαγωγές, χωρίς ωστόσο αυτό να ανακόψει τις προηγούμενες δραστηριότητές τους. Ταυτόχρονα, δόθηκαν κίνητρα στους ξένους επενδυτές που δεν αντιμετώπιζαν πλέον διακρίσεις. Είχαν πλέον τη δυνατότητα

εξαγωγής των κερδών τους και επαναπατρισμού του κεφαλαίου που είχαν επενδύσει στην Τουρκία. Επιπλέον, έτυχαν προνομιακής μεταχείρισης όσον αφορά τους εισαγωγικούς τελωνειακούς δασμούς. Επιπλέον, δημιουργήθηκαν ζώνες ελεύθερου εμπορίου σε τρία διαφορετικά σημεία (γύρω από τα λιμάνια της Σμύρνης και της Μερσίνας και κοντά στα Άδανα). Η κυβέρνηση ευνοούσε επενδύσεις σε έργα υποδομής και κοινής ωφέλειας. Οι τηλεπικοινωνίες και το οδικό δίκτυο εκσυγχρονίστηκαν. Μια δεύτερη γέφυρα που κατασκευάστηκε στο Βόσπορο και ένας περιφερειακός δρόμος γύρω από την Κωνσταντινούπολη βοήθησαν στην αποσυμφόρηση της κυκλοφορίας μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, ένας σύγχρονος αυτοκινητόδρομος που ονομάστηκε "Υπερευρωπαϊκός Αυτοκινητόδρομος" (και αποτελεί τμήμα των Διευρωπαϊκών Δικτύων Μεταφορών και Επικοινωνιών), αντικατέστησε, ή τουλάχιστον ανακούφισε την πίεση που δεχόταν ο παλιός διπλός δρόμος μεταξύ των μητροπολιτικών περιοχών της Κωνσταντινούπολης και της Άγκυρας. Η κυβέρνηση Οζάλ συνειδητοποίησε ότι μια από τις σημαντικότερες πλουτοπαραγωγικές πηγές της Τουρκίας, οι παραλίες και τα τοπία της, δεν είχαν σχεδόν καθόλου αξιοποιηθεί και έτσι άρχισε να οικοδομείται δυναμικά μια τούρκικη τουριστική βιομηχανία στη διάρκεια της δεκαετίας του '80. Στα πρώτα σχέδια για την επέκταση του τουριστικού τομέα, γινόταν σαφές ότι η Τουρκία στόχευε στην ανάπτυξη του τουρισμού υψηλών εισοδημάτων. Για το λόγο αυτό, θα έπρεπε να προβλεφθεί χωρισμός της χώρας σε ζώνες προκειμένου να προστατευτεί η φυσική ομορφιά των ακτών. Τελικά, συνέβη το αντίθετο και η Τουρκία ειδικεύτηκε στο μαζικό τουρισμό μικρών και μεσαίων εισοδημάτων. Κατά την περίοδο αυτή εκπονείται και το πλέον μεγαλεπήβολο και ολοκληρωμένο πρόγραμμα περιφερειακής ανάπτυξης, το γιγαντιαίο Αναπτυξιακό Σχέδιο της Νοτιοανατολικής Ανατολίας (Güneydoğu Anadolu Projesi, GAP), η ιδέα για το οποίο πρωτοδιατυπώθηκε στη δεκαετία του '60. Το σχέδιο προέβλεπε την κατασκευή ενός ολόκληρου δικτύου από φράγματα στους ποταμούς Τίγρη και Ευφράτη. Από το 1994 ως το 2002 μια σειρά δημοσιονομικών κρίσεων κλυδώνισαν την οικονομία της Τουρκίας, η οποία όμως κάθε φορά έδειχνε την απαραίτητη προσαρμοστικότητα και αποφασιστικότητα και τελικά τις ξεπερνούσε.

II. Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

1. Εισαγωγή: Το περιφερειακό ζήτημα στην Τουρκία

Στην Τουρκία ο περιφερειακός σχεδιασμός και η περιφερειακή ανάπτυξη αποτελούν θέματα της πολιτικής ατζέντας ήδη από τη δεκαετία του '60, οπότε και καταρτίστηκε το πρώτο Εθνικό Αναπτυξιακό Σχέδιο. Από τότε μέχρι και σήμερα δύο είναι οι βασικοί στόχοι: η αύξηση του εθνικού εισοδήματος και η μείωση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων. Ωστόσο πέρα από την επιβεβαίωση της ύπαρξης ενός σοβαρού περιφερειακού προβλήματος, λίγα πράγματα έχουν γίνει προς την κατεύθυνση της επίλυσής του (Gezici, 1999). Μια σειρά από μελέτες έχουν αποδείξει την ύπαρξη ενός χωρικού δυϊσμού ανάμεσα σε ανατολή και δύση στην Τουρκία, σε αντίθεση με την ΕΕ, όπου επικρατούν "χωρικά καθεστάτα" βορρά-νότου (Gezici and Hewings, 2003).

Το 1980 αποτελεί ορόσημο στην εθνική οικονομία της Τουρκίας, αφού από τότε ξεκινάει η περίοδος της ριζικής αναδιάρθρωσής της. Έτσι το Σεπτέμβριο του 1980 η κυβέρνηση του Οζάλ θέτει σε εφαρμογή το "πρόγραμμα σταθεροποίησης της τουρκικής οικονομίας". Οι στόχοι του προγράμματος ήταν τρεις: να βελτιώσει το ισοζύγιο πληρωμών, να καταπολεμήσει τον πληθωρισμό και να δημιουργήσει μια οικονομία της ελεύθερης αγοράς προσανατολισμένη στην ανάπτυξη των εξαγωγικών βιομηχανικών κλάδων, αντί για τους κλάδους υποκατάστασης εισαγωγών (Zürcher, 2004). Στην περίοδο αυτή ενισχύθηκαν οι εμπορικές σχέσεις της Τουρκίας με την ΕΕ και το ποσοστό της ΕΕ στο διεθνές εμπόριο της Τουρκίας αυξήθηκε από 32% το 1982 σε 48,7% το 1995 και σε 53,1% το 1999 (Erkut and Bayrınar, 2003). Η οικονομική πολιτική της δεκαετίας του '80 αύξησε, συνολικά, σε μεγάλο βαθμό το χάσμα ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς. Από τη μια πλευρά, είχε δημιουργηθεί μια νέα τάξη συχνά πολύ πλουσίων επιχειρηματιών που είχαν κάνει περιουσίες από τις εισαγωγές, τις εξαγωγές και τις κατασκευές. Από την άλλη, ως το τέλος της δεκαετίας του '80, η αγοραστική δύναμη της πλειοψηφίας του πληθυσμού είχε μειωθεί δραματικά και πολλές τούρκικες οικογένειες ζούσαν στα όρια της φτώχειας. Επιπλέον αυξήθηκε σημαντικά και ο αριθμός των ανέργων (Zürcher, 2004). Συνακόλουθα, οι αλλαγές αυτές είχαν σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη ορισμένων περιοχών και τη στασιμότητα ή και υπανάπτυξη ορισμένων άλλων.

Σε γενικές γραμμές η περίοδος αυτή δε μετέβαλλε το σύστημα χωρικής οργάνωσης της χώρας, αλλά επέτεινε ακόμα περισσότερο τις ανισότητες ανάμεσα σε ανατολή και δύση (Erkut and Baypinar, 2003).

Σήμερα, στα πλαίσια των διεθνών οικονομικών σχέσεων, η ιδέα μιας περιφέρειας βασισμένης στο κλασικό μοντέλο της εσωτερικά προσανατολισμένης ανάπτυξης έχει αντικατασταθεί από μια περιφέρεια αποτελούμενη από επαρχίες και επαρχιακά δίκτυα και που αναζητά τη θέση της στην παγκόσμια αγορά μέσα από τις δικές της τοπικές δυναμικές. Μέσα σε αυτή τη νέα δομή, οι πόλεις ξεπροβάλουν ως παραγωγικά και διοικητικά κέντρα, και για αυτό γίνονται πόλος έλξης του κεφαλαίου. Η αναδόμηση που παρατηρείται στην παγκόσμια οικονομία ενεργοποιεί και την in-situ αναδόμηση.

Ήδη από τη δεκαετία του '60 η Τουρκία έχει προσπαθήσει να επιτύχει κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη μέσω των Πενταετών Αναπτυξιακών Προγραμμάτων. Η εφαρμογή του πρώτου πενταετούς αναπτυξιακού προγράμματος ξεκίνησε το 1963 και το τελευταίο πρόγραμμα, το 8^ο Πενταετές Αναπτυξιακό Πρόγραμμα καλύπτει την περίοδο 2001-2005 (NPAA, 2001).

Οι βασικοί στόχοι των περιφερειακών πολιτικών, που αποσκοπούν στην επίτευξη οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης και στην ενίσχυση της ενότητας της χώρας, είναι η ελαχιστοποίηση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων, η αποφυγή ανωμαλιών στη διαδικασία αστικοποίησης και η ανάπτυξη των μητροπολιτικών περιοχών σε εθνικό επίπεδο. Σε αυτή την κατεύθυνση, η εφαρμογή των περιφερειακών αναπτυξιακών πολιτικών βασίζεται στις αρχές της αειφορίας, στην ελαχιστοποίηση διαπεριφερειακών αλλά και ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων, στη διατήρηση οικονομικής και κοινωνικής ισορροπίας, στη βελτίωση της ποιότητας ζωής, στις ίσες ευκαιρίες, στην πολιτιστική ανάπτυξη και στις συμμετοχικές διαδικασίες (NPAA, 2001).

Η Τουρκία χωρίζεται σε επτά γεωγραφικές περιφέρειες με βάση την τοπογραφία και τις κλιματικές συνθήκες. Αυτές είναι η περιφέρεια Μαρμαρά, η περιφέρεια Αιγαίου, η περιφέρεια Μεσογείου, η περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας, η περιφέρεια Μαύρης

Θάλασσα, η περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας και η περιφέρεια Νοτιοανατολικής Ανατολίας (NPAA, 2001).

Υπάρχουν σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές διαφορές ανάμεσα σε αυτές τις περιφέρειες ως προς τους κοινωνικο-οικονομικούς δείκτες όπως το κατά κεφαλή ΑΕΠ, η ανεργία, το εκπαιδευτικό επίπεδο και άλλα. Οι διαπεριφερειακές ανισότητες ως προς το αναπτυξιακό επίπεδο προκύπτουν από την ακατάλληλη κατανομή και την ανεπαρκή χρήση των πόρων, τις μη ευνοϊκές τοπογραφικές, γεωγραφικές και κλιματικές συνθήκες, το διάσπαρτο και χωρίς σχεδιασμό οικιστικό δίκτυο και τις ανεπαρκείς επενδύσεις. Η μετανάστευση, εσωτερική και εξωτερική, δημιουργεί μια σειρά από προβλήματα στην ισόρροπη ανάπτυξη, όπως ανεργία, ανεπαρκείς κοινωνικές και οικονομικές υποδομές, υποβαθμισμένα και αυθαίρετα προάστια και περιβαλλοντικά προβλήματα στις ανεπτυγμένες περιφέρειες και κυρίως στις μητροπολιτικές περιοχές. Η παροχή κατάλληλων φυσικών και κοινωνικών υποδομών στις περιφέρειες είναι αδύνατη. Η ταχεία αστικοποίηση δημιουργεί σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα και οι υποβαθμισμένοι οικισμοί επιτείνουν τα προβλήματα υποδομών, κυρίως στις αγροτικές περιοχές της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ανατολίας, που παρουσιάζουν ένα άναρχα διασκορπισμένο οικιστικό δίκτυο (NPAA, 2001).

Ένα από τα βασικά προβλήματα της περιφερειακής πολιτικής στην Τουρκία ήταν η απουσία ενός επίσημου και κοινά αποδεκτού ορισμού περί περιφέρειας. Έτσι, από την απαρχή του περιφερειακού ζητήματος στην Τουρκία, η πλέον συνήθης χωρική μονάδα για τη συλλογή στατιστικών στοιχείων, αλλά και για την επιλογή αναπτυξιακών πολιτικών ήταν η γεωγραφική περιφέρεια. Ωστόσο αυτό δημιουργούσε μια σειρά προβλημάτων λόγω της ανομοιογένειας των μικρότερων χωρικών μονάδων που ενσωματώνονταν σε κάθε γεωγραφική περιφέρεια. Πράγματι, όπως ήδη αναφέρθηκε, ο χωρισμός της χώρας σε γεωγραφικές περιφέρειες, έγινε με μοναδικά κριτήρια την τοπογραφία και τις κλιματολογικές συνθήκες, αγνοώντας το αναπτυξιακό προφίλ των επιμέρους χωρικών υπομονάδων.

Πέρα από τη διαίρεση σε γεωγραφικές περιφέρειες, οι περιοχές της Τουρκίας κατηγοριοποιήθηκαν επίσης σε προγραμματικές περιφέρειες (8 περιφέρειες), καθώς και

σε λειτουργικές περιφέρειες (16 περιφέρειες). Οι προγραμματικές περιφέρειες καθορίστηκαν, για τους σκοπούς του αναπτυξιακού σχεδιασμού της δεκαετία του '60, με βάση κριτήρια σχετικά με την ομοιογένεια και την απλή αγροτική οικονομία των περιοχών. Οι λειτουργικές περιφέρειες προέκυψαν μετά από μια μελέτη του Εθνικού Οργανισμού Σχεδιασμού, το 1982, για την ιεραρχία του αστικού δικτύου στην Τουρκία. Έτσι, από μια ανάλυση που βασιζόταν στη θεωρία των κεντρικών τόπων, προέκυψαν 16 περιφέρειες, που χαρακτηρίστηκαν ως λειτουργικές. Ωστόσο, κανένα από αυτά τα χωρικά σύνολα δεν έτυχε ευρείας χρήσης, ούτε από τους φορείς άσκησης περιφερειακής πολιτικής, αλλά ούτε και από τους περιφερειολόγους μελετητές (Gezici, 2004).

Έτσι σε μια προσπάθεια για να καλυφθεί αυτό το κενό, αλλά κυρίως λόγω της προενταξιακής της πορείας και του εναρμονισμού της με την ΕΕ, η Τουρκία ανέλαβε την υποχρέωση να καθορίσει χωρικές μονάδες για τη συλλογή στατιστικών δεδομένων. Έτσι το 2002 η Στατιστική Υπηρεσία της Τουρκίας (SIS), στα πλαίσια του Προγράμματος για τη Βελτίωση του Στατιστικού Συστήματος της Τουρκίας (Project on the Improvement of Turkish Statistical System), που χρηματοδοτείται από την ΕΕ, καθόρισε στη χώρα 12 χωρικές μονάδες NUTS I, 26 χωρικές μονάδες επιπέδου NUTS II, ενώ χωρικές μονάδες επιπέδου NUTS III αποτελούν οι 81 υφιστάμενες επαρχίες. Πιο συγκεκριμένα, οι επαρχίες που γειτνιάζουν και έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά ως προς τις οικονομικές, κοινωνικές και γεωγραφικές συνθήκες κατηγοριοποιήθηκαν ως NUTS I και ως NUTS II, λαμβάνοντας υπόψη τον πληθυσμό τους και τα προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης (Poroy, 2003; Gezici, 2004). Σχηματικά, λοιπόν, οι NUTS περιοχές της Τουρκίας έχουν ως εξής (Gezici, 2004):

- NUTS III – 81 επαρχίες
- NUTS II – 26 χωρικές μονάδες (ομαδοποίηση γειτονικών επαρχιών επιπέδου 3)
- NUTS I – 12 χωρικές μονάδες (ομαδοποίηση περιοχών επιπέδου 2).

2. Φορείς άσκησης περιφερειακής πολιτικής (NPAA, 2001)

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η διοικητική δομή της Τουρκίας βασίζεται στην συνεργασία μεταξύ της κεντρικής διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Υπάρχουν 81 επαρχίες που αποτελούν τις βασικές διοικητικές μονάδες. Η κεντρική διοίκηση αποτελείται από τα υπουργεία και τις γενικές γραμματείες. Οι αρμοδιότητες της κεντρικής διοίκησης στα ζητήματα περιφερειακής πολιτικής είναι οι εξής:

- Σχεδιασμός και θέσπιση πολιτικής για περιφερειακή ανάπτυξη
- Χρηματοδότηση με κρατικούς πόρους για την επίτευξη της περιφερειακής ανάπτυξης

Οι λειτουργίες των τοπικών διοικήσεων, ως προς την περιφερειακή πολιτική, είναι οι ακόλουθες:

- Σχεδιασμός και εφαρμογή των δραστηριοτήτων που αφορούν την περιφερειακή ανάπτυξη
- Καθοδήγηση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σε περιφερειακή βάση
- Παροχή των απαιτούμενων πληροφοριών σχετικά με αναπτυξιακές δραστηριότητες.

Ορισμένα ζητήματα περιφερειακής πολιτικής άπτονται άμεσα της τοπικής αυτοδιοίκησης και για το λόγο αυτό απαιτούνται νομοθετικές και διοικητικές μεταρρυθμίσεις, ως μέρος των υποχρεώσεων της Τουρκίας για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι απαραίτητες αυτές μεταρρυθμίσεις, που προβλέπονται στο 8^ο Πενταετές Αναπτυξιακό Σχέδιο, συνοψίζονται στα εξής:

- Βελτίωση του συντονισμού μεταξύ κεντρικής και τοπικής διοίκησης, επαναπροσδιορισμός των καθηκόντων και αρμοδιοτήτων και αναδιάρθρωση, τόσο σε οικονομικούς όρους όσο και σε όρους ανθρώπινου δυναμικού, της τοπικής αυτοδιοίκησης,
- Εξασφάλιση σταθερών εισοδηματικών πόρων,
- Αναδιάρθρωση του μοντέλου των δήμων και νομοθετικός προσδιορισμός των κριτηρίων για τη δημιουργία επαρχιακών και περιφερειακών δήμων,

- Αναδιοργάνωση της πρόσβασης της τοπικής αυτοδιοίκησης σε ξένους χρηματοδοτικούς πόρους μέσω συγκεκριμένου νομοθετικού πλαισίου και επαναπροσδιορισμός των καθηκόντων των Τράπεζας των Επαρχιών (İller Bank),
- Αναδιοργάνωση των ενώσεων και εταιρειών της τοπικής και νομοθετικές ρυθμίσεις σχετικά με την αύξηση αξίας γης λόγω του αστικού σχεδιασμού,
- Αύξηση των συμμετοχικών διαδικασιών στη διοίκηση.

Υπάρχει η δυνατότητα οι τοπικές κυβερνήσεις να επιφορτιστούν με πρόσθετες αρμοδιότητες από ορισμένα οικεία υπουργεία. Η Τράπεζα των Επαρχιών (İller Bank) έχει επίσης ενεργό ρόλο στην αναπτυξιακή διαδικασία των κοινοτήτων και των πόλεων.

Η Γενική Γραμματεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Διαρθρωτικής Προσαρμογής του Κρατικού Οργανισμού Σχεδιασμού είναι ο άμεσα εμπλεκόμενος φορέας στο ζήτημα περιφερειακής πολιτικής, στα πλαίσια της κεντρικής διοίκησης. Οι αρμοδιότητες της Γενικής Γραμματείας είναι η διεξαγωγή έρευνας και σχεδιασμού, ο συντονισμός και η επίβλεψη άλλων κρατικών φορέων που εμπλέκονται στην άσκηση περιφερειακής πολιτικής, η ανάπτυξη προγραμμάτων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που ενδέχεται να προκύψουν κατά την εφαρμογή πολιτικών διαρθρωτικής προσαρμογής, η ανάπτυξη πολιτικής για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, ο καθορισμός των Περιοχών Αναπτυξιακής Προτεραιότητας, και γενικότερα ζητήματα που άπτονται του στρατηγικού σχεδιασμού.

Το Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης του KOSGEB (Οργανισμός Ανάπτυξης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων) ιδρύθηκε το 1998 για να ενισχύσει τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τους επενδυτές με σκοπό να διασφαλιστεί η περιφερειακή ανάπτυξη. Το Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης είναι επιφορτισμένο με τις ακόλουθες δραστηριότητες: την ελαχιστοποίηση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων που επικρατούν στην Τουρκία, την αύξηση των εθνικών και διεθνών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων σε περιφερειακή/τομεακή βάση, την ανάπτυξη προγραμμάτων προς την κατεύθυνση μιας περισσότερο ισόρροπης περιφερειακής ανάπτυξης και τη διεξαγωγή των προγραμμάτων και των δραστηριοτήτων της στρατηγικά ώστε να ενεργοποιηθούν οι τοπικοί πόροι στην περιφερειακή αναπτυξιακή διαδικασία.

Το Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης διεξάγει τις παραπάνω δραστηριότητες σε συνεργασία με τις Κεντρικές Γραμματείες για Αναπτυσσόμενες Μικρές Επιχειρήσεις στις επαρχίες Erzurum, Sanliurfa, Van, Diyarbakir, Malatya και Trabzon, που έχουν οριστεί ως σημεία εστίασης στις περιοχές πρωταρχικού στόχου των περιφερειών Ανατολικής Ανατολίας, Νοτιοανατολικής Ανατολίας και ανατολικής Μαύρης Θάλασσας, και στις επαρχίες Corum, Nevsehir, Zonguldag, που έχουν οριστεί ως σημεία εστίασης στις περιοχές δευτερεύοντος στόχου των περιφερειών Κεντρικής Ανατολίας και δυτικής Μαύρης Θάλασσας.

Οι άλλοι φορείς που εμπλέκονται σε ζητήματα περιφερειακής πολιτικής είναι το Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου, το Υπουργείο Δημοσίων Έργων και Οικισμού και το Υπουργείο Γεωργίας και Αγροτικών Θεμάτων. Το Υπουργείο Δημοσίων Έργων και Οικισμού είναι υπεύθυνο για το χωρικό σχεδιασμό σε κλίμακα 1/25.000, που αποτελεί υποκατηγορία των περιφερειακών σχεδίων στην Τουρκία. Τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητες του Υπουργείου, όπως ορίζεται από το σχετικό νόμο, εκτελούνται από τις γενικές του γραμματείες. Η Γενική Γραμματεία των Αυτοκινητοδρόμων και η Τράπεζα των Επαρχιών (İller Bank), δηλαδή οι υπεύθυνοι οργανισμοί για μεταφορικές και περιβαλλοντικές υποδομές στην Τουρκία, αποτελούν και αυτές μέρος της οργανωτικής δομής, ως φορείς σχετικοί με το Υπουργείο.

Τέλος οι παρακάτω αρχές είναι επίσης υπεύθυνες για τη χρηματοδότηση, την εφαρμογή, τη διαχείριση και την παρακολούθηση δραστηριοτήτων σχετικών με προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης:

- Το Υπουργείο Δασών
- Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης
- Το Υπουργείο Ενέργειας και Φυσικών Πόρων
- Το Υπουργείο Περιβάλλοντος
- Το Υπουργείο Τουρισμού
- Το Υπουργείο Οικονομικών
- Η Γενική Γραμματεία Κρατικών Υδραυλικών Έργων
- Η Γενική Γραμματεία Αγροτικών Υπηρεσιών

- Ο Οργανισμός Προγράμματος Νοτιοανατολικής Ανατολίας (GAP)
- Η Αναπτυξιακή Τράπεζα της Τουρκίας
- Η Halkbank.

3. Εργαλεία περιφερειακής ανάπτυξης (NPAA, 2001)

Υπάρχουν τρία βασικά εργαλεία σχετικά με την οικονομική αναπτυξιακή διαδικασία που στοχεύουν στην εξάλειψη των περιφερειακών ανισοτήτων: (α) πολιτικές και κίνητρα προς τον δημόσιο τομέα, (β) κίνητρα για την ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα, (γ) προγράμματα περιφερειακής και αγροτικής ανάπτυξης.

Στην Τουρκία έχουν καθοριστεί τρεις διαφορετικές ομάδες περιοχών ώστε να εξασφαλιστεί μια όσο το δυνατό περισσότερο αποτελεσματική εφαρμογή των κινήτρων αυτών: (α) ανεπτυγμένες περιοχές, (β) περιοχές αναπτυξιακής προτεραιότητας και (γ) κανονικές περιοχές.

Ανεπτυγμένες περιοχές

Η περιοχή εντός των επαρχιακών ορίων της Κωνσταντινούπολης και του Kocaeli, καθώς και η περιοχή εντός των μητροπολιτικών ορίων της Άγκυρας, της Izmir, της Bursa, της Adana και της Antalya θεωρούνται ως ανεπτυγμένες περιοχές.

Περιοχές αναπτυξιακής προτεραιότητας

49 επαρχίες και 2 διοικητικές περιφέρειες έχουν χαρακτηριστεί ως "Περιοχές αναπτυξιακής προτεραιότητας". Αυτές οι επαρχίες είναι: Adiyaman, Batman, Diyarbakir, Elazig, Kilis, Mardin, Siirt, Sanliurfa, Sirnak (περιφέρεια Νοτιοανατολικής Ανατολίας), Agri, Ardahan, Bayburt, Bingol, Bitlis, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Igrid, Kars, Malatya, Mus, Tunceli, Van (περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας), Amasya, Artvin, Bartin, Cankiri, Corum, Giresun, Gumushane, Karabuk, Kastamonu, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Zonguldak (περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας), Aksaray, Karaman, Kirikkale, Kirsehir, Nevsehir, Nigde, Sivas, Yozgat (περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας), Kahramanmaras, Osmaniye (περιφέρεια Μεσογείου) και Canakkale (διοικητικές περιφέρειες-districts Bozcaada και Gokceada, περιφέρεια Μαρμαρά). Η έννοια των "Περιοχών αναπτυξιακής προτεραιότητας" χρησιμοποιείται από το 1971. οι περιοχές αυτές καθορίζονται βάσει των κοινωνικο-οικονομικών τους δεικτών. Κάποιοι από τους

δείκτες που χρησιμοποιούνται για να καθοριστεί το επίπεδο ανάπτυξης είναι οι παρακάτω:

- Πληθυσμός
- Εκπαίδευση
- Υγεία
- Βιομηχανία
- Εμπόριο και οικονομική ανάπτυξη
- Αγροτική ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός
- Επικοινωνίες και μεταφορές
- Κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη, κτλ.

Κανονικές περιοχές

Εδώ ανήκουν οι περιοχές που δεν συμπεριλαμβάνονται στις δυο παραπάνω κατηγορίες.

Προγράμματα Περιφερειακής και Αγροτικής Ανάπτυξης

α. Προγράμματα Περιφερειακής Ανάπτυξης

Παρά το γεγονός ότι ο περιφερειακός σχεδιασμός στην Τουρκία ξεκίνησε ήδη από τη δεκαετία του '50, ωστόσο σημαντική πρόοδος στον τομέα αυτό παρατηρήθηκε κατά την προγραμματική περίοδο μετά τη δεκαετία του '60. Τα αναπτυξιακά προγράμματα και τα προγράμματα αστικών υποδομών διευθύνονται από την Τράπεζα Επαρχιών (İller Bank). Ωστόσο κανένα περιφερειακό πρόγραμμα πριν από το Πρόγραμμα Νοτιοανατολικής Ανατολίας (GAP), το πιο μεγαλεπήβολο και σημαντικό πρόγραμμα στην Τουρκία προς αυτή την κατεύθυνση, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ολιστικό και περιεκτικό βάσει των κριτηρίων μιας ισόρροπης και ολοκληρωμένης περιφερειακής ανάπτυξης. Παρακάτω γίνεται μια σύντομη επισκόπηση των προγραμμάτων που είναι σε εξέλιξη στην Τουρκία.

1. Πρόγραμμα Νοτιοανατολικής Ανατολίας (GAP)

Το Πρόγραμμα Νοτιοανατολικής Ανατολίας καλύπτει 9 επαρχίες της περιφέρειας Νοτιοανατολικής Ανατολίας συνολικού πληθυσμού 6,2 εκατομμυρίων. Το κατά κεφαλή εισόδημα της περιοχής αυτής είναι σχεδόν το μισό του μέσου εθνικού. Το πρόγραμμα ακολουθεί μια πολυδιάστατη, διατομεακή και αποκεντρωτική προγραμματική μέθοδο σε αντίθεση με την παραδοσιακή, τομεακή και συγκεντρωτική μέθοδο. Ο βασικός σκοπός αυτού του προγράμματος είναι να δραστηριοποιήσει τους περιφερειακούς πόρους, να δημιουργήσει νέες εργασιακές ευκαιρίες, να αυξήσει το εισόδημα, να αναπτύξει αστικά κέντρα και έτσι να εξασφαλίσει οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική σταθερότητα στην περιοχή.

Το Πρόγραμμα Νοτιοανατολικής Ανατολίας είναι ένα πολυδιάστατο project που καλύπτει επενδύσεις σε: αστικές και αγροτικές υποδομές, μεταφορές, βιομηχανία, εκπαίδευση, υγεία, κατοικία, τουρισμό και άλλους τομείς. Τα φράγματα, οι εγκαταστάσεις υδροηλεκτρικής ενέργειας καθώς και τα αρδευτικά έργα που θα κατασκευαστούν στους ποταμούς Τίγρη και Ευφράτη θα επιφέρουν αλλαγές στο αναπτυξιακό τοπίο της περιοχής αλλά και ολόκληρης της χώρας. Δαπάνες 14 δισεκατομμυρίων δολαρίων έχουν γίνει για το πρόγραμμα αυτό έως και σήμερα, ενώ ο συνολικός του προϋπολογισμός ανέρχεται στα 32 δισεκατομμύρια δολάρια. Το ποσοστό πραγματοποίησης των επενδύσεων του είναι 44% και το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης προέρχεται από κρατικούς πόρους.

Στα πλαίσια του GAP προγραμματίζεται να ολοκληρωθούν 13 έργα μεγάλης κλίμακας για παραγωγή ενέργειας και για άρδευση, και να κατασκευαστούν 22 φράγματα και 19 εργοστάσια υδροηλεκτρικής ενέργειας (14 φράγματα και 11 εργοστάσια υδροηλεκτρικής ενέργειας θα γίνουν στον Ευφράτη και στους παραπόταμούς του και 8 φράγματα και 8 εργοστάσια υδροηλεκτρικής ενέργειας θα γίνουν στον Τίγρη και στους παραπόταμούς του). Επιπλέον το GAP περιλαμβάνει και μια σειρά έργων για παροχή πόσιμου νερού και νερού για οικιακή χρήση.

2. Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης Zonguldak-Bartın-Karabük

Στα πλαίσια του Πενταετούς Αναπτυξιακού Προγράμματος έγινε φανερή η ανάγκη να αναλυθούν και να εκτιμηθούν οι οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις στην περιοχή Zonguldak-Bartın-Karabük από τη μείωση της αποδοτικότητας της Τουρκικής Αρχής Ξυλάνθρακα (ΤΤΚ) και την ιδιωτικοποίηση των Επιχειρήσεων Σιδήρου και Χάλυβα Karabük.

Με αυτό το σκοπό ξεκίνησε το πολυ-τομεακό Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης Zonguldak-Bartın-Karabük με συνέργια δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:

- Η ανάλυση του οικονομικού και κοινωνικού αντίκτυπου στην περιοχή από τη μείωση της αποδοτικότητας της Τουρκικής Αρχής Ξυλάνθρακα (ΤΤΚ) και την ιδιωτικοποίηση των Επιχειρήσεων Σιδήρου και Χάλυβα Karabük,
- Ο καθορισμός νέων επενδυτικών ευκαιριών ώστε να ενισχυθεί η ανάμιξη του ιδιωτικού τομέα,
- Ο σχεδιασμός ενός βιώσιμου μεσοπρόθεσμου και μακροπρόθεσμου περιφερειακού αναπτυξιακού σχεδίου,
- Ο προσδιορισμός ενδεχόμενων επενδύσεων στην περιοχή.

3. Πρόγραμμα Ανατολικής Ανατολίας (DAP)

Οι οικονομικοί και κοινωνικοί δείκτες της περιφέρειας Ανατολικής Ανατολίας είναι κάτω των εθνικών μέσων. Ο Κρατικός Οργανισμός Σχεδιασμού ξεκίνησε το 1998 τη μελέτη του "Προγράμματος Περιφερειακής Ανάπτυξης Ανατολικής Ανατολίας" λόγω του υπανάπτυκτου προφίλ της περιοχής. Μελέτες κατάρτισης ρυθμιστικών σχεδίων (master plans) διεξάγονται από μια ομάδα που αποτελείται από εκπροσώπους των πέντε πανεπιστημίων της περιοχής που καλύπτει το πρόγραμμα, υπό την καθοδήγηση του ΚΟΣ. Το DAP καλύπτει 16 περιφέρειες της περιφέρειας Ανατολικής Ανατολίας. Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος, που ξεκίνησε να εφαρμόζεται το 2001, είναι οι εξής:

- Να καθοριστούν οι πολιτικές και οι πρακτικές που θα επιταχύνουν την κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, που σήμερα βρίσκεται σε πολύ χαμηλό επίπεδο σε σχέση με τις άλλες περιφέρειες,
- Να γίνουν τομεακές αναλύσεις και να καθοριστούν προτεραιότητες ώστε να ενισχυθεί η τομεακή ανάπτυξη,
- Να πραγματοποιηθεί περιφερειακή ανάπτυξη με συνέργια του δημόσιου τομέα, των τοπικών διοικήσεων, ιδιωτικών φορέων και άλλων μη-κυβερνητικών οργανισμών,
- Να παρουσιαστούν συγκεκριμένες προτάσεις στους επιχειρηματίες της περιοχής και/ή σε αυτούς εκτός περιοχής (συμπεριλαμβάνοντας ξένους επενδυτές) σε ζητήματα όπως επενδυτικές περιοχές, προετοιμασία και εφαρμογή επενδυτικών προγραμμάτων, διοίκηση επιχειρήσεων, τεχνολογία, χρηματοδότηση, marketing, εύρεση κατάλληλου προσωπικού, και να προταθούν θεσμικές αλλαγές,
- Να προετοιμαστούν μελέτες βιωσιμότητας σε επιλεγμένες επενδύσεις ώστε να γίνει εκτίμηση των υφιστάμενων δυνατοτήτων και να προσανατολιστούν κατάλληλα οι επενδυτές,
- Να προταθούν τομεακές πολιτικές και μέτρα και να προετοιμαστούν προτάσεις προς την κατεύθυνση της πραγματοποίησης μεγάλων έργων, μέσα στα πλαίσια της αρχής της συμμετοχικότητας,
- Να γίνει τομεακή ανάλυση και ανάλυση της περιοχής για να καθοριστεί η προσφορά και η ζήτηση εργασίας, παράγοντας σημαντικός για την ενίσχυση της απασχόλησης στην περιοχή, και να προταθούν προγράμματα για την εκμετάλλευση των ανθρωπίνων πόρων στην περιφέρεια.

4. Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης Ανατολικής Μαύρης Θάλασσας (DOKAP)

Το πρόγραμμα αυτό καταρτίστηκε και ξεκίνησε να εφαρμόζεται το 2001 για την ανάπτυξη του ανατολικού τμήματος της περιφέρειας Μαύρης Θάλασσας, μιας από τις πιο υποβαθμισμένες περιοχές της Τουρκίας, που αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα μείωσης πληθυσμού λόγω μετανάστευσης προς άλλες περιοχές. Το DOKAP καλύπτει 7 επαρχίες της περιοχής. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:

- Να αναπτυχθεί ένα ολοκληρωμένο σχέδιο περιφερειακής ανάπτυξης, στοχεύοντας τόσο στη βραχυπρόθεσμη όσο και στη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη της περιοχής, ώστε να αντιμετωπιστεί η αναπτυξιακή υστέρηση που παρουσιάζει σε σχέση με άλλες περιοχές της Τουρκίας,
- Να καθοριστούν τομείς προτεραιότητας και αναπτυξιακά προγράμματα.

β. Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης

Η εφαρμογή των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης ξεκίνησε στο τέλος της δεκαετίας του '70 σε μια ή δυο επαρχίες και κάλυπτε τα εξής πεδία:

- Άρδευση
- Καλλιέργεια αρδευόμενης γης
- Κατασκευή κοινοτικών δρόμων
- Κατασκευή δασικών δρόμων
- Παροχή νερού για κτηνοτροφικούς λόγους
- Παροχή πόσιμου νερού
- Αύξηση αγροτικής και κτηνοτροφικής παραγωγής
- Αναδασώσεις

Ο αντικειμενικός σκοπός των προγραμμάτων αυτών είναι η βελτίωση του εισοδήματος με αύξηση της αποδοτικότητας των αγροτικών δραστηριοτήτων σε υπανάπτυκτες περιοχές. Η διαχείριση των δραστηριοτήτων παίζει σημαντικό ρόλο στην επιτυχία των προγραμμάτων. Η διάρκεια του προγράμματος καθώς και τα σημεία στα οποία εστιάζει είναι οι άλλοι δυο παράγοντες που καθορίζουν την επιτυχία του.

1. Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης Corum-Cankiri (1972-1976)

Η εφαρμογή του προγράμματος αυτού στόχευε στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των επαρχιών Corum και Cankiri. Στα πλαίσια του προγράμματος αυτού οι αγρότες ευνοήθηκαν από χαμηλότοκα δάνεια ώστε να αυξήσουν την αποδοτικότητα της αγροτικής παραγωγής. Παράλληλα εκσυγχρονίστηκαν και βελτιώθηκαν οι υπάρχουσες υποδομές. Το συνολικό κόστος του προγράμματος ανήλθε στα 207,2 εκατομμύρια δολάρια.

2. Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης Erzurum (1982-1989)

Οι στόχοι του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης Erzurum, το οποίο ήταν το δεύτερο που έγινε στην Τουρκία και κάλυπτε την προγραμματική περίοδο 1982-1989, ήταν η αύξηση της αποδοτικότητας της αγροτικής παραγωγής, η βελτίωση του εισοδήματος των αγροτών και η δημιουργία νέων ευκαιριών απασχόλησης. Οι συνολικές δαπάνες για το πρόγραμμα αυτό ήταν της τάξης των 45 εκατομμυρίων δολαρίων.

3. Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης Bingol-Mus (1990-1999)

Ο σκοπός του αναπτυξιακού προγράμματος Bingol-Mus ήταν η βελτίωση των υφιστάμενων υποδομών, η αύξηση της αγροτικής παραγωγής, η παροχή πόσιμου νερού, η βελτίωση του οδικού δικτύου και η κατασκευή αρδευτικών έργων. Το συνολικό κόστος του προγράμματος ανήλθε στα 52,5 εκατομμύρια δολάρια.

4. Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης Yozgat (1991-2001)

Το πρόγραμμα αυτό, συνολικού κόστους 40,5 εκατομμυρίων δολαρίων, κάλυπτε ανάγκες όπως παροχή πόσιμου νερού σε 70 κοινότητες, κατασκευή κοινοτικών δρόμων συνολικού μήκους 125 χλμ, κατασκευή 70 αρδευτικών μονάδων, αποκατάσταση 6 αρδευτικών μονάδων, ανάπτυξη του Ερευνητικού Κέντρου Kadili, βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών σχετικά με τη γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή.

5. Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης Ordu-Giresun (1995-2003)

Ο προϋπολογισμός αυτού του προγράμματος ήταν 59,7 εκατομμύρια δολάρια. Στόχευε στην βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και στην αύξηση του εισοδήματος του αγροτικού πληθυσμού της περιοχής, στην αύξηση της γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής και στον προγραμματισμό δραστηριοτήτων για την ορθότερη διαχείριση της γης, των υδάτων και των φυσικών πόρων.

4. Η περιφερειακή πολιτική στην Τουρκία: Σύγκριση με ΕΕ

Οι συνθήκες που επικρατούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση στον τομέα της περιφερειακής πολιτικής απαιτούν από την πλευρά της Τουρκίας τόσο πολιτικές όσο και θεσμικές αλλαγές κατά τη φάση της προενταξιακής της πορείας. Για αυτό είναι χρήσιμο να καθοριστούν οι διαφορές μεταξύ της τούρκικης και της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής. Έτσι παρακάτω θα εξεταστούν μια σειρά από κριτήρια, τα οποία είχαν χρησιμοποιηθεί και για τη σύγκριση της περιφερειακής πολιτικής των νέων χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης με αυτή της ΕΕ, ώστε να εκτιμηθεί η κατάσταση που επικρατεί αναφορικά με τα ζητήματα περιφερειακής πολιτικής στην Τουρκία.

α. Συνεργασία

Το πρώτο κριτήριο σύγκρισης είναι η αρχή της συνεργασίας το οποίο εισήχθη το 1988 κατά τις μεταρρυθμίσεις που έγιναν σχετικά με τα Διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΕ. Η αρχή αυτή απαιτεί τη στενή συνεργασία των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών με την Κοινότητα για το σχεδιασμό, τη λήψη αποφάσεων και την εφαρμογή των προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία. Ενώ μέχρι το 1988 οι εθνικές κυβερνήσεις ήταν οι αποκλειστικά υπεύθυνες για τη διαδικασία εφαρμογής, μετά τη μεταρρύθμιση οι μικρότερες βαθμίδες διακυβέρνησης παίζουν έναν ουσιαστικό ρόλο στη διοίκηση των προγραμμάτων στις χώρες-μέλη της ΕΕ. Με τη μεταρρύθμιση του 1993 στα Διαρθρωτικά Ταμεία η αρχή της συνεργασίας επεκτάθηκε ακόμα περισσότερο ώστε να περιλαμβάνει και μια σειρά μη-κυβερνητικών παραγόντων.

Στην Τουρκία δεν υπάρχει παράδοση σχετικά με τη συνεργασία διαφόρων, κυβερνητικών και μη, παραγόντων κατά τη διαδικασία προγραμματισμού, εφαρμογής και ελέγχου αναπτυξιακών προγραμμάτων. Σύμφωνα με το Σύνταγμά της η Τουρκία είναι ένα ενιαίο (σε αντιπαράβολή με το ομοσπονδιακό) και συγκεντρωτικό κράτος. Οι χωρικές διοικητικές μονάδες (επαρχίες και διοικητικά κέντρα) έχουν πολύ περιορισμένες εξουσίες. Η λειτουργία τους μέχρι και σήμερα είναι κυρίως εκτελεστική και βασίζεται στην αρχή της αποκέντρωσης. Ουσιαστικά δεν υπάρχουν οι κατάλληλοι θεσμικοί περιφερειακοί φορείς στους οποίους μπορούν να ανατεθούν αρμοδιότητες και εξουσίες.

Έτσι μέχρι και σήμερα η Τουρκία δεν έχει κάποια επίσημη περιφερειακή υποδιαίρεση, με εξαίρεση τη δημιουργία στατιστικών περιφερειών (NUTS) το 2002, στα πλαίσια της προενταξιακής της πορείας και της εναρμόνισής της με τις κοινοτικές δομές. Επιπλέον δεν έχουν γίνει ουσιαστικά βήματα για την αντιμετώπιση του θεσμικού κενού ως προς το περιφερειακό επίπεδο. Η απουσία περιφερειακών διοικητικών δομών δυσχεραίνει τη διαδικασία εφαρμογής της αρχής της συνεργασίας στη χώρα.

Η κατάρτιση περιφερειακών πολιτικών και ο περιφερειακός σχεδιασμός αποτελούν αρμοδιότητες του Κρατικού Οργανισμού Σχεδιασμού. Η συμμετοχή τοπικών ή περιφερειακών φορέων στην προετοιμασία περιφερειακής πολιτικής από τον ΚΟΣ είναι ανύπαρκτη στο έντονα συγκεντρωτικό μοντέλο διακυβέρνησης της χώρας. Κατά το παρελθόν έγιναν κάποιες περιορισμένες προσπάθειες για συντονισμένο και συστηματικό περιφερειακό σχεδιασμό σε συγκεκριμένες περιοχές, οι οποίες όμως δεν ευοδώθηκαν στις περισσότερες των περιπτώσεων λόγω της απουσίας κατάλληλης διοικητικής δομής, υπεύθυνης για την εφαρμογή του.

β. Προγραμματισμός

Η αρχή του προγραμματισμού εισήχθη επίσης για πρώτη φορά κατά τη μεταρρύθμιση του 1988 των Διαρθρωτικών Ταμείων της ΕΕ. Πριν το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης κατευθυνόταν σε μεμονωμένα έργα. Έτσι από την τομεακή αυτή προσέγγιση η ΕΕ οδηγήθηκε σε ένα πιο ολιστικό μοντέλο σχεδιασμού, όπου τα έργα εντάσσονται στα πλαίσια μεγαλύτερων πολυετών προγραμμάτων. Αυτό στόχευε στην επίτευξη μιας συνεχούς και μακροπρόθεσμης περιφερειακής ανάπτυξης για τις περιοχές που δέχονταν τη βοήθεια της ΕΕ.

Στην Τουρκία δεν υπάρχει εμπειρία στον περιφερειακό προγραμματισμό, μοναδική εξαίρεση αποτελεί το αναπτυξιακό πρόγραμμα της Νοτιοανατολικής Ανατολίας (GAP). Τα περιφερειακά προγράμματα, στο βαθμό που υπάρχουν, συνίστανται στην πρόταση μεμονωμένων έργων. Υπάρχουν προγράμματα για εθνικές επενδύσεις που προετοιμάζονται σε ετήσια βάση από τον ΚΟΣ, τα οποία όμως πολλές φορές δεν πραγματοποιούνται λόγω μακροοικονομικών ανισορροπιών. Το 2003, σε έκθεση της

Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της ΕΕ, παρατηρήθηκε ότι μια από τις σημαντικότερες προτάσεις της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής δεν έχει ληφθεί καθόλου υπόψη στην Τουρκία, και αυτή είναι ο άμεσος και ισχυρός συσχετισμός ανάμεσα στον προγραμματισμό και στην προκαταρκτική κατάρτιση του προϋπολογισμού. Το γεγονός αυτό ενισχύει την αβεβαιότητα ως προς τους διαθέσιμους πόρους που μπορούν να επενδυθούν, ενώ δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο και την άσκηση προγραμματισμού.

γ. Περιοχές ενδιαφέροντος

Η αρχή της εστίασης στην ΕΕ συνίσταται στην επικέντρωση του ενδιαφέροντος σε περιοχές και κράτη που χρήζουν μεγαλύτερης βοήθειας λόγω της αναπτυξιακής καθυστέρησης που παρουσιάζουν. Κατά την προγραμματική περίοδο 2000-2006 της ΕΕ καθορίστηκαν τρεις περιοχές προτεραιότητας. Περίπου 50 περιφέρειες, στις οποίες κατοικεί το 22% του πληθυσμού της ΕΕ των 15, συμπεριλαμβάνονται στις περιοχές του Στόχου 1 και λαμβάνουν το 70% των χρηματικών πόρων που διατίθενται.

Στην Τουρκία η κατανομή των πόρων φαίνεται να μη γίνεται πάντα στοχεύοντας στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Ο πρωταρχικός στόχος της κρατικής εκβιομηχάνισης παρέμεινε ο καθοριστικός παράγοντος στα εθνικά αναπτυξιακά σχέδια. Τα περιφερειακά σχέδια, που εκπονήθηκαν ήδη από τη δεκαετία του '60, αφορούσαν τις περιοχές Ανατολικού Μαρμαρά, Antalya, Cukurova, Zonguldag και Keban οι περισσότερες από τις οποίες ήταν σχετικά ακμάζουσες. Διάφοροι κρατικοί μηχανισμοί μετέφεραν πόρους από μικρούς αγροτικούς δήμους σε μεγάλους αστικούς. Το 1975 μόνο στην επαρχία Κωνσταντινούπολης αντιστοιχούσε το 49% των μεγάλων βιομηχανικών μονάδων της χώρας. Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '70 η Κωνσταντινούπολη είχε λάβει το 40,5% των οικονομικών και φυσικών κινήτρων. Το 1980 το 60% των δημοσίων δανείων κατανεμήθηκε στις πιο ανεπτυγμένες περιοχές, ενώ η Ανατολική Ανατολία έλαβε μόλις το 4%.

Το 1993 υπήρχαν 35 επαρχίες που είχαν χαρακτηριστεί ως Περιοχές Αναπτυξιακής Προτεραιότητας, ανάμεσα σε αυτές υπήρχαν και αρκετές δυτικές επαρχίες. Είχαν

πληθυσμό 16,1 εκατομμύρια, που αντιστοιχούσε στο 28,1% του συνολικού πληθυσμού. Παρά το γεγονός αυτό οι συγκεκριμένες περιοχές έλαβαν το 15,7% των δημοσίων επενδύσεων κατά το 1991, το 12,4% κατά το 1992 και το 17,8% το 1993. Αντιθέτως, η περιφέρειες Μαρμαρά και Αιγαίου προσήλκυσαν, κατά την περίοδο αυτή, περισσότερο από 50% των δημοσίων επενδύσεων, και αυτό λόγω της υπεροχής τους σε λιμενικές, μεταφορικές και κοινωνικές υποδομές.

δ. Μέσα άσκησης περιφερειακής πολιτικής

Ως προς τα μέσα άσκησης περιφερειακής πολιτικής, στην Τουρκία παραδοσιακά υπάρχουν δυο βασικά "εργαλεία": οι δημόσιες επενδύσεις και τα κίνητρα προς τον ιδιωτικό τομέα. Οι δημόσιες επενδύσεις γίνονται από τους οικείους φορείς της κεντρικής διοίκησης, η οποία τους έχει αναθέσει πολύ περιορισμένες αρμοδιότητες, όπως η Γενική Γραμματεία των Αυτοκινητοδρόμων και η Γενική Γραμματεία Κρατικών Υδραυλικών Έργων. Η πολιτική κινήτρων προς τον ιδιωτικό φορέα εφαρμόζεται κυρίως από τρεις αναπτυξιακές τράπεζες και δύο (Ziraat και Halk) με χαρακτήρα τόσο επενδυτικό όσο και εμπορικό.

Σε ό,τι αφορά την εφαρμογή των περιφερειακών σχεδίων, πέρα από τις τεχνικές, οικονομικές και νομοθετικές ελλείψεις, υπάρχουν επίσης προβλήματα με τη διοικητική οργάνωση και τα κενά των αρμοδιοτήτων. Οι δυσκολίες εφαρμογής περιφερειακής πολιτικής συνοψίζονται στα εξής:

- Η θεσμική οργάνωση για την εφαρμογή των σχεδίων σε εθνικό επίπεδο είναι ελλιπής και προβληματική
- Δεν υπάρχει νομοθετικά κατοχυρωμένη διακριση των εργασιών μεταξύ του κεντρικού κράτους και των υποκείμενων διοικητικών βαθμίδων σχετικά με την εφαρμογή των περιφερειακών σχεδίων
- Οι αρμοδιότητες των επαρχιών στην πραγματοποίηση των σχεδίων δεν είναι προφανείς
- Υπάρχει η ανάγκη για φορείς περιφερειακής ανάπτυξης, επιφορτισμένους με τη διαχείριση των σχεδίων στις περιφέρειες, καθώς και η ανάγκη να επαναπροσδιοριστεί

ο διαχωρισμός των αρμοδιοτήτων μεταξύ του κεντρικού, περιφερειακού και τοπικού επιπέδου

- Απαιτείται η συνεργασία μεταξύ των φορέων άσκησης περιφερειακής πολιτικής της κεντρικής διοίκησης και των υποκείμενων βαθμίδων. Επιπλέον πρέπει να ενισχυθεί η συνεργασία στη διαδικασία σχεδιασμού των κρατικών φορέων με μη-κρατικούς και με τον ιδιωτικό φορέα.

ε. Προσέγγιση της περιφερειακής πολιτικής

Ως προς την προσέγγιση της περιφερειακής πολιτικής, οι προσπάθειες της Τουρκίας στην κατεύθυνση της ανάπτυξης των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών είχαν περισσότερο να κάνουν με την ικανοποίηση τομεακών αναγκών παρά με μια ολιστική και κυρίως χωρικά ολοκληρωμένη ανάπτυξη.

Ο παραδοσιακός τρόπος σχεδιασμού στην Τουρκία είναι τομεακός και συγκεντρωτικός. Στην τομεακή προσέγγιση σχεδιασμού, τα σχέδια γίνονται με σκοπό να ενισχύσουν την ανάπτυξη συγκεκριμένων παραγωγικών τομέων και χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η οποιαδήποτε περιφερειακή διάσταση και η συσχετίσεις μεταξύ των διαφορετικών χωρικών μονάδων. Έτσι η πολιτική κινήτρων ήταν προσανατολισμένη σε επιχειρήσεις που θα μπορούσαν να συνεισφέρουν σε επιλεγμένους τομείς, και όχι στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη των καθυστερημένων περιοχών. Τα Πενταετή Εθνικά Αναπτυξιακά Προγράμματα στοχεύουν στο να κατευθύνουν επενδύσεις με βάση οικονομικά και τομεακά κριτήρια, αγνοώντας εντελώς τη χωρική διάσταση.

Η μοναδική εξαίρεση σε αυτή την τομεακή προσέγγιση ήταν το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Νοτιανατολικής Ανατολίας (GAP), το οποίο σηματοδότησε το πέρασμα από μια μονοκεντρική, μονο-τομεακή πρακτική σχεδιασμού σε μια πολυκεντρική και πολύ-τομεακή προσέγγιση. Ωστόσο, στην πράξη, οι χρηματικοί πόροι για επενδύσεις στην περιφέρεια αυτή κατανεμήθηκαν δυσανάλογα υπέρ του τομέα της ενέργειας, γεγονός βέβαιο που έγινε σε βάρος της ανάπτυξης και άλλων παραγωγικών τομέων (μέχρι το 2002 το 80% δαπανών ήταν για την ενέργεια και μόλις το 18% για την πραγματοποίηση αρδευτικών έργων, σε μια περιφέρεια μάλιστα κατεξοχήν αγροτική). Επιπλέον ο

Οργανισμός Προγράμματος Νοτιοανατολικής Ανατολίας έχει την έδρα του στην Άγκυρα και μόνο ένα παράρτημα υπάρχει στην περιφέρεια της Νοτιοανατολικής Ανατολίας, πράγμα που σημαίνει ότι ο σχεδιασμός, η παρακολούθηση και ο έλεγχος του προγράμματος γίνεται ουσιαστικά εκ του μακρόθεν, ενώ ακόμα και σημειολογικά να εξετάσει κανείς το γεγονός αυτό φαίνεται ότι και στην περίπτωση αυτή αγνοείται η χωρική διάσταση.

στ. Επιλογή και αξιολόγηση των προγραμμάτων - Συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα

Στα πλαίσια της περιφερειακής πολιτικής που ασκείται από την ΕΕ υπάρχει ένας ξεκάθαρος διαχωρισμός των λειτουργιών διαχείρισης, παρακολούθησης και ελέγχου στην επιλογή προγραμμάτων. Παράλληλα μεγάλη σημασία δίνεται στην αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα των μέτρων που εφαρμόζονται, δηλαδή στην εκ των προτέρων και εκ των υστέρων αξιολόγηση των προγραμμάτων. Αντίθετα η διαδικασία επιλογής προγραμμάτων και προγραμματικών στόχων στην Τουρκία χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαφάνειας και από ασαφή διαχωρισμό των διαδικασιών διαχείρισης, παρακολούθησης και ελέγχου. Εξάλλου η απουσία παράδοσης στον περιφερειακό σχεδιασμό καταλήγει στο να γίνεται αυτός με τρόπο σποραδικό και μη συστηματικό, ενώ και η αξιολόγηση των προγραμμάτων που επιλέγονται να πραγματοποιηθούν δεν αποτελεί στοιχείο της προγραμματικής διαδικασίας.

Ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα στην περιφερειακή πολιτική, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στην ΕΕ, είναι πολύ περιορισμένος στην Τουρκία, ειδικά στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια, κάτω από τις πιέσεις της ΕΕ, της Παγκόσμιας Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και λόγω των περιορισμένων χρηματικών πόρων και των μακροοικονομικών ανισορροπιών, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανάγκη να ενισχυθεί η ιδιωτική συμμετοχή στον περιφερειακό σχεδιασμό.

Πίνακας 21: Σύγκριση περιφερειακής πολιτικής στην Τουρκία και στην ΕΕ

Κριτήρια σύγκρισης	Περιφερειακή πολιτική στην Τουρκία	Περιφερειακή πολιτική στην ΕΕ	Παρατηρήσεις
Συνεργασία	Έλλειψη παράδοσης, απουσία αναπτυξιακών οργανισμών στις περισσότερες περιπτώσεις, κυρίως σε επίπεδο NUTS II	Διαφορετικές πρακτικές	Σχέδιο νόμου για τη θέσπιση αναπτυξιακών οργανισμών σε επίπεδο NUTS II
Προγραμματισμός	Έλλειψη παράδοσης, εκτός από το GAP, πρόσφατα όμως έχει γίνει κάποια πρόοδος λόγω της προενταξιακής διαδικασίας	Εκπονείται ήδη η "τρίτη γενιά" προγραμματικών εγγραφών	Υπερβολική έμφαση στην ανάλυση στα περιφερειακά σχέδια, αδύναμο στρατηγικό στοιχείο
Εστίαση	Ελλιπής	Εστίαση σε ό,τι χρήζει μεγαλύτερης προσοχής	
Δομή τρόπου εφαρμογής	Επικρατεί η τομεακή προσέγγιση	Διάφορα συστήματα	
Προσέγγιση περιφερειακής πολιτικής	Στενή αντίληψη της περιφερειακής πολιτικής και ελλιπής συντονισμός της με άλλες πολιτικές	Ολοκληρωμένη πολυ-τομεακή προσέγγιση	Προσπάθειες για μια ολιστική προσέγγιση στα πλαίσια του GAP
Επιλογή προγραμμάτων	Προβλήματα διαφάνειας, μη διαχωρισμός των λειτουργιών διαχείρισης, παρακολούθησης και ελέγχου	Σαφής διαχωρισμός των λειτουργιών διαχείρισης, παρακολούθησης και ελέγχου	
Εκτίμηση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας	Απουσία παράδοσης περιφερειακού σχεδιασμού ο οποίος γίνεται με σποραδικό, μη συνεχή τρόπο	Συστηματική προσοχή και πίεση για περαιτέρω ανάπτυξη	
Συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα	Μικρή συμμετοχή και περιορισμένη πληροφόρηση σχετικά με την περιφερειακή πολιτική	Ισχυρός ρόλος, πολύ συχνά σημαντικά κίνητρα για την ενίσχυση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα	

Πηγή: Loewendal-Ertugal, 2005

5. Εναρμόνιση με το κοινοτικό κεκτημένο

Από το 1997 η Ευρωπαϊκή Κομισιόν έχει καθιερώσει ένα υπερεθνικό ενιαίο μοντέλο περιφερειακής πολιτικής ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη διεύρυνσή της. Έτσι η ύπαρξη ενός κατάλληλου συστήματος δημόσιας διοίκησης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο θεωρείται αναγκαία για την ανάληψη και εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου για τις υποψήφιας προς ένταξη χώρες. Αυτό σημαίνει ότι η Τουρκία, η οποία αναγνωρίστηκε επίσημα από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως υποψήφια για ένταξη χώρα στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι στις 10 και 11 Δεκεμβρίου 1999, είναι υποχρεωμένη να προχωρήσει σε μια σειρά αλλαγών και μεταρρυθμίσεων, ώστε να εναρμονιστεί με το κοινοτικό καθεστώς που διέπει την περιφερειακή πολιτική.

Έτσι, αναφορικά με την περιφερειακή πολιτική, έχει κριθεί από την ΕΕ ότι απαιτούνται οι παρακάτω αλλαγές:

- η δημιουργία ενός κατάλληλου νομικού πλαισίου για την εφαρμογή περιφερειακής πολιτικής
- συμφωνία με την Κομισιόν σε μια διοικητική διαίρεση της επικράτειας με βάση τις αρχές των NUTS
- δυνατότητα καθορισμού ολοκληρωμένων πολυετών περιφερειακών αναπτυξιακών προγραμμάτων
- προσδιορισμός των αρμοδιοτήτων όλων των εμπλεκόμενων στην άσκηση περιφερειακής πολιτικής φορέων
- συμμόρφωση με τις γενικές αρχές του σχεδιασμού: προγραμματισμός, συμμετοχικότητα, διαχείριση, έλεγχος, αξιολόγηση, οικονομικοί έλεγχοι.

Οι Εκθέσεις Προόδου της Τουρκίας από το 2000 τόνιζαν ιδιαίτερα το γεγονός ότι δεν υπήρχαν κατά τόπους περιφερειακά γραφεία του Κρατικού Οργανισμού Σχεδιασμού αλλά ούτε και τοπικές ή περιφερειακές αναπτυξιακές αρχές. Οι εκθέσεις απαιτούν από την Τουρκία να ενισχύσει τις δομές της για τη διαχείριση της περιφερειακής ανάπτυξης, τόσο σε κεντρικό όσο και σε περιφερειακό/τοπικό επίπεδο. Η Τουρκία πρέπει να προετοιμάσει περιφερειακά αναπτυξιακά σχέδια για όλες τις NUTS II περιοχές, αφού επί του παρόντος τα μοναδικά αναπτυξιακά σχέδια που έχουν προετοιμαστεί αντιστοιχούν σε

ευρύτερες χωρικές μονάδες και δεν ικανοποιούν τις απαιτήσεις των Διαρθρωτικών Ταμείων. Επιπλέον στις εκθέσεις γίνεται αναφορά στην αδυναμία του ΚΟΣ να αξιοποιήσει τις δυνατότητές του και να συντονίσει τις δημόσιες επενδύσεις που γίνονται στοχεύοντας στην περιφερειακή ανάπτυξη, παρά το γεγονός ότι είναι ο πλέον (αν όχι ο μοναδικός) αρμόδιος φορέας για την περιφερειακή πολιτική.

Η Τουρκία έχει κάνει κάποια περιορισμένη πρόοδο προς την ικανοποίηση των κοινοτικών απαιτήσεων θεσπίζοντας το 2002 26 νέες στατιστικές περιοχές επιπέδου NUTS II. Οι νέες αυτές χωρικές μονάδες ομαδοποιούν τις 81 επαρχίες της χώρας σε ομάδες με γεωγραφικές ή οικονομικές ομοιότητες. Επιπλέον ο ΚΟΣ ξεκίνησε την προετοιμασία μιας σειράς περιφερειακών αναπτυξιακών προγραμμάτων για την περιφέρεια Ανατολικής Μαύρης Θάλασσας (περιλαμβάνονται 8 επαρχίες), για την περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας (16 επαρχίες), για την κοιλάδα Yesil Irmak (5 επαρχίες) και για την περιφέρεια Μαρμαρά (5 επαρχίες). Ωστόσο οι Εκθέσεις Προόδου τονίζουν ότι κανένα από αυτά τα προγράμματα δεν έχει περάσει στη φάση εφαρμογής.

Παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει από την Τουρκία για την εναρμόνιση της περιφερειακής της πολιτικής με το κοινοτικό κεκτημένο, όπως προκύπτει από τις εκθέσεις πρέπει να γίνει ακόμα πολλή δουλειά για την ενίσχυση της περιφερειακής διοικητικής ικανότητας και για να ικανοποιηθούν οι κοινοτικές απαιτήσεις. Στην παρούσα φάση η σημαντικότερη απαίτηση που πρέπει να καλυφθεί είναι η δημιουργία αναπτυξιακών οργανισμών σε επίπεδο NUTS II (Loewendal-Ertugal, 2004).

6. Συμπεράσματα

Στην Τουρκία ο περιφερειακός σχεδιασμός και η περιφερειακή ανάπτυξη αποτελούν θέματα της πολιτικής ατζέντας ήδη από τη δεκαετία του '60, οπότε και καταρτίστηκε το πρώτο Εθνικό Αναπτυξιακό Σχέδιο. Από τότε μέχρι και σήμερα δύο είναι οι βασικοί στόχοι: η αύξηση του εθνικού εισοδήματος και η μείωση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων. Ωστόσο πέρα από την επιβεβαίωση της ύπαρξης ενός σοβαρού περιφερειακού προβλήματος, λίγα πράγματα έχουν γίνει προς την κατεύθυνση της επίλυσής του (Gezici, 1999). Εξάλλου κάποιες από τις αναπτυξιακές πολιτικές, που κατά καιρούς επιλέχθηκαν, αποδείχθηκαν αλληλοσυγκρουόμενες, έτσι ορισμένες ενίσχυσαν κατά τη δεκαετία του '80 τη συγκέντρωση γοργά αναπτυσσόμενων δραστηριοτήτων στις μεγάλες πόλεις και σε λίγες ανεπτυγμένες περιφέρειες, ενώ άλλες προσπάθησαν να ενισχύσουν την ανάπτυξη στις πιο καθυστερημένες. Αυτές οι αλληλοσυγκρουόμενες πολιτικές κατέληξαν να εξουδετερώσουν αρκετές προσπάθειες για τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και τελικά συντήρησαν το πρότυπο "κέντρου – περιφέρειας" (core – periphery).

Η Τουρκία χωρίζεται σε επτά γεωγραφικές περιφέρειες με βάση την τοπογραφία και τις κλιματικές συνθήκες. Αυτές είναι η περιφέρεια Μαρμαρά, η περιφέρεια Αιγαίου, η περιφέρεια Μεσογείου, η περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας, η περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας, η περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας και η περιφέρεια Νοτιοανατολικής Ανατολίας. Υπάρχουν σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές διαφορές ανάμεσα σε αυτές τις περιφέρειες ως προς τους κοινωνικο-οικονομικούς δείκτες όπως το κατά κεφαλή ΑΕΠ, η ανεργία, το εκπαιδευτικό επίπεδο και άλλα. Οι διαπεριφερειακές ανισότητες ως προς το αναπτυξιακό επίπεδο προκύπτουν από την ακατάλληλη κατανομή και την ανεπαρκή χρήση των πόρων, τις μη ευνοϊκές τοπογραφικές, γεωγραφικές και κλιματικές συνθήκες, το διάσπαρτο και χωρίς σχεδιασμό οικιστικό δίκτυο και τις ανεπαρκείς επενδύσεις.

Ένα από τα βασικά προβλήματα της περιφερειακής πολιτικής στην Τουρκία ήταν η απουσία ενός επίσημου και κοινά αποδεκτού ορισμού περί περιφέρειας. Έτσι, από την απαρχή του περιφερειακού ζητήματος στην Τουρκία, η πλέον συνήθης χωρική μονάδα

για τη συλλογή στατιστικών στοιχείων, αλλά και για την επιλογή αναπτυξιακών πολιτικών ήταν η γεωγραφική περιφέρεια. Ωστόσο αυτό δημιουργούσε μια σειρά προβλημάτων λόγω της ανομοιογένειας των μικρότερων χωρικών μονάδων που ενσωματώνονταν σε κάθε γεωγραφική περιφέρεια. Πράγματι, όπως ήδη αναφέρθηκε, ο χωρισμός της χώρας σε γεωγραφικές περιφέρειες, έγινε με μοναδικά κριτήρια την τοπογραφία και τις κλιματολογικές συνθήκες, αγνοώντας το αναπτυξιακό προφίλ των επιμέρους χωρικών υπομονάδων. Έτσι σε μια προσπάθεια για να καλυφθεί αυτό το κενό, αλλά κυρίως λόγω της προενταξιακής της πορείας και του εναρμονισμού της με την ΕΕ, η Τουρκία ανέλαβε την υποχρέωση να καθορίσει χωρικές μονάδες για τη συλλογή στατιστικών δεδομένων. Έτσι το 2002 η Στατιστική Υπηρεσία της Τουρκίας (SIS), στα πλαίσια του Προγράμματος για τη Βελτίωση του Στατιστικού Συστήματος της Τουρκίας (Project on the Improvement of Turkish Statistical System), που χρηματοδοτείται από την ΕΕ, καθόρισε στη χώρα 12 χωρικές μονάδες NUTS I, 26 χωρικές μονάδες επιπέδου NUTS II, ενώ χωρικές μονάδες επιπέδου NUTS III αποτελούν οι 81 υφιστάμενες επαρχίες.

Πέρα από την παραπάνω, μέχρι πρότινος, έλλειψη κατάλληλων χωρικών μονάδων, για την συλλογή και ανάλυση στατιστικών δεδομένων και τη χάραξη αναπτυξιακών πολιτικών, η περιφερειακή πολιτική στην Τουρκία έχει μια σειρά από "συμπτώματα", που χαρακτηρίζουν παρωχημένες μεθόδους σχεδιασμού. Τα "συμπτώματα" αυτά συνοψίζονται στα εξής:

- Στην Τουρκία δεν υπάρχει παράδοση σχετικά με τη συνεργασία διαφόρων, κυβερνητικών και μη, παραγόντων κατά τη διαδικασία προγραμματισμού, εφαρμογής και ελέγχου αναπτυξιακών προγραμμάτων. Ουσιαστικά δεν υπάρχουν οι κατάλληλοι θεσμικοί περιφερειακοί φορείς στους οποίους μπορούν να ανατεθούν αρμοδιότητες και εξουσίες. Η απουσία περιφερειακών διοικητικών δομών δυσχεραίνει τη διαδικασία εφαρμογής της αρχής της συνεργασίας στη χώρα.
- Δεν υπάρχει εμπειρία στον περιφερειακό προγραμματισμό, μοναδική εξαίρεση αποτελεί το αναπτυξιακό πρόγραμμα της Νοτιοανατολικής Ανατολίας (GAP). Τα περιφερειακά προγράμματα, στο βαθμό που υπάρχουν, συνίστανται στην πρόταση μεμονωμένων έργων.

- Η κατανομή των πόρων φαίνεται να μη γίνεται πάντα στοχεύοντας στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Ο πρωταρχικός στόχος της κρατικής εκβιομηχάνισης παρέμεινε ο καθοριστικός παράγοντος στα εθνικά αναπτυξιακά σχέδια.
- Σε ό,τι αφορά την εφαρμογή των περιφερειακών σχεδίων, πέρα από τις τεχνικές, οικονομικές και νομοθετικές ελλείψεις, υπάρχουν επίσης προβλήματα με τη διοικητική οργάνωση και τα κενά των αρμοδιοτήτων.
- Ως προς την προσέγγιση της περιφερειακής πολιτικής, οι προσπάθειες της Τουρκίας στην κατεύθυνση της ανάπτυξης των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών είχαν περισσότερο να κάνουν με την ικανοποίηση τομεακών αναγκών παρά με μια ολιστική και κυρίως χωρικά ολοκληρωμένη ανάπτυξη. Η μοναδική εξαίρεση σε αυτή την τομεακή προσέγγιση ήταν το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Νοτιανατολικής Ανατολίας (GAP), το οποίο σηματοδότησε το πέρασμα από μια μονοκεντρική, μονο-τομεακή πρακτική σχεδιασμού σε μια πολυκεντρική και πολύ-τομεακή προσέγγιση.
- Η διαδικασία επιλογής προγραμμάτων και προγραμματικών στόχων στην Τουρκία χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαφάνειας και από ασαφή διαχωρισμό των διαδικασιών διαχείρισης, παρακολούθησης και ελέγχου. Εξάλλου η απουσία παράδοσης στον περιφερειακό σχεδιασμό καταλήγει στο να γίνεται αυτός με τρόπο σποραδικό και μη συστηματικό, ενώ και η αξιολόγηση των προγραμμάτων που επιλέγονται να πραγματοποιηθούν δεν αποτελεί στοιχείο της προγραμματικής διαδικασίας.

III. ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

1. Εισαγωγή

Οι ανισότητες και ανισοροπίες, μεταξύ ανατολής και δύσης, στην αναπτυξιακή τροχιά της Τουρκίας είναι ένα φαινόμενο που έχει τις ρίζες του στην εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα λιμάνια του δυτικού τμήματος της χώρας, όπως η Σμύρνη και η Κωνσταντινούπολη, έπαιζαν ένα σημαντικό ρόλο στο εξωτερικό εμπόριο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ελκύνοντας έμπορους από ολόκληρη την Ευρώπη. Ήδη από το τέλος του 18^{ου} αιώνα, ευρωπαίοι κοσμοπολίτες επιχειρηματίες, που είχαν άμεση σχέση με τα διεθνή οικονομικά και εμπορικά δίκτυα της Δυτικής Ευρώπης, είχαν ιδρύσει ισχυρούς εμπορικούς οίκους στα δυο βασικά κέντρα της Αυτοκρατορίας, την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη των κέντρων αυτών εις βάρος άλλων, αλλάζοντας τη χωρική οργάνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Yildirim, 2005).

Με την ίδρυση της Δημοκρατίας της Τουρκίας, ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στην ανάπτυξη της Κεντρικής Ανατολίας, αφού πλέον εκεί βρισκόταν η πρωτεύουσα του νεοσύστατου τουρκικού κράτους, αγνοώντας την αναπτυξιακή καθυστέρηση των περιοχών της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ανατολίας. Μετά το πραξικόπημα του 1960, μπαίνουν οι βάσεις της περιφερειακής πολιτικής στη γείτονα χώρα και για πρώτη φορά η προσοχή της κεντρικής κυβέρνησης στρέφεται στην ενίσχυση της ανάπτυξης του ανατολικού τμήματος της χώρας (Yildirim, 2005).

2. Τα χαρακτηριστικά του περιφερειακού προβλήματος στην Τουρκία

Σκοπός αυτής της ενότητας είναι να καταγράψει και να αξιολογήσει τα χαρακτηριστικά του περιφερειακού προβλήματος στην Τουρκία με τη χρήση μιας σειράς δεικτών. Η μέτρηση και η ανάλυση των περιφερειακών ανισοτήτων στην Τουρκία θα γίνει σε επίπεδο επαρχίας (NUTS III) και γεωγραφικής περιφέρειας με τη χρήση στατιστικών στοιχείων της DIE (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Τουρκίας) και του DPT (Εθνικός Οργανισμός Σχεδιασμού Τουρκίας). Κατά την ανάλυση δε θα γίνει χρήση μόνο κλασικών δεικτών παραγωγής όπως του ΑΕΠ, αλλά και μιας σειράς άλλων δεικτών ευημερίας και εισοδήματος, δημογραφίας και υποδομών.

α. Το κατά κεφαλή ΑΕΠ

Από την εισαγωγή του στις ΗΠΑ, κατά το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, ως μέτρου της πολεμικής παραγωγικότητας, το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (τόρα συνήθως μετρούμενο ως Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν-ΑΕΠ) έχει γίνει ο κυριότερος δείκτης οικονομικής προόδου κάθε έθνους. Σήμερα χρησιμοποιείται ευρέως από σχεδιαστές πολιτικής, οικονομολόγους, διεθνή πρακτορεία και ΜΜΕ ως το κρίσιμο "σκορ" που πρέπει να πετύχει ένα έθνος για να έχει οικονομική ευρωστία και ευημερία. (What's wrong with the GDP, www.dieoff.org)

Εδώ θα εξετάσουμε το κατά κεφαλή ΑΕΠ, δηλαδή το πηλίκο του ΑΕΠ μιας περιοχής προς το συνολικό πληθυσμό αυτής, αφού τελικά για τη διερεύνηση των περιφερειακών ανισοτήτων σημασία έχει πώς το μέγεθος αυτό επιμερίζεται στους κατοίκους των διαφόρων περιοχών μιας χώρας.

Στους Πίνακες 1 και 3 παρουσιάζονται τα επίσημα στοιχεία του Εθνικού Οργανισμού Σχεδιασμού (DPT) και της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Τουρκίας (DIE) για τις γεωγραφικές περιφέρειες και στους Πίνακες 2 και 4 για τις επαρχίες της Τουρκίας για το έτος 2000². Τα στοιχεία αυτά δείχνουν τη συμμετοχή κάθε χωρικής

²Πριν ξεκινήσει η ανάλυση των στοιχείων θα πρέπει να σημειωθεί ότι στους Πίνακες 1, 2, 3 και 4 το ΑΕΠ είναι εκφρασμένο σε τρέχουσες τιμές 2000.

μονάδας στο ΑΕΠ της χώρας, το κατά κεφαλή ΑΕΠ σε Λίρες Τουρκίας (TL), το κατά κεφαλή ΑΕΠ εκφρασμένο ως ποσοστό του μέσου όρου της χώρας καθώς και το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ κατά τη χρονική περίοδο 1990-2000.

Πάνω από το 50% της οικονομικής δραστηριότητας της χώρας συγκεντρώνεται στη δυτική πλευρά της χώρας, δηλαδή στις γεωγραφικές περιφέρειες Μαρμαρά και Αιγαίου, ενώ αν υπολογιστεί και η περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 71%. Εξάλλου και πάλι οι περιφέρειες Μαρμαρά και Αιγαίου παρουσιάζουν κατά κεφαλή ΑΕΠ μεγαλύτερο από αυτό της χώρας, ενώ η περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας έχει ΑΕΠ μικρότερο του 50% του μέσου όρου της χώρας.

Σε επίπεδο επαρχιών (NUTS III) πάνω από το 30% της οικονομικής δραστηριότητας της χώρας συγκεντρώνεται στην Κωνσταντινούπολη και στην Άγκυρα. Ωστόσο και μεταξύ αυτών των δυο βασικών μητροπολιτικών περιοχών της Τουρκίας παρατηρείται μεγάλη διαφορά ως προς την συγκέντρωση οικονομικής δραστηριότητας. Έτσι γίνεται φανερή η υπεροχή της Κωνσταντινούπολης, με οικονομικούς όρους τουλάχιστον, αφού συμμετέχει με ποσοστό 22,12% στο ΑΕΠ της χώρας, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για την Άγκυρα είναι 8,04%.

Πίνακας 1: Η κατανομή του ΑΕΠ & το κατά κεφαλή ΑΕΠ για τις γεωγραφικές περιφέρειες (2000)

Γεωγραφική Ενότητα	Ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της χώρας	ΑΕΠ κατά κεφαλή (σε TL)	Ποσοστό του Μ.Ο. της χώρας	Μέση Ετήσια Μεταβολή (%) ³
Γεωγραφικές Περιφέρειες	2000	2000	<i>Τουρκία=100</i>	1990-2000
Τουρκία	100	1.836.297.979	100	1,70
Μαρμαρά	37,98	2.819.530.042	154	1,43
Αιγαίου	16,76	2.126.184.482	116	2,06
Κεντρικής Ανατολίας	16,07	1.666.177.920	91	1,92
Μεσογείου	11,73	1.722.228.305	94	0,82
Μαύρης Θάλασσας	9,08	1.265.855.924	69	2,48
Νοτιοανατολικής Ανατολίας	5,11	954.583.365	52	0,39
Ανατολικής Ανατολίας	3,27	852.832.501	46	0,31

Πηγή : DPT,DIE, ίδια επεξεργασία

³ Η στήλη της μέσης ετήσιας μεταβολής (μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής) έχει προκύψει από τον τύπο του ανατοκισμού $P_{t+n} = P_t(1+r)^n$ για $n = 10$.

Πίνακας 2: Η κατανομή του ΑΕΠ & το κατά κεφαλή ΑΕΠ για τις 81 επαρχίες (2000)

Γεωγραφική Ενότητα	Ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της χώρας		ΑΕΠ κατά κεφαλή (σε TL)		Ποσοστό του Μ.Ο. της χώρας	Μέση Ετήσια Μεταβολή (%)
Επαρχίες (NUTSIII)	2000		2000		Τουρκία=100	1990-2000
ΤΟΥΡΚΙΑ	100		1.836.297.979		100	1,70
İSTANBUL	22,12	1	2.745.668.114	4	150	0,98
ANKARA	8,04	2	2.587.874.143	7	141	1,62
İZMİR	7,59	3	2.682.800.407	5	146	1,24
KOCAELİ	4,40	4	4.706.441.639	1	256	1,06
BURSA	4,22	5	2.174.000.045	13	118	1,38
ADANA	3,00	6	2.052.118.984	19	112	2,12
MANİSA	2,76	7	2.062.056.548	17	112	2,91
İÇEL	2,59	8	2.053.112.348	18	112	-0,06
ANTALYA	2,47	9	1.805.750.423	23	98	0,13
KONYA	2,22	10	1.397.346.885	40	76	0,65
MUĞLA	1,60	11	2.651.077.357	6	144	2,93
HATAY	1,59	12	1.534.655.196	30	84	1,74
DENİZLİ	1,53	13	1.756.822.500	26	96	3,38
AYDIN	1,52	14	1.833.237.878	21	100	1,78
BALIKESİR	1,51	15	1.765.134.437	25	96	1,09
GAZİANTEP	1,47	16	1.309.735.157	42	71	0,20
SAMSUN	1,45	17	1.458.998.461	34	79	1,54
TEKİRDAĞ	1,33	18	2.123.981.731	15	116	2,83
ESKİŞEHİR	1,20	19	2.109.921.414	16	115	2,70
KAYSERİ	1,16	20	1.444.450.264	35	79	2,91
ŞAKARYA	1,13	21	1.849.417.865	20	101	3,66
ŞANLIURFA	1,05	22	808.450.417	68	44	3,85
DİYARBAKIR	1,01	23	1.054.770.109	55	57	-1,53
K.MARAŞ	0,92	24	1.207.674.385	47	66	0,61
ÇANAKKALE	0,86	25	2.171.596.760	14	118	1,72
ZONGULDAK	0,83	26	2.379.552.475	9	130	3,50
MALATYA	0,79	27	1.163.168.666	51	63	0,96
KIRKLARELİ	0,78	28	2.346.425.098	10	128	0,95
TRABZON	0,78	29	1.202.473.622	48	65	-0,28
ÇORUM	0,73	30	1.431.250.720	36	78	3,46
KÜTAHYA	0,73	31	1.411.444.166	37	77	1,27
BOLU	0,72	32	3.569.195.563	2	194	8,30
AFYON	0,70	33	1.081.323.836	54	59	1,97
TOKAT	0,68	34	1.107.278.619	52	60	2,24
KARABÜK	0,66	35	1.409.354.627	38	77	-
EDİRNE	0,64	36	2.270.750.488	11	124	4,30
ORDU	0,64	37	861.720.121	65	47	2,35
SİVAS	0,62	38	1.101.043.689	53	60	3,06
ELAZIĞ	0,53	39	1.408.887.314	39	77	-1,69
YALOVA	0,52	40	2.909.748.484	3	158	-
KIRIKKALE	0,52	41	2.498.244.132	8	136	1,58
ERZURUM	0,49	42	909.026.220	62	50	0,16
BİLECİK	0,48	43	2.204.390.931	12	120	3,21

Πίνακας 2: Η κατανομή του ΑΕΠ & το κατά κεφαλή ΑΕΠ για τις 81 επαρχίες (2000)
– συνέχεια –

Γεωγραφική Ενότητα	Ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της χώρας		ΑΕΠ κατά κεφαλή (σε TL)		Ποσοστό του Μ.Ο. της χώρας	Μέση Ετήσια Μεταβολή (%)
Επαρχίες (NUTSIII)	2000		2000		Τουρκία=100	1990-2000
ΤΟΥΡΚΙΑ	100		1.836.297.979		100	1,70
ISPARTA	0,48	44	1.316.093.984	41	72	0,97
NEVŞEHİR	0,45	45	1.822.621.218	22	99	1,49
KASTAMONU	0,43	46	1.520.399.103	32	83	3,76
YOZGAT	0,43	47	781.259.203	69	43	1,61
MARDİN	0,42	48	717.602.468	72	39	2,73
ADIYAMAN	0,41	49	780.141.629	70	42	-2,63
GİRESUN	0,40	50	1.175.437.178	50	64	2,22
NİĞDE	0,39	51	1.565.220.121	29	85	1,43
RİZE	0,39	52	1.530.932.168	31	83	0,91
VAN	0,37	53	695.192.316	75	38	0,16
BURDUR	0,35	54	1.713.665.172	28	93	3,32
AMASYA	0,35	55	1.286.866.167	43	70	2,34
UŞAK	0,34	56	1.281.126.726	44	70	1,55
KARAMAN	0,33	57	1.750.960.540	27	95	3,85
OSMANİYE	0,32	58	973.674.852	58	53	-
BATMAN	0,31	59	970.703.252	59	53	-
DÜZCE	0,29	60	1.024.679.085	56	56	-
AKSARAY	0,27	61	890.869.623	63	49	3,56
ARTVİN	0,25	62	1.775.807.693	24	97	0,22
KIRŞEHİR	0,23	63	1.211.752.743	46	66	1,47
SİNOP	0,20	64	1.188.509.468	49	65	2,61
ÇANKIRI	0,20	65	1.004.947.239	57	55	2,00
ERZİNCAN	0,19	66	959.580.892	60	52	-0,60
KİLİS	0,17	67	1.463.251.300	33	80	-
SİİRT	0,17	68	876.305.215	64	48	2,54
KARS	0,16	69	714.836.133	73	39	3,05
AĞRI	0,15	70	514.593.147	80	28	1,88
MUŞ	0,14	71	452.849.180	81	25	-0,96
BİTLİS	0,12	72	551.582.870	78	30	-1,50
GÜMÜŞHANE	0,11	73	933.457.928	61	51	1,87
BARTIN	0,10	74	854.876.524	66	47	-
BİNGÖL	0,10	75	668.832.709	77	36	2,88
ŞIRNAK	0,10	76	516.468.036	79	28	-
İĞDIR	0,08	77	729.440.986	71	40	-
HAKKARİ	0,06	78	697.910.280	74	38	2,68
TUNCELİ	0,05	79	1.270.419.866	45	69	1,63
BAYBURT	0,05	80	825.074.573	67	45	6,13
ARDAHAN	0,05	81	670.506.572	76	37	-

Πηγή : DPT, DIE, ίδια επεξεργασία

Τρίτη στη γενική κατάταξη των επαρχιών έρχεται η Izmir (Σμύρνη), μετά το Kocaeli, η Bursa, η Adana. Στη συνέχεια, και μέχρι τη δέκατη θέση, ακολουθούν η

Manisa, το Icel, η Antalya και η Konya. Στις 10 πρώτες επαρχίες της κατάταξης συγκεντρώνεται το 60% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι και οι δέκα αυτές επαρχίες βρίσκονται στο δυτικό τμήμα της χώρας, δηλαδή στις περιφέρειες Μαρμαρά, Αιγαίου, Μεσογείου και Κεντρικής Ανατολίας και αποτελούν είτε μεγάλα αστικά, κυρίως κοντά στην Κωνσταντινούπολη και την Άγκυρα, είτε τουριστικούς προορισμούς στα παράλια του Αιγαίου και της Μεσογείου. Οι επαρχίες που καταλαμβάνουν τις 10 τελευταίες θέσεις βρίσκονται στην συντριπτική τους πλειοψηφία στην περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας (Bitlis, Bingol, Igridir, Hakkari, Tunceli, Bayburt, Ardahan), δυο από αυτές ανήκουν στη γεωγραφική περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας (Gümüşhane, Bartin) και μια στην περιφέρεια Νοτιοανατολικής Ανατολίας (Sirnak). Το ποσοστό συμμετοχής των επαρχιών αυτών στο συνολικό ΑΕΠ της χώρας κυμαίνεται από 0,05% έως 0,12%.

Σε όρους κατά κεφαλή ΑΕΠ η πιο εύπορη επαρχία είναι η Kocaeli (με κατά κεφαλή ΑΕΠ 256% του μέσου όρου της χώρας), πόλη δορυφόρος της Κωνσταντινούπολης. Ακολουθεί η Bolu, η οποία γειτνιάζει με την Άγκυρα, τρίτη στην κατάταξη είναι η Yalova, στη συνέχεια είναι η Κωνσταντινούπολη και πέμπτη η Σμύρνη (Izmir). Στις αμέσως επόμενες θέσεις, και μέχρι τη δέκατη, βρίσκονται η Mugla, η Άγκυρα, το Kirikkale, το Zonguldak και τέλος το Kirklareli. Όλες αυτές οι επαρχίες ανήκουν στις περιφέρειες Μαρμαρά, Κεντρικής Ανατολίας και Αιγαίου, εκτός από την επαρχία Zonguldak που βρίσκεται στην περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας. Ας σημειωθεί ωστόσο ότι η επαρχία αυτή γειτνιάζει με την περιφέρεια Μαρμαρά, και επομένως είναι αρκετά πιθανό η οικονομική αυτή ευρωστία που παρουσιάζει να είναι προϊόν διάχυσης της ανάπτυξης από αυτή. Και πάλι βλέπουμε ότι οι πιο ανεπτυγμένες επαρχίες είναι είτε πόλεις δορυφόροι της Κωνσταντινούπολης, που προφανώς ευνοούνται από την οικονομική της ανάπτυξη και μεγέθυνση και από τις οικονομίες συγκέντρωσης που δημιουργούνται στο ευρύτερο χωρικό σύστημα, είτε τουριστικές περιοχές στα παράλια του Αιγαίου. Η φτωχότερη επαρχία είναι η Mus (περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας) με κατά κεφαλή ΑΕΠ ίσο με το ένα τέταρτο του μέσου κατά κεφαλή ΑΕΠ της χώρας. Εξετάζοντας την κατάταξη (ως προς το κατά κεφαλή ΑΕΠ) των δέκα τελευταίων

επαρχιών διαπιστώνουμε ότι οκτώ από αυτές βρίσκονται στην Ανατολική Ανατολία και δυο στη Νοτιοανατολική Ανατολία.

20 επαρχίες έχουν κατά κεφαλή ΑΕΠ μεγαλύτερο από αυτό της χώρας. Όλες βρίσκονται στις περιφέρειες Μαρμαρά, Αιγαίου, Μεσογείου και Κεντρικής Ανατολίας, εκτός από μια (Zonguldak) που βρίσκεται στην περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας. Από αυτές 12 είναι συγκεντρωμένες στην περιφέρεια Μαρμαρά (η περιφέρεια Μαρμαρά αριθμεί συνολικά 14 επαρχίες). Παράλληλα 19 επαρχίες παρουσιάζουν κατά κεφαλή ΑΕΠ μικρότερο ή ίσο του 50% του μέσου κατά κεφαλή ΑΕΠ της χώρας (με τα ποσοστά τους να κυμαίνονται από 25% έως 50%). Από τις επαρχίες αυτές 15 βρίσκονται στο ανατολικό τμήμα της χώρας, πιο συγκεκριμένα 11 είναι στην Ανατολική Ανατολία (από τις συνολικά 15 επαρχίες της περιφέρειας) και 4 στη Νοτιοανατολική Ανατολία, η οποία συνολικά αριθμεί 9 επαρχίες, 2 είναι στη Μαύρη Θάλασσα και 2 στην Κεντρική Ανατολία.

Ως προς τη μέση ετήσια μεταβολή του κατά κεφαλή ΑΕΠ τη μεγαλύτερη παρουσιάζει η επαρχία Bolu (περιφέρεια Μαρμαρά) με ένα ποσοστό 8,3% και ακολουθεί η επαρχία Bayburt (περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας) με ποσοστό 6,13%. Τρίτη στη σειρά είναι η Edirne (περιφέρεια Μαρμαρά), τέταρτη η Karaman (περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας) και πέμπτη η Sanliurfa (περιφέρεια Νοτιοανατολικής Ανατολίας). Συνολικά 37 επαρχίες έχουν μέση ετήσια μεταβολή του κατά κεφαλή ΑΕΠ μεγαλύτερη από αυτή της χώρας. Από αυτές 10 ανήκουν στην περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας, 8 στην περιφέρεια Μαρμαρά, 6 στην περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας, 4 στην περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας, 4 στην περιφέρεια Αιγαίου, 3 στην περιφέρεια Μεσογείου και τέλος 2 στην περιφέρεια Νοτιοανατολικής Ανατολίας. Από τον Πίνακα 1.β παρατηρούμε ότι 8 επαρχίες έχουν αρνητική μέση ετήσια μεταβολή του κατά κεφαλή ΑΕΠ κατά τη χρονική περίοδο 1990-2000. Τέσσερις από αυτές βρίσκονται στην περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας (Erzincan, Mus, Bitlis, Elazig) με τα ποσοστά τους να κυμαίνονται από -1,69% έως -0,60%, δυο είναι στη Νοτιοανατολική Ανατολία (Diyarbakir, Adiyaman με ποσοστά -1,53% και -2,63% αντίστοιχα), μια στη Μαύρη Θάλασσα (Trabzon με ποσοστό -0,28%) και τέλος μια στην περιφέρεια Μεσογείου (Icel με ποσοστό -0,06%).

Στους Πίνακες 3 και 4 που ακολουθούν για λόγους σύγκρισης και αξιολόγησης το κατά κεφαλή ΑΕΠ των χωρικών μονάδων της Τουρκίας που μελετώνται δίνεται και ως ποσοστό του κατά κεφαλή ΑΕΠ του μέσου όρου της ΕΕ-15 και της ΕΕ-25 ώστε να εξεταστεί η θέση της χώρας και των περιφερειών της σε σχέση με το τοπίο που διαμορφώνεται στην Ευρώπη.

Το 2000 η Τουρκία είχε ένα κατά κεφαλή ΑΕΠ σε λίρες Τουρκίας ίσο με το 14% της ΕΕ-15, ενώ κατά την ίδια περίοδο για τα δέκα νέα μέλη (από το 2004) το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 17%. Από τις γεωγραφικές περιφέρειες 2 μόνο, η περιφέρεια Μαρμαρά και Αιγαίου, εμφανίζουν αντίστοιχο ποσοστό μεγαλύτερο από αυτό της χώρας και μάλιστα η περιφέρεια Μαρμαρά υπερβαίνει εκείνο των δέκα νέων μελών κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες.

Πίνακας 3: Η κατανομή του ΑΕΠ & το κατά κεφαλή ΑΕΠ: συγκρίσεις με μ.ο ΕΕ-15 & ΕΕ-25

Γεωγραφική Ενότητα	Ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της χώρας	ΑΕΠ (σε TL)		
		κατά κεφαλή	ποσοστό του Μ.Ο. της Ε.Ε-15	ποσοστό του Μ.Ο. της Ε.Ε-25
Γεωγραφικές Περιφέρειες	<i>2000</i>	<i>2000</i>	<i>Ε.Ε-15=100</i>	<i>Ε.Ε-25=100</i>
Ευρωπαϊκή Ένωση - Ε.Ε-15		12.966.578.407 ⁴	100	122
Υποψήφιες χώρες - Υ.Χ-10		2.191.631.448 ³	17	21
Διευρυμένη Ευρ. Ένωση - Ε.Ε-25		10.641.703.118 ³	82	100
Ελλάδα		6.684.590.782 ³	52	63
Τουρκία	100	1.836.297.979	14	17
Μαρμαρά	37,98	2.819.530.042	22	26
Αιγαίου	16,76	2.126.184.482	16	20
Κεντρικής Ανατολίας	16,07	1.666.177.920	13	16
Μεσογείου	11,73	1.722.228.305	13	16
Μαύρης Θάλασσας	9,08	1.265.855.924	10	12
Νοτιοανατολικής Ανατολίας	5,11	954.583.365	7	9
Ανατολικής Ανατολίας	3,27	852.832.501	7	8

Πηγή : DPT, DIE, Πετράκος και Ψυχάρης, ίδια επεξεργασία

Κατά την ίδια περίοδο 19 περιοχές επιπέδου NUTS III εμφάνιζαν ΑΕΠ, ως ποσοστό του μέσου όρου της ΕΕ-15 μεγαλύτερο από αυτό της χώρας, με τα ποσοστά τους να κυμαίνονται από 16% ως 36% (Πίνακας 4). Πρώτη στην κατάταξη αυτή είναι η επαρχία Κοσαελί με ποσοστό 36% του κοινοτικού μέσου όρου των 15 και ακολουθεί η

⁴ Η μετατροπή από ευρώ σε λίρες Τουρκίας έγινε χρησιμοποιώντας το μέσο όρο των ισοτιμιών όπως αυτές διαμορφώθηκαν κατά το έτος 2000 σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα της Τράπεζας του Καναδά (Bank of Canada).

Πίνακας 4: Η κατανομή του ΑΕΠ & το κατά κεφαλή ΑΕΠ: συγκρίσεις με μ.ο ΕΕ-15 & ΕΕ-25

Γεωγραφική Ενότητα	Ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της χώρας		ΑΕΠ (σε TL)			
			κατά κεφαλή	ποσοστό του Μ.Ο. της Ε.Ε-15	ποσοστό του Μ.Ο. της Ε.Ε-25	
Επαρχίες (NUTSIII)	<i>2000</i>		<i>2000</i>	<i>Ε.Ε-15=100</i>	<i>Ε.Ε-25=100</i>	
Ευρωπαϊκή Ένωση - Ε.Ε-15			12.966.578.407	100	122	
Υποψήφιες χώρες - Υ.Χ-10			2.191.631.448	17	21	
Διευρυμένη Ευρ. Ένωση - Ε.Ε-25			10.641.703.118	82	100	
Ελλάδα			6.684.590.782	52	63	
ΤΟΥΡΚΙΑ	100		1.836.297.979	14	17	
İSTANBUL	22,12	1	2.745.668.114	4	21	26
ANKARA	8,04	2	2.587.874.143	7	20	24
İZMİR	7,59	3	2.682.800.407	5	21	25
KOCAELİ	4,40	4	4.706.441.639	1	36	44
BURSA	4,22	5	2.174.000.045	13	17	20
ADANA	3,00	6	2.052.118.984	19	16	19
MANİSA	2,76	7	2.062.056.548	17	16	19
İÇEL	2,59	8	2.053.112.348	18	16	19
ANTALYA	2,47	9	1.805.750.423	23	14	17
KONYA	2,22	10	1.397.346.885	40	11	13
MUĞLA	1,60	11	2.651.077.357	6	20	25
HATAY	1,59	12	1.534.655.196	30	12	14
DENİZLİ	1,53	13	1.756.822.500	26	14	17
AYDIN	1,52	14	1.833.237.878	21	14	17
BALIKESİR	1,51	15	1.765.134.437	25	14	17
GAZİANTEP	1,47	16	1.309.735.157	42	10	12
SAMSUN	1,45	17	1.458.998.461	34	11	14
TEKİRDAĞ	1,33	18	2.123.981.731	15	16	20
ESKİŞEHİR	1,20	19	2.109.921.414	16	16	20
KAYSERİ	1,16	20	1.444.450.264	35	11	14
SAKARYA	1,13	21	1.849.417.865	20	14	17
ŞANLIURFA	1,05	22	808.450.417	68	6	8
DİYARBAKIR	1,01	23	1.054.770.109	55	8	10
K.MARAŞ	0,92	24	1.207.674.385	47	9	11
ÇANAKKALE	0,86	25	2.171.596.760	14	17	20
ZONGULDAK	0,83	26	2.379.552.475	9	18	22
MALATYA	0,79	27	1.163.168.666	51	9	11
KIRKLARELİ	0,78	28	2.346.425.098	10	18	22
TRABZON	0,78	29	1.202.473.622	48	9	11
ÇORUM	0,73	30	1.431.250.720	36	11	13
KÜTAHYA	0,73	31	1.411.444.166	37	11	13
BOLU	0,72	32	3.569.195.563	2	28	34
AFYON	0,70	33	1.081.323.836	54	8	10
TOKAT	0,68	34	1.107.278.619	52	9	10
KARABÜK	0,66	35	1.409.354.627	38	11	13
EDİRNE	0,64	36	2.270.750.488	11	18	21
ORDU	0,64	37	861.720.121	65	7	8
SİVAS	0,62	38	1.101.043.689	53	8	10
ELAZIĞ	0,53	39	1.408.887.314	39	11	13

Πίνακας 4: Η κατανομή του ΑΕΠ & το κατά κεφαλή ΑΕΠ: συγκρίσεις με μ.ο ΕΕ-15 & ΕΕ-25 – συνέχεια–

Γεωγραφική Ενότητα	Ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της χώρας		ΑΕΠ (σε TL)			
			κατά κεφαλή	ποσοστό του Μ.Ο. της Ε.Ε-15	ποσοστό του Μ.Ο. της Ε.Ε-25	
Επαρχίες (NUTSIII)	2000		2000	Ε.Ε-15=100	Ε.Ε-25=100	
Ευρωπαϊκή Ένωση - Ε.Ε-15			12.966.578.407	100	122	
Υποψήφιες χώρες - Υ.Χ-10			2.191.631.448	17	21	
Διευρυμένη Ευρ. Ένωση - Ε.Ε-25			10.641.703.118	82	100	
Ελλάδα			6.684.590.782	52	63	
ΤΟΥΡΚΙΑ	100		1.836.297.979	14	17	
YALOVA	0,52	40	2.909.748.484	3	22	27
KIRIKKALE	0,52	41	2.498.244.132	8	19	23
ERZURUM	0,49	42	909.026.220	62	7	9
BİLECİK	0,48	43	2.204.390.931	12	17	21
ISPARTA	0,48	44	1.316.093.984	41	10	12
NEVŞEHİR	0,45	45	1.822.621.218	22	14	17
KASTAMONU	0,43	46	1.520.399.103	32	12	14
YOZGAT	0,43	47	781.259.203	69	6	7
MARDİN	0,42	48	717.602.468	72	6	7
ADYAMAN	0,41	49	780.141.629	70	6	7
GİRESUN	0,40	50	1.175.437.178	50	9	11
NIĞDE	0,39	51	1.565.220.121	29	12	15
RİZE	0,39	52	1.530.932.168	31	12	14
VAN	0,37	53	695.192.316	75	5	7
BURDUR	0,35	54	1.713.665.172	28	13	16
AMASYA	0,35	55	1.286.866.167	43	10	12
UŞAK	0,34	56	1.281.126.726	44	10	12
KARAMAN	0,33	57	1.750.960.540	27	14	16
OSMANIYE	0,32	58	973.674.852	58	8	9
BATMAN	0,31	59	970.703.252	59	7	9
DÜZCE	0,29	60	1.024.679.085	56	8	10
AKSARAY	0,27	61	890.869.623	63	7	8
ARTVİN	0,25	62	1.775.807.693	24	14	17
KIRŞEHİR	0,23	63	1.211.752.743	46	9	11
SİNOP	0,20	64	1.188.509.468	49	9	11
ÇANKIRI	0,20	65	1.004.947.239	57	8	9
ERZİNCAN	0,19	66	959.580.892	60	7	9
KİLİS	0,17	67	1.463.251.300	33	11	14
SİİRT	0,17	68	876.305.215	64	7	8
KARS	0,16	69	714.836.133	73	6	7
AĞRI	0,15	70	514.593.147	80	4	5
MUŞ	0,14	71	452.849.180	81	3	4
BİTLİS	0,12	72	551.582.870	78	4	5
GÜMÜŞHANE	0,11	73	933.457.928	61	7	9
BARTIN	0,10	74	854.876.524	66	7	8
BİNGÖL	0,10	75	668.832.709	77	5	6
ŞIRNAK	0,10	76	516.468.036	79	4	5

Πίνακας 4: Η κατανομή του ΑΕΠ & το κατά κεφαλή ΑΕΠ: συγκρίσεις με μ.ο ΕΕ-15 & ΕΕ-25 – συνέχεια–

Γεωγραφική Ενότητα	Ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της χώρας		ΑΕΠ (σε TL)			
			κατά κεφαλή	ποσοστό του Μ.Ο. της Ε.Ε-15	ποσοστό του Μ.Ο. της Ε.Ε-25	
Επαρχίες (NUTSIII)	2000		2000	Ε.Ε-15=100	Ε.Ε-25=100	
Ευρωπαϊκή Ένωση - Ε.Ε-15			12.966.578.407	100	122	
Υποψήφιες χώρες - Υ.Χ-10			2.191.631.448	17	21	
Διευρυμένη Ευρ. Ένωση - Ε.Ε-25			10.641.703.118	82	100	
Ελλάδα			6.684.590.782	52	63	
ΤΟΥΡΚΙΑ	100		1.836.297.979	14	17	
IĞDIR	0,08	77	729.440.986	71	6	7
HAKKARİ	0,06	78	697.910.280	74	5	7
TUNCELİ	0,05	79	1.270.419.866	45	10	12
BAYBURT	0,05	80	825.074.573	67	6	8
ARDAHAN	0,05	81	670.506.572	76	5	6

Πηγή : DPT, DIE, Πετράκος και Ψυχάρης, ίδια επεξεργασία

επαρχία Bolu με ποσοστό 28%. Εδώ, για λόγους σύγκρισης, αξίζει να σημειώσουμε ότι για την περίοδο που εξετάζουμε, δηλαδή το έτος 2000, δέκα νομοί της Ελλάδας είχαν κατά κεφαλή ΑΕΠ που κυμαινόταν από 33% ως 38% της ΕΕ-15 (Ηλεία – 33%, Πρέβεζα – 33%, Ροδόπη – 34%, Ευρυτανία – 34%, Γρεβενά – 35%, Σέρρες – 35%, Λακωνία – 36%, Αιτωλοακαρνανία – 37%, Πιερία – 38% και Φωκίδα – 38%), ενώ για το νομό Θεσπρωτίας το ποσοστό αυτό ήταν 29% (Πετράκος και Ψυχάρης, 2004). Από τις 19 αυτές επαρχίες 11 ανήκουν στην περιφέρεια Μαρμαρά, 3 στην περιφέρεια Αιγαίου (Izmir, Mugla, Manisa), 2 στην περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας (Ankara, Kirikkale), 2 στην περιφέρεια Μεσογείου (Icel, Adana) και 1 στην περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας (Zonguldak). Οι δέκα τελευταίες επαρχίες στην κατάταξη, που μόλις φτάνουν το 6% του κοινοτικού μέσου όρου των 15, βρίσκονται όλες συγκεντρωμένες στο ανατολικό τμήμα της χώρας και πιο συγκεκριμένα στις περιφέρειες Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ανατολίας.

Ήδη από την παραπάνω ανάλυση του κατά κεφαλή ΑΕΠ της Τουρκίας γίνεται φανερό το χωρικό δίπολο ανατολής-δύσης που κυριαρχεί στη χώρα, με τη δύση να υπερτερεί εμφανώς. Ωστόσο, λόγω των αμφιβολιών για τον τρόπο μέτρησης και των επικρίσεων που κατά καιρούς έχει δεχθεί το ΑΕΠ ως μέτρο ευημερίας, παρακάτω θα εξεταστούν και άλλοι εναλλακτικοί δείκτες για να διερευνηθούν οι περιφερειακές ανισότητες στην Τουρκία.

β. Δείκτες ευημερίας

Οι Πίνακες 5 και 6 παρουσιάζουν, σε επίπεδο (γεωγραφικής περιφέρειας) και επαρχίας αντίστοιχα, μια σειρά συμπληρωματικών δεικτών που μετρούν το γενικότερο επίπεδο ευημερίας, όπως η κατά κεφαλή φορολογία⁵, οι αποταμιευτικές καταθέσεις και οι τραπεζικές πιστώσεις ανά κάτοικο, η κατανάλωση ηλεκτρικού ρεύματος για οικιακή χρήση ανά 100 κατοίκους και ο αριθμός των ΙΧ αυτοκινήτων ανά 10.000 κατοίκους.

Πίνακας 5: Δείκτες ευημερίας στις γεωγραφικές περιφέρειες της Τουρκίας

Γεωγραφική Ενότητα	Κατά κεφαλήν φορολογία (σε εκατομ. TL)		Αποταμιευτικές καταθέσεις ανά κάτοικο (σε εκατομ TL) ⁶		Τραπεζικές πιστώσεις ανά κάτοικο (σε εκατομ TL) ⁶		Οικιακή χρήση ηλεκτρικού ρεύματος ανά 100 κατοίκους (σε MWh)		Επιβατικά αυτοκίνητα ΙΧ ανά 10.000 κατοίκους	
Γεωγραφικές Περιφέρειες	2000		2000		2000		2000		2000	
Μαρμαρά	366	1	3.073,04	1	2.986,0	1	50	1	877	2
Κεντρικής Ανατολίας	198	2	2.156,22	2	1.604,0	2	31	4	882	1
Αιγαίου	119	3	1.133,52	3	536,9	4	37	2	797	3
Μεσογείου	112	4	760,02	4	381,0	5	31	3	614	4
Μαύρης Θάλασσας	53	5	512,57	5	944,0	3	28	5	435	5
Ανατολικής Ανατολίας	30	6	213,63	6	249,0	6	17	6	197	7
Νοτιοανατολικής Ανατολίας	28	7	185,14	7	130,1	7	16	7	208	6
Τουρκία	165		1.503,85		706,3		34		652	

Πηγή : DPT, ίδια επεξεργασία

Ο δείκτης της κατά κεφαλή φορολογίας ακολουθεί την ίδια σχεδόν κατανομή με αυτή του κατά κεφαλή ΑΕΠ. Ο εθνικός μέσος όρος για την τιμή αυτής της μεταβλητής είναι 165 εκατομμύρια TL. Έτσι η πρώτη στην κατάταξη περιφέρεια, η περιφέρεια Μαρμαρά έχει κατά κεφαλή φορολογία 2,2 φορές μεγαλύτερη από τον εθνικό μέσο όρο. Δεύτερη στην κατάταξη, και με αρκετή διαφορά μάλιστα, ακολουθεί η περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας. Μόνο αυτές οι δυο περιφέρειες εμφανίζουν τιμές σε αυτό το δείκτη μεγαλύτερες του μέσου όρου της χώρας. Στις δυο τελευταίες θέσεις βρίσκονται οι περιφέρειες Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ανατολίας, με τιμές 5,5 και 6 φορές, αντίστοιχα, μικρότερες του εθνικού μέσου όρου.

⁵ Δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία για το δηλωθέν εισόδημα ανά κάτοικο. Ωστόσο από την κατά κεφαλή φορολογία μπορούν να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα για τα εισοδήματα των κατοίκων των διαφόρων περιοχών.

⁶ Τα μεγέθη είναι εκφρασμένα σε σταθερές τιμές 2001.

Ως προς τις επαρχίες πρώτη στην κατάταξη της κατά κεφαλή φορολογίας είναι η επαρχία της Σμύρνης, με τιμή 686 εκατομμύρια TL, μέγεθος που είναι ίσο με το 415,75% του εθνικού μέσου όρου. Στη δεύτερη θέση της κλίμακας βρίσκεται η Κωνσταντινούπολη και ακολουθούν οι επαρχίες Άγκυρα και Kocaeli. Οι τέσσερις αυτές επαρχίες αυτές είναι οι μοναδικές, που εμφανίζουν τιμές στο δείκτη της κατά κεφαλή φορολογίας μεγαλύτερες από το μέσο όρο της χώρας. Τελευταία στην κατάταξη είναι η επαρχία Agri, με κατά κεφαλή φορολογία 12 εκατομμύρια TL, μέγεθος που είναι σχεδόν 58 φορές μικρότερο σε σχέση με την πρώτη επαρχία της κλίμακας, και 13,75 φορές μικρότερο από τον εθνικό μέσο όρο. Από το δείκτη της κατά κεφαλή φορολογίας γίνεται φανερό ότι στη χώρα υπάρχουν σοβαρές εισοδηματικές διαφορές. Έτσι η εισοδηματική κατάσταση των δυτικών περιοχών είναι πολύ καλύτερη σε σχέση με αυτή των επαρχιών του ανατολικού τμήματος της χώρας. Εξάλλου, τα αποτελέσματα, σχετικά με τις χωρικές ανισότητες κατανομής του εισοδήματος, στα οποία εμμέσως καταλήξαμε από την ανάλυση της κατά κεφαλή φορολογίας, επιβεβαιώνονται και από μια σειρά εργασιών (Özmucur et al, 2002; Dayioglu et al, 2004).

Ο δείκτης των καταθέσεων ανά κάτοικο ακολουθεί την ίδια σχεδόν κατανομή με αυτή του κατά κεφαλή ΑΕΠ. Έτσι πρώτη στην κατάταξη είναι η περιφέρεια Μαρμαρά με 3.073,0 εκατομμύρια TL, μέγεθος δυο φορές μεγαλύτερο από το μέσο όρο της χώρας, ενώ στη δεύτερη και τρίτη θέση ακολουθούν οι περιφέρειες Κεντρικής Ανατολίας και Αιγαίου, αντίστοιχα. Μόνο σε δυο περιφέρειες, Μαρμαρά και Κεντρικής Ανατολίας, στις οποίες άλλωστε συγκεντρώνονται οι περισσότερες βιομηχανίες και σχεδόν αποκλειστικά ο τριτογενής παραγωγικός τομέας, το ύψος των κατά κεφαλή καταθέσεων είναι μεγαλύτερο από τον εθνικό μέσο όρο, ενώ σε τέσσερις το μέγεθος αυτό είναι ίσο ή και πολύ μικρότερο του 50% του μέσου όρου της χώρας. Τελευταίες στην κατάταξη είναι οι περιφέρειες Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ανατολίας, στις οποίες οι κατά κεφαλή αποταμιεύσεις δεν ξεπερνούν το 14% του μέσου όρου της Τουρκίας.

Σε επίπεδο NUTS III μόνο 4 από τις 81 επαρχίες έχουν κατά κεφαλή καταθέσεις μεγαλύτερες από το μέσο όρο της Τουρκίας. Οι επαρχίες αυτές, όπως εμφανίζονται στην κατάταξη, είναι η Άγκυρα, η Κωνσταντινούπολη, η Σμύρνη (Izmir) και το Kocaeli (πόλη δορυφόρος της Κωνσταντινούπολης), με την Άγκυρα και την Κωνσταντινούπολη να

εμφανίζουν μεγάλη διαφορά προς τα πάνω σε σχέση με τις άλλες δυο. Οι επαρχίες που καταλαμβάνουν τις άλλες θέσεις, μέχρι και τη δέκατη, είτε είναι μεγάλα αστικά κέντρα γύρω από τις μητροπολιτικές περιοχές της Κωνσταντινούπολης και της Άγκυρας (Bursa, Yalova, Eskisehir) είτε αποτελούν τουριστικούς προορισμούς στα νοτιοδυτικά παράλια.

Πίνακας 6: Δείκτες ευημερίας στις γεωγραφικές περιφέρειες της Τουρκίας

Γεωγραφική Ενότητα	Κατά κεφαλήν φορολογία (σε εκατομ. TL)		Αποταμιευτικές καταθέσεις ανά κάτοικο (σε εκατομ TL)		Τραπεζικές πιστώσεις ανά κάτοικο (σε εκατομ TL)		Οικιακή χρήση ηλεκτρικού ρεύματος ανά 100 κατοίκους (σε MWh)		Επιβατικά αυτοκίνητα IX ανά 10.000 κατοίκους	
Επαρχίες (NUTSIII)	2000		2000		2000		2000		2000	
ΤΟΥΡΚΙΑ	165		1.503,85		706,30		34		652	
İZMİR	686	1	1.782,10	3	858,50	6	48	4	981	4
İSTANBUL	528	2	4.555,84	2	2.049,10	3	58	1	998	3
ANKARA	467	3	5.288,33	1	2.123,80	2	44	7	1.614	1
KOCAELİ	299	4	1.722,01	4	1.254,60	4	50	3	638	20
BURSA	151	5	1.128,10	6	610,10	9	37	14	829	11
TEKİRDAĞ	135	6	829,47	18	295,00	17	45	5	455	37
ESKİŞEHİR	127	7	1.012,91	10	457,70	10	38	13	952	5
YALOVA	120	8	1.126,84	7	286,20	20	54	2	475	35
KIRKLARELİ	118	9	938,32	14	286,80	19	38	11	656	18
ZONGULDAK	118	10	1.001,42	12	214,00	37	36	15	878	9
MUĞLA	116	11	1.101,59	8	307,00	16	44	6	950	6
ADANA	112	12	956,24	13	764,70	7	36	16	759	13
BALIKESİR	99	13	859,18	16	250,30	30	36	17	887	7
DENİZLİ	93	14	1.037,53	9	904,90	5	33	20	862	10
BİLECİK	89	15	484,20	40	255,70	29	28	35	556	25
KARABÜK	88	16	599,04	30	261,60	27	32	26	319	51
ANTALYA	86	17	1.009,24	11	438,20	11	39	8	881	8
EDİRNE	80	18	783,73	22	657,50	8	35	18	665	17
KAYSERİ	80	19	795,55	20	413,80	12	32	25	742	14
ÇANAKKALE	74	20	669,47	25	278,80	22	35	19	643	19
MANİSA	72	21	539,48	35	260,60	28	28	31	618	23
AYDIN	71	22	796,20	19	243,70	31	32	22	722	15
RİZE	67	23	479,39	42	263,80	25	31	27	375	43
ARTVİN	66	24	500,05	39	264,70	24	26	37	402	41
BOLU	65	25	893,30	15	262,70	26	38	9	1.063	2
KASTAMONU	65	26	479,53	41	219,50	33	28	33	557	24
SAKARYA	64	27	667,97	26	186,30	43	38	10	627	22
SAMSUN	64	28	576,73	32	274,80	23	32	23	529	28
HATAY	61	29	745,40	23	185,10	44	32	24	525	30
İÇEL	61	30	833,77	17	340,70	14	30	29	527	29
ISPARTA	61	31	622,98	28	168,90	52	23	45	549	26

Πίνακας 6: Δείκτες ευημερίας στις γεωγραφικές περιφέρειες της Τουρκίας

– συνέχεια –

Γεωγραφική Ενότητα	Κατά κεφαλήν φορολογία (σε εκατομ. TL)		Αποταμιευτικές καταθέσεις ανά κάτοικο (σε εκατομ TL(1))		Τραπεζικές πιστώσεις ανά κάτοικο (σε εκατομ TL(1))		Οικιακή χρήση ηλεκτρικού ρεύματος ανά 100 κατοίκους (σε MWh)		Επιβατικά αυτοκίνητα ΙΧ ανά 10.000 κατοίκους	
Επαρχίες (NUTSIII)	2000		2000		2000		2000		2000	
ΤΟΥΡΚΙΑ	165		1.503,85		706,30		34		652	
UŞAK	61	32	1.161,33	5	200,10	41	29	30	691	16
KÜTAHYA	60	33	392,52	50	175,90	47	22	48	636	21
BARTIN	57	34	785,93	21	146,90	61	32	21	465	36
ELAZIĞ	55	35	429,27	45	122,10	65	25	39	361	45
SİVAS	55	36	443,45	44	175,10	48	20	55	303	53
BURDUR	54	37	625,89	27	182,00	45	27	36	801	12
TRABZON	53	38	608,85	29	205,40	40	28	34	312	52
KIRIKKALE	51	39	271,47	57	154,80	57	22	50	323	50
TUNCELİ	51	40	681,56	24	215,20	35	19	58	101	75
KONYA	50	41	397,30	49	150,60	59	22	49	499	33
GAZİANTEP	49	42	427,02	47	344,60	13	24	42	452	39
AFYON	44	43	461,69	43	217,60	34	19	60	368	44
AMASYA	43	44	351,20	51	339,00	15	28	32	520	31
NİĞDE	43	45	347,55	52	165,60	15	18	63	343	46
ERZURUM	42	46	203,55	68	131,10	64	17	66	230	59
MALATYA	42	47	347,40	53	176,90	46	21	52	326	49
GİRESUN	41	48	534,01	36	3.300,10	1	23	47	266	56
KIRŞEHİR	40	49	581,07	31	194,30	42	26	38	482	34
SİNOP	40	50	523,42	38	168,20	53	30	28	455	38
NEVŞEHİR	38	51	562,36	33	211,50	38	23	43	518	32
ÇORUM	36	52	428,92	46	214,90	36	24	41	418	40
DÜZCE	36	53	523,75	37	223,50	32	38	12	154	68
ERZİNCAN	36	54	331,79	54	167,90	54	16	69	327	48
KARAMAN	36	55	413,50	48	136,60	62	22	51	544	27
K.MARAŞ	35	56	226,68	63	173,20	50	20	54	301	54
ORDU	34	57	293,94	56	161,70	56	23	46	286	55
YOZGAT	32	58	245,19	62	152,80	58	17	67	192	64
BATMAN	30	59	109,05	72	58,30	76	14	74	113	72
DİYARBAKIR	30	60	166,98	69	89,80	70	13	76	123	70
ÇANKIRI	28	61	261,10	59	169,00	51	18	64	205	63
TOKAT	27	62	210,37	65	174,70	49	19	59	329	47
AKSARAY	26	63	552,83	34	109,00	67	19	56	388	42
KARS	26	64	210,49	64	287,40	18	15	71	186	65
İĞDIR	24	65	311,56	55	211,40	39	19	57	141	69
KİLİS	24	66	271,14	58	116,70	66	25	40	175	66
OSMANİYE	24	67	206,36	66	102,90	68	23	44	238	58
VAN	24	68	105,37	73	62,90	73	14	75	162	67
ARDAHAN	22	69	252,93	61	279,30	21	16	68	103	74
ADİYAMAN	21	70	147,20	70	96,90	69	17	65	216	60
BAYBURT	21	71	257,20	60	148,20	60	21	53	259	57
ŞANLIURFA	20	72	104,06	74	82,00	71	15	70	207	62

Πίνακας 6: Δείκτες ευημερίας στις γεωγραφικές περιφέρειες της Τουρκίας

– συνέχεια –

Γεωγραφική Ενότητα	Κατά κεφαλήν φορολογία (σε εκατομ. TL)	Αποταμιευτικές καταθέσεις ανά κάτοικο (σε εκατομ TL)	Τραπεζικές πιστώσεις ανά κάτοικο (σε εκατομ TL)	Οικιακή χρήση ηλεκτρικού ρεύματος ανά 100 κατοίκους (σε MWh)	Επιβατικά αυτοκίνητα ΙΧ ανά 10.000 κατοίκους
Επαρχίες (NUTSIII)	<i>2000</i>	<i>2000</i>	<i>2000</i>	<i>2000</i>	<i>2000</i>
ΤΟΥΡΚΙΑ	165	1.503,85	706,30	34	652
GÜMÜŞHANE	19 73	205,20 67	133,30 63	15 72	212 61
MARDİN	19 74	91,03 77	73,40 72	12 77	100 76
SIİRT	18 75	90,69 78	47,50 78	18 62	118 71
ŞIRNAK	18 76	93,30 75	32,70 81	9 81	51 81
BİNGÖL	16 77	140,34 71	53,70 77	14 73	96 77
HAKKARİ	16 78	92,32 76	35,80 80	10 79	59 80
BİTLİS	14 79	75,69 80	60,30 75	11 78	110 73
MUŞ	13 80	83,87 79	60,90 74	9 80	71 79
AĞRI	12 81	71,25 81	37,70 79	18 61	83 78

Πηγή : DPT, ίδια επεξεργασία

Προφανώς η οικονομική ανάπτυξη που γνωρίζουν αυτές οι περιοχές, είτε λόγω της βιομηχανίας είτε λόγω του τουρισμού, συμβάλλει στις υψηλότερες αποταμιεύσεις ανά κάτοικο. Εξάλλου μέχρι και την εικοστή θέση το τοπίο παραμένει αμετάβλητο, με τις επαρχίες που καταλαμβάνουν τις θέσεις αυτές να ανήκουν στο ανεπτυγμένο δυτικό τμήμα της χώρας. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η επαρχία Zonguldak (12^η) της περιφέρειας Μαύρης Θάλασσας, η οποία όμως όπως προέκυψε από την ανάλυση του κατά κεφαλή ΑΕΠ χαρακτηρίζεται από μια ιδιαίτερη δυναμική (στην κατάταξη του κατά κεφαλή ΑΕΠ βρίσκεται στην 9^η θέση). Στις 10 τελευταίες θέσεις, όπου οι κατά κεφαλή αποταμιεύσεις μόλις που φτάνουν το 8% του εθνικού μέσου όρου, βρίσκονται αποκλειστικά επαρχίες της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ανατολίας. Το γεγονός αυτό είναι απόλυτα λογικό αφού η ιδιαίτερα περιορισμένη οικονομική δραστηριότητα και τα μικρά εισοδήματα, που προέρχονται κυρίως από απασχόληση στον αγροτικό τομέα, δεν ευνοούν την αποταμιευτική δυνατότητα των πληθυσμών της περιοχής.

Η ίδια περίπου κατάσταση ισχύει και για τις τραπεζικές πιστώσεις ανά κάτοικο. Έτσι και πάλι πρώτη στην κατάταξη είναι η περιφέρεια Μαρμαρά με κατά κεφαλή πιστώσεις 2.986,0 εκατομμύρια TL, δηλαδή 323% περισσότερο από τον εθνικό μέσο όρο και δεύτερη είναι η περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας. Διαφοροποίηση υπάρχει ως προς την τρίτη θέση, την οποία καταλαμβάνει η περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας. Τόσο η

περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας όσο και η Μαύρης Θάλασσας έχουν κατά κεφαλή πιστώσεις πάνω του μέσου όρου της χώρας. Τις δυο τελευταίες θέσεις καταλαμβάνουν και πάλι οι περιφέρειες του ανατολικού τμήματος της Τουρκίας. Σε δυο περιφέρειες, Μαύρης Θάλασσας και Ανατολικής Ανατολίας, οι πιστώσεις ανά κάτοικο υπερβαίνουν τις καταθέσεις.

Ως προς τις επαρχίες στην πρώτη θέση βρίσκεται η επαρχία Giresun (περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας), με κατά κεφαλή πιστώσεις 3.300,10 εκατομμύρια TL και στην οποία οι κατά κεφαλή πιστώσεις ξεπερνούν κατά πολύ τις αποταμιευτικές καταθέσεις ανά κάτοικο. Στη δεύτερη θέση είναι η Άγκυρα και ακολουθούν κατά σειρά η Κωνσταντινούπολη, το Kocaeli, το Denizli, η Σμύρνη (Izmir), τα Adana, το Edirne, η Bursa και το Eskisehir. Και πάλι οι επαρχίες που καταλαμβάνουν τις πρώτες 20 θέσεις, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, είναι αυτές που εμφανίζονται πρώτες τόσο στο κατά κεφαλή ΑΕΠ όσο και στις κατά κεφαλή καταθέσεις. Μόνο 7 επαρχίες έχουν τραπεζικές πιστώσεις ανά άτομο μεγαλύτερες του εθνικού μέσου όρου, ενώ σε τρεις, Giresun (περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας), Ardahan και Kars (περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας) οι κατά κεφαλή πιστώσεις είναι μεγαλύτερες από τις κατά κεφαλή καταθέσεις. Οι κάτοικοι των ανατολικών επαρχιών της χώρας, όπως άλλωστε θα ανέμενε κανείς, εμφανίζουν μικρή δανειοληπτική ικανότητα, έτσι και στον δείκτη αυτό τις τελευταίες θέσεις καταλαμβάνουν αποκλειστικά επαρχίες της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ανατολίας.

Ο δείκτης οικιακής χρήσης ηλεκτρικού ρεύματος ανά 100 κατοίκους είναι ένας φυσικός δείκτης ο οποίος μετρά έμμεσα το εισόδημα μιας περιοχής. Η υπόθεση εδώ είναι ότι τα νοικοκυριά με υψηλό εισόδημα θα έχουν μεγαλύτερες κατοικίες και περισσότερες ηλεκτρικές συσκευές, συνεπώς θα καταναλώνουν περισσότερο ρεύμα (Πετράκος και Ψυχάρης, 2004). Η κατάταξη των επαρχιών δεν παρουσιάζει ιδιαιτερότητες, καθώς τις τρεις πρώτες θέσεις καταλαμβάνουν (με τη σειρά) η Κωνσταντινούπολη, η Yalova και το Kocaeli, ενώ ακολουθούν η Σμύρνη (Izmir), το Tekirdag και η Mugla. Ίσως έκπληξη να αποτελεί η 7^η θέση που καταλαμβάνει η Άγκυρα. Από τις 81 επαρχίες της Τουρκίας μόνο 19 έχουν κατανάλωση ηλεκτρικού ρεύματος μεγαλύτερη του εθνικού μέσου όρου, ο οποίος είναι 34 MWh/100 κατοίκους [το αντίστοιχο μέγεθος για την Ελλάδα το 1997

ήταν 117 MWh/100 κατοίκους (Πετράκος και Ψυχάρης, 2004)]. Τις τελευταίες δέκα θέσεις καταλαμβάνουν και πάλι σχεδόν αποκλειστικά επαρχίες της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής, ενώ μια, η επαρχία Gumushane, ανήκει στην περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας. Στις περιοχές αυτές η κατανάλωση κυμαίνεται μεταξύ 9 και 15 MWh/100 κατοίκους, λιγότερο δηλαδή από το 50% του μέσου όρου της χώρας. Σε επίπεδο περιφέρειας τις πρώτες δυο θέσεις καταλαμβάνουν η περιφέρεια Μαρμαρά και Αιγαίου, ενώ τις δυο τελευταίες η Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ανατολίας.

Αντίστοιχη είναι η κατάσταση και στο δείκτη που μετρά την οικονομική ευημερία με τον αριθμό των Ι.Χ. αυτοκινήτων ανά 10.000 κατοίκους. Η κατάσταση των επαρχιών, τόσο στις πρώτες όσο και στις τελευταίες θέσεις, δεν παρουσιάζει ουσιαστικές αλλαγές ως προς τη σύνθεση και οι όποιες αλλαγές υπάρχουν είναι ως προς την κατάταξη. Ενώ θα περίμενε κανείς ότι στην πρώτη θέση θα βρισκόταν η Κωνσταντινούπολη, τη θέση αυτή καταλαμβάνει η Άγκυρα με 147% περισσότερα αυτοκίνητα από το μέσο όρο της χώρας, δεύτερη είναι η Bolu με αντίστοιχο ποσοστό 63%, ενώ η Κωνσταντινούπολη ακολουθεί τρίτη με 53% περισσότερα αυτοκίνητα από το μέσο όρο της Τουρκίας. Τελευταία στην κατάταξη είναι η επαρχία Sirnak, με 51 αυτοκίνητα ανά 10.000 κατοίκους, αριθμός σχεδόν 13 φορές μικρότερος από το μέσο όρο της χώρας. Στην κατάταξη των περιφερειών πρώτη είναι η περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας και ακολουθεί η περιφέρεια Μαρμαρά, ενώ τις δυο τελευταίες θέσεις κατέχουν με τη σειρά, η περιφέρεια Νοτιοανατολικής και Ανατολικής Ανατολίας.

Η ανάλυση των φυσικών και οικονομικών δεικτών που προηγήθηκε εδραιώνει την ηγετική θέση της περιφέρειας Μαρμαρά στην κατάταξη των γεωγραφικών περιφερειών της χώρας, αφού σε τρεις από τους τέσσερις δείκτες έρχεται πρώτη και σε έναν δεύτερη.

γ. Δημογραφικοί δείκτες

Η Τουρκία, έχοντας μια συνολική έκταση 780.580 km², είναι μεγαλύτερη και από τις 25 χώρες της Ευρωπαϊκής ένωσης. Με πληθυσμό σχεδόν 70 εκατομμυρίων έρχεται δεύτερη μετά τη Γερμανία. Παρά τον υψηλό πληθυσμό της, η πληθυσμιακή της πυκνότητα (90 κατ/km²) είναι μικρότερη του μέσου όρου της ΕΕ-25. Στις χώρες της ΕΕ ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού κατά την περίοδο 1995-2002 ήταν 0,32%, κατά την ίδια περίοδο ο αντίστοιχος ρυθμός για την Τουρκία ήταν 1,73%. Παρά το γεγονός ότι ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού στην Τουρκία είναι αρκετά μεγαλύτερος από αυτόν της ΕΕ, ωστόσο την τελευταία δεκαετία παρουσιάζει μια συνεχή πτωτική τάση. (Preliminary National Development Plan 2004-2006)

Οι παρακάτω πίνακες παρουσιάζουν μια σειρά από δημογραφικούς δείκτες σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας και επαρχίας (NUTS III). Οι τέσσερις πρώτες στήλες της πρώτης σειράς πινάκων (Πίνακες 7 και 8) παρουσιάζουν τον πληθυσμό των γεωγραφικών περιφερειών και των επαρχιών σε απόλυτα και σχετικά μεγέθη, ενώ στις τρεις τελευταίες στήλες παρουσιάζεται ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης για την περίοδο 1990-2000. Στους Πίνακες 9 και 10 δίνονται στοιχεία για το ποσοστό αστικοποίησης, το ποσοστό βρεφικής θνησιμότητας, τη γονιμότητα και το μέσο μέγεθος νοικοκυριού.

Αυτό που εύκολα παρατηρεί κανείς είναι ότι η Τουρκία είναι μια χώρα με υψηλό ποσοστό αγροτικού πληθυσμού, που ωστόσο όμως τα τελευταία χρόνια μειώνεται συνεχώς προς όφελος του αστικού πληθυσμού της χώρας. Το ποσοστό αγροτικού πληθυσμού για τη χώρα μας το 1991 ήταν 28,3%, ενώ κατά την ίδια περίοδο για την Τουρκία ήταν 40,40% (Πετράκος και Ψυχάρης, 2004, SPO 2000).

Σε επίπεδο γεωγραφικών περιφερειών μόνο τρεις (Μαρμαρά, Μεσογείου και Νοτιοανατολικής Ανατολίας) έχουν ετήσιο ρυθμό αύξησης μεγαλύτερο από αυτόν της χώρας, ενώ οι υπόλοιπες έχουν χαμηλότερο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιφέρεια της Μαύρης Θάλασσας η οποία παρουσιάζει πολύ μικρό ρυθμό αύξησης του πληθυσμού της. Η συγκεκριμένη περιφέρεια ήταν η μοναδική που κατά την περίοδο 1990-1997 παρουσίαζε αρνητικό ρυθμό μεταβολής του πληθυσμού της (-0,5%), λόγω

των υψηλών ρυθμών μετανάστευσης προς άλλες περιοχές (Executive Summary). Η τάση αυτή, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 7, αντιστράφηκε και σήμερα η περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας παρουσιάζει ένα πολύ μικρό, ωστόσο θετικό, ρυθμό μεταβολής του πληθυσμού της. Παράλληλα, αν και έχει το μεγαλύτερο ποσοστό αγροτικού πληθυσμού, παρουσιάζει και το μεγαλύτερο ρυθμό μείωσης του. Έτσι η όποια αύξηση πληθυσμού γίνεται προς όφελος των αστικών κέντρων.

Πάνω από το 50% του πληθυσμού της χώρας βρίσκεται συγκεντρωμένο στις δυτικές περιφέρειες, ενώ το 1/4 συγκεντρώνεται στην περιφέρεια Μαρμαρά, όπου κυριαρχεί η μητροπολιτική περιοχή της Κωνσταντινούπολης. Η πληθυσμιακή πυκνότητα της περιφέρειας Μαρμαρά είναι σχεδόν τριπλάσια του μέσου όρου της χώρας. Παράλληλα έχει το μεγαλύτερο ποσοστό αστικού πληθυσμού και το μικρότερο ποσοστό αγροτικού πληθυσμού. Κατά τη χρονική περίοδο 1990-2000 ήταν η περιφέρεια με το μεγαλύτερο μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής πληθυσμού (26,62‰), ενώ κατά την ίδια περίοδο είχε και τη μεγαλύτερη αύξηση αγροτικού πληθυσμού. Η πληθυσμιακή αύξηση της περιφέρειας Μαρμαρά μάλλον οφείλεται στη μεγάλη εισροή μεταναστών από άλλες λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της Τουρκίας και λιγότερο στις γεννήσεις.

Πίνακας 7: Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των γεωγραφικών περιφερειών της Τουρκίας

Γεωγραφική Ενότητα	2000						Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής % (1990-2000) ⁷								
	Πληθυσμός		Ποσοστό επί πληθυσμού χώρας		Πυκνότητα (άτομα / km ²)		Ποσοστό αστικού πληθυσμού		Ποσοστό αγροτικού πληθυσμού		Σύνολο		Αστικός		Αγροτικός
Μαρμαρά	17.351.417	25,58	1	241	1	79,18	1	20,82	7	26,62	1	28,33	3	20,39	1
Κεντρικής Ανατολίας	11.625.109	17,13	2	63	6	69,22	2	30,78	6	15,93	5	22,70	6	2,20	5
Αιγαίου	8.953.375	13,20	3	100	2	61,63	4	38,37	4	16,45	4	23,91	5	5,54	4
Μεσογείου	8.723.839	12,86	4	98	3	60,06	5	39,94	3	21,64	3	25,71	4	15,81	2
Μαύρης Θάλασσας	8.439.355	12,44	5	73	5	49,10	7	50,90	1	3,65	7	21,64	7	-11,09	7
Νοτιοανατολικής Ανατολίας	6.604.205	9,73	6	88	4	62,91	3	37,09	5	24,73	2	36,86	1	7,03	3
Ανατολικής Ανατολίας	6.147.603	9,06	7	42	7	53,15	6	46,85	2	13,92	6	35,74	2	-6,15	6
Τουρκία	67.844.903	100		88		65,01		34,99		18,34		27,04		3,95	

Πηγή : DIE, ίδια επεξεργασία

⁷ Ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πληθυσμού δίνεται από τον τύπο $P_{t+n} = P_t(1+r)^n$, όπου P_t είναι ο πληθυσμός σε μια δεδομένη στιγμή t , n είναι ο αριθμός των χρονικών περιόδων –ετών- που πέρασαν, P_{t+n} είναι ο πληθυσμός στο τέλος των ετών που παρήλθαν και r είναι ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πληθυσμού (Κοτζαμάνης και Ανδρουλάκη, 2001). Εδώ το n θεωρήθηκε ίσο με 10 χρόνια.

Εξάλλου όπως φαίνεται και στον Πίνακα 9, έρχεται τελευταία στο δείκτη της γονιμότητας με 1,91 παιδιά ανά γυναίκα, μέγεθος σχεδόν μιάμιση φορά μικρότερο από τον εθνικό μέσο όρο. Ως προς τον πληθυσμό δεύτερη στην κατάταξη έρχεται η περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας, στην οποία συγκεντρώνεται το 17,13% του πληθυσμού της χώρας. Ωστόσο, στην περιφέρεια αυτή, η πληθυσμιακή πυκνότητα είναι μικρότερη του εθνικού μέσου όρου, με αποτέλεσμα να κατατάσσεται στην 6^η θέση ως προς το συγκεκριμένο δείκτη. Κατά το διάστημα 1990-2000 η περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας αύξανε ετησίως τον πληθυσμό της με ρυθμό 15,93%, ποσοστό μικρότερο από τον εθνικό μέσο όρο. Στην τελευταία θέση, ως προς τον πληθυσμό, βρίσκεται η περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας, όπου συγκεντρώνεται το 9,06% του πληθυσμού της χώρας. Η περιφέρεια αυτή έχει και τη μικρότερη πληθυσμιακή πυκνότητα, με 42 άτομα/ km², μέγεθος που είναι 2 φορές μικρότερο από τον εθνικό μέσο όρο. Η περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας παρουσιάζει μεγάλη αύξηση αστικού πληθυσμού (2^η στην κατάταξη), ενώ όπως φαίνεται στον Πίνακα 7 αδυνατεί να συγκρατήσει τον αστικό πληθυσμό της. Αυτό, όταν συνδυαστεί με την υψηλή γονιμότητα και το μεγάλο μέγεθος νοικοκυριού, υποδηλώνει "πληθυσμιακή ώσμωση" από τις αγροτικές προς τις αστικές περιοχές.

Σε επίπεδο επαρχιών (NUTS III) τις πέντε πρώτες θέσεις, ως προς τον πληθυσμό, κατέχουν η Κωνσταντινούπολη (Istanbul), η Άγκυρα (Ankara), η Ismir (Σμύρνη), η Konya (Ικόνιο) και η Bursa (Προύσα), οι οποίες βρίσκονται στο δυτικό τμήμα της χώρας. Εξάλλου οι επαρχίες αυτές (εκτός της Konya), καθώς και η Kocaeli αποτελούν τα αναπτυξιακά κέντρα της χώρας (Gezici, 1999). Εύκολα γίνεται αντιληπτό το ειδικό βάρος της Κωνσταντινούπολης αφού συγκεντρώνει το 15% του πληθυσμού της χώρας, έχοντας μεγάλη διαφορά από την αμέσως μεγαλύτερη πόλη, την Άγκυρα, η οποία συγκεντρώνει μόλις το 6%. Η πληθυσμιακή πυκνότητα της Κωνσταντινούπολης είναι 1.928 άτομα/ km², δηλαδή 22 φορές μεγαλύτερη από τον εθνικό μέσο όρο! Κατά την περίοδο 1990-2000 αύξανε τον πληθυσμό της με ετήσιο ρυθμό 33,23%, ποσοστό που την κατατάσσει τρίτη σε αυτό το δείκτη, πίσω από την Antalya και την Sanliurfa. Εξάλλου την ίδια περίοδο είχε και τη μεγαλύτερη αύξηση αγροτικού πληθυσμού.

Πίνακας 8: Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των επαρχιών της Τουρκίας

Γεωγραφική Ενότητα	2000						Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής % (1990-2000)									
	Πληθυσμός		Ποσοστό επί πληθυσμού χώρας		Πυκνότητα (άτομα / km ²)		Ποσοστό αστικού πληθυσμού		Ποσοστό αγροτικού πληθυσμού		Σύνολο		Αστικός		Αγροτικός	
Τουρκία	67.844.903	100	88	65,01	34,99	18,34	27,04	3,95								
İSTANBUL	10.033.478	14,79	1	1.928,16	1	90,89	1	9,11	81	33,23	3	29,64	28	78,67	1	
ANKARA	4.007.860	5,91	2	163,45	10	88,34	2	11,66	80	21,37	19	22,15	48	15,66	8	
İZMİR	3.387.908	4,99	3	280,62	3	81,18	3	18,82	79	22,88	16	25,19	41	13,51	11	
KONYA	2.217.969	3,27	4	56,39	45	59,25	24	40,75	58	23,54	14	31,07	26	13,52	10	
BURSA	2.106.687	3,11	5	203,91	6	76,74	6	23,26	76	27,74	8	33,79	21	10,05	14	
ADANA	1.854.270	2,73	6	132,91	15	75,53	7	24,47	75	17,97	27	21,89	49	6,76	19	
ANTALYA	1.726.205	2,54	7	82,99	28	54,10	44	45,90	38	42,16	1	43,86	7	40,20	2	
İÇEL	1.668.007	2,46	8	106,65	18	61,22	17	38,78	65	27,47	9	25,83	40	30,11	5	
ŞANLIURFA	1.436.956	2,12	9	76,92	31	58,44	28	41,56	54	36,10	2	42,02	12	28,32	6	
DIYARBAKIR	1.364.209	2,01	10	90,50	23	59,99	21	40,01	61	21,84	18	31,80	25	8,56	16	
GAZİANTEP	1.293.849	1,91	11	188,48	8	78,73	5	21,27	77	24,72	12	32,19	23	1,10	32	
MANİSA	1.260.169	1,86	12	96,23	21	56,72	35	43,28	47	8,76	52	19,11	57	-3,36	44	
HATAY	1.232.910	1,82	13	215,12	4	47,26	63	52,74	19	10,52	44	9,14	74	11,77	12	
SAMSUN	1.203.681	1,77	14	133,12	14	52,60	50	47,40	32	3,59	62	18,27	59	-10,52	57	
KOCAELİ	1.203.335	1,77	15	333,91	2	60,16	19	39,84	63	26,81	10	22,21	47	34,19	4	
BALIKESİR	1.076.347	1,59	16	75,27	33	53,66	48	46,34	34	9,96	47	20,87	52	-1,35	39	
KAYSERİ	1.049.659	1,55	17	62,22	40	68,71	10	31,29	72	10,60	41	17,40	62	-2,89	43	
K.MARAŞ	1.008.069	1,49	18	69,87	36	53,96	45	46,04	37	11,98	39	28,94	31	-4,82	45	
TRABZON	979.295	1,44	19	209,08	5	49,53	56	50,47	26	20,74	20	38,11	16	6,19	20	
AYDIN	953.006	1,40	20	121,10	17	51,86	52	48,14	30	14,44	32	25,04	42	4,16	25	
ERZURUM	942.340	1,39	21	37,02	67	60,01	20	39,99	62	10,52	43	34,37	18	-17,12	66	
ORDU	887.765	1,31	22	149,15	12	46,93	65	53,07	17	7,10	56	17,99	60	-1,63	40	
VAN	877.524	1,29	23	45,47	62	50,94	54	49,06	28	31,96	4	53,19	2	13,84	9	
MALATYA	853.658	1,26	24	72,49	35	58,54	26	41,46	56	19,22	22	30,25	27	5,46	23	
DENİZLİ	843.122	1,24	25	72,70	34	48,72	57	51,28	25	11,58	40	19,67	54	4,46	24	
TOKAT	828.027	1,22	26	83,15	27	48,52	59	51,48	23	14,15	34	26,24	39	3,95	26	
AFYON	812.416	1,20	27	56,76	44	45,77	68	54,23	14	9,47	49	19,42	55	1,78	29	
SİVAS	752.828	1,11	28	26,45	78	55,78	39	44,22	43	-1,84	69	8,72	75	-13,74	62	
SAKARYA	746.060	1,10	29	156,30	11	60,34	18	39,66	64	8,79	51	10,63	70	6,05	21	
MUĞLA	717.384	1,06	30	55,66	47	38,33	77	61,67	5	24,26	13	32,79	22	19,31	7	
ESKİŞEHİR	706.009	1,04	31	51,00	53	78,90	4	21,10	78	9,61	48	15,41	67	-9,52	55	
MARDİN	705.098	1,04	32	80,07	30	55,49	40	44,51	42	23,34	15	45,16	5	1,48	30	
YOZGAT	682.919	1,01	33	49,00	55	46,15	67	53,85	15	16,55	30	40,61	14	-0,27	36	
KÜTAHYA	656.716	0,97	34	54,85	49	48,51	60	51,49	22	12,78	37	27,01	36	1,00	33	
TEKİRDAĞ	626.549	0,92	35	98,78	19	62,75	16	37,25	66	28,99	7	41,94	13	10,37	13	
ADIYAMAN	623.811	0,92	36	88,70	24	54,33	43	45,67	39	19,98	21	42,26	11	-1,34	38	
ZONGULDAK	615.599	0,91	37	186,32	9	40,66	76	59,34	6	-6,01	71	6,07	78	-13,51	61	
ÇORUM	597.065	0,88	38	46,67	60	52,24	51	47,76	31	-1,92	70	20,42	53	-21,73	74	
ELAZIĞ	572.933	0,84	39	67,37	37	64,03	14	35,97	68	13,97	35	29,16	30	-8,41	53	
AĞRI	528.744	0,78	40	46,10	61	47,72	62	52,28	20	19,03	24	46,31	4	-0,68	37	

Πίνακας 8: Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των επαρχιών της Τουρκίας – συνέχεια –

Γεωγραφική Ενότητα	2000						Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής % (1990-2000)								
	Πληθυσμός		Ποσοστό επί πληθυσμού χώρας		Πυκνότητα (άτομα / km ²)		Ποσοστό αστικού πληθυσμού		Ποσοστό αγροτικού πληθυσμού		Σύνολο	Αστικός	Αγροτικός		
Επαρχίες (NUTSIII)															
Τουρκία	67.844.903	100	88	65,01	34,99	18,34	27,04	3,95							
GİRESUN	524.010	0,77	41	76,67	32	53,96	46	46,04	36	4,77	61	23,42	46	-13,42	60
ISPARTA	514.379	0,76	42	62,07	41	58,86	25	41,14	57	16,81	28	27,57	35	3,19	28
ÇANAĞKALE	464.975	0,69	43	46,81	59	46,36	66	53,64	16	7,29	55	24,55	43	-5,55	46
OSMANIYE	463.196	0,68	44	146,86	13	67,97	12	32,03	70	18,72	25	28,03	34	1,44	31
MUŞ	453.654	0,67	45	56,29	46	35,16	79	64,84	3	18,63	26	43,64	8	7,29	18
BATMAN	446.719	0,66	46	98,03	20	68,38	11	31,62	71	26,09	11	45,05	6	-5,65	48
EDİRNE	402.606	0,59	47	66,28	38	57,35	34	42,65	48	-0,49	67	9,29	73	-12,30	59
AKSARAY	400.145	0,59	48	52,32	51	50,59	55	49,41	27	19,10	23	33,90	20	5,91	22
BİTLİS	388.678	0,57	49	55,36	48	56,71	36	43,29	46	16,33	31	42,53	10	-10,06	56
KIRIKKALE	383.508	0,57	50	84,58	26	74,39	8	25,61	74	9,04	50	15,89	64	-8,55	54
KASTAMONU	376.725	0,56	51	28,55	74	46,93	64	53,07	18	-11,63	77	17,20	63	-31,64	78
RİZE	365.938	0,54	52	93,30	22	56,09	38	43,91	44	4,80	60	42,56	9	-28,96	75
AMASYA	365.231	0,54	53	64,19	39	53,83	47	46,17	35	1,65	65	19,15	56	-15,52	64
ŞIRNAK	354.061	0,52	54	49,38	54	59,95	22	40,05	60	30,10	6	52,73	3	3,63	27
NİĞDE	348.081	0,51	55	47,35	57	36,43	78	63,57	4	14,30	33	26,50	37	7,93	17
KIRKLARELİ	328.461	0,48	56	52,32	51	57,60	33	42,40	49	5,94	58	23,52	45	-13,87	63
KARS	327.056	0,48	57	32,09	71	44,13	70	55,87	12	-8,43	73	10,15	71	-20,99	72
UŞAK	322.654	0,48	58	60,35	42	56,50	37	43,50	45	10,53	42	21,64	50	-2,27	42
ERZİNCAN	315.806	0,47	59	27,27	76	54,34	42	45,66	40	5,38	59	17,44	61	-7,30	50
DÜZCE	314.266	0,46	60	122,43	16	41,57	74	58,43	8	13,82	36	21,05	51	8,99	15
NEVŞEHİR	309.914	0,46	61	57,62	43	44,05	71	55,95	11	6,81	57	18,95	58	-1,81	41
BOLU	270.654	0,40	62	32,53	70	52,72	49	47,28	33	2,90	63	28,26	32	-19,40	69
ÇANKIRI	269.579	0,40	63	36,10	68	51,84	53	48,16	29	7,80	54	29,42	29	-11,20	58
ŞİRT	264.778	0,39	64	48,18	56	58,44	29	41,56	53	8,40	53	33,91	19	-19,10	68
BURDUR	256.803	0,38	65	37,54	66	54,48	41	45,52	41	0,74	66	8,02	76	-7,32	51
BİNGÖL	255.395	0,38	66	30,75	72	48,67	58	51,33	24	2,51	64	36,08	17	-21,43	73
KIRŞEHİR	253.239	0,37	67	39,87	64	58,21	31	41,79	51	-1,35	68	15,10	68	-20,52	71
KARAMAN	243.399	0,36	68	27,00	77	57,73	32	42,27	50	12,32	38	28,14	33	-5,90	49
HAKKARİ	235.841	0,35	69	32,95	69	59,53	23	40,47	59	31,28	5	67,43	1	-5,62	47
SİNOP	225.574	0,33	70	38,95	65	44,90	69	55,10	13	-16,16	79	15,84	65	-36,31	80
KARABÜK	225.102	0,33	71	54,78	50	70,08	9	29,92	73	-8,13	72	3,41	79	-30,87	76
BİLECİK	194.326	0,29	72	45,17	63	64,01	15	35,99	67	10,02	46	31,82	24	-19,87	70
ARTVİN	191.934	0,28	73	26,05	79	43,87	72	56,13	10	-10,33	75	24,20	44	-30,89	77
GÜMÜŞHANE	186.953	0,28	74	29,04	73	41,49	75	58,51	7	10,18	45	26,43	38	0,08	34
BARTIN	184.178	0,27	75	88,55	25	26,06	81	73,94	1	-11,11	76	9,47	72	-17,47	67
İĞDIR	168.634	0,25	76	47,00	58	48,38	61	51,62	21	16,76	29	38,43	15	0,00	35
YALOVA	168.593	0,25	77	199,00	7	58,52	27	41,48	55	22,13	17	12,54	69	37,44	3
ARDAHAN	133.756	0,20	78	27,62	75	29,70	80	70,30	2	-20,22	80	15,45	66	-32,15	79
KİLİS	114.724	0,17	79	80,34	29	65,36	13	34,64	69	-12,65	78	-15,11	81	-7,84	52
BAYBURT	97.358	0,14	80	26,04	80	42,48	73	57,52	9	-9,75	74	0,15	80	-16,48	65
TUNCELİ	93.584	0,14	81	13,00	81	58,21	30	41,79	52	-35,58	81	6,99	77	-74,97	81

Πηγή : DIE, ίδια επεξεργασία

Από τις 81 επαρχίες, 15 είναι αυτές που αδυνατούν να συγκρατήσουν τον πληθυσμό τους. Μόνο τρεις από αυτές βρίσκονται στην περιφέρεια Μαρμαρά και Κεντρικής Ανατολίας (Edine και Sivas, Kirsehir αντίστοιχα), προφανώς λόγω της έλξης που ασκούν τα μητροπολιτικά κέντρα της Κωνσταντινούπολης και της Άγκυρας. Εξάλλου οι επαρχίες αυτές έχουν ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά αγροτικού πληθυσμού, γεγονός που δικαιολογεί και επιτείνει την έξοδο του πληθυσμού προς τα μεγάλα αστικά κέντρα. Από τις υπόλοιπες, 7 βρίσκονται στην περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας (Corum, Zonguldak, Karabük, Artvin, Bartin, Kastamonu, Sinop), η οποία αντιμετωπίζει σοβαρό πρόβλημα εσωτερικής μετανάστευσης προς την ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή της Κωνσταντινούπολης και της Άγκυρας, ενώ οι άλλες 5 (Kars, Bayburt, Kilis, Ardahan, Tunceli) βρίσκονται στο ανατολικό τμήμα της χώρας. Εξάλλου από τις 81 επαρχίες της Τουρκίας, μόνο 26 έχουν μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής πληθυσμού μεγαλύτερο από το μέσο όρο της χώρας (18,34%). Πρόκειται, είτε για επαρχίες όπου κυριαρχούν πόλεις-δορυφόροι των τριών μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας (Κωνσταντινούπολη, Άγκυρα, Σμύρνη), είτε για κάποιες επαρχίες στο ανατολικό τμήμα της χώρας, που έχουν μεγάλο ποσοστό φυσικής αύξησης του πληθυσμού (γεννήσεις) και παράλληλα αποτελούν τόπους εγκατάστασης εσωτερικών μεταναστών.

Πίνακας 9: Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των γεωγραφικών περιφερειών της Τουρκίας

Γεωγραφική Ενότητα	2000							
	Ποσοστό αστικοποίησης %		Ποσοστό βρεφικής θνησιμότητας (%)		Γονιμότητα ⁸		Μέσο μέγεθος νοικοκυριού (άτομα)	
Μαρμαρά	79,18	1	39,36	6	1,91	7	3,85	6
Κεντρικής Ανατολίας	69,22	2	41,77	4	2,54	4	4,42	5
Αιγαίου	61,63	4	40,13	5	2,17	6	3,81	7
Μεσογείου	60,06	5	37,13	7	2,58	3	4,60	4
Μαύρης Θάλασσας	49,10	7	42,33	3	2,39	5	4,87	3
Νοτιοανατολικής Ανατολίας	62,91	3	48,33	2	4,86	1	6,55	1
Ανατολικής Ανατολίας	53,15	6	53,36	1	3,92	2	6,27	2
Τουρκία	65,01		43,00		2,53		4,50	

Πηγή : DIE, ίδια επεξεργασία

⁸ Ως γονιμότητα νοείται ο μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα σε αναπαραγωγική ηλικία (Κοτζαμάνης και Ανδρουλάκη, 2001).

Τέλος στους Πίνακες 9 και 10 δίνονται πληροφορίες για το ποσοστό αστικοποίησης (%), το ποσοστό βρεφικής θνησιμότητας (%), τη γονιμότητα και το μέσο μέγεθος νοικοκυριού σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας και επαρχίας.

Σε γενικές γραμμές θα λέγαμε ότι η κατανομή του πληθυσμού ενός νομού ή μιας περιφέρειας σε αστικό και αγροτικό σχετίζεται άμεσα με τη διάρθρωση της οικονομίας και τις προοπτικές ανάπτυξής της. Υψηλότερα ποσοστά αστικοποίησης συνδέονται με μεγαλύτερες δυνατότητες ανάπτυξης δραστηριοτήτων του δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας, ενώ υψηλά ποσοστά αγροτικού πληθυσμού συνεπάγονται μια τοπική οικονομία που εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη γεωργία. Με δεδομένο ότι η παραγωγικότητα της εργασίας στη βιομηχανία και τις υπηρεσίες είναι μεγαλύτερη λόγω της εντατικότερης χρήσης του κεφαλαίου και τη τεχνολογίας, οι αστικοί πληθυσμοί τείνουν να συσχετίζονται με μεγαλύτερα εισοδήματα και υψηλότερο επίπεδο ανάπτυξης από τους αγροτικούς (Πετράκος και Ψυχάρης, 2004). Ο μεγαλύτερος βαθμός αστικοποίησης παρατηρείται στην περιφέρεια Μαμαρά, όπου το ποσοστό αστικοποίησης είναι μεγαλύτερο κατά 14 ποσοστιαίες μονάδες από αυτό της χώρας. Δεύτερη στην κατάταξη είναι η περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας, ενώ τρίτη η περιφέρεια Νοτιοανατολικής Ανατολίας. Στις δυο τελευταίες θέσεις της κατάταξης βρίσκονται η περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας και Μαύρης Θάλασσας.

Σε επίπεδο επαρχιών (NUTS III), στην πρώτη θέση, όπως άλλωστε είναι αναμενόμενο, βρίσκεται η Κωνσταντινούπολη, με ποσοστό αστικοποίησης 90,69%, μέγεθος που είναι σχεδόν μιάμιση φορά μεγαλύτερο από τον εθνικό μέσο όρο. Στη δεύτερη και τρίτη θέση ακολουθούν τα δυο άλλα μεγάλα αστικά κέντρα της Τουρκίας, δηλαδή η Άγκυρα και η Σμύρνη. Τέταρτη ακολουθεί η επαρχία Eskisehir και πέμπτη η επαρχία της Νοτιοανατολικής Ανατολίας Gaziantep. Σε γενικές γραμμές θα λέγαμε ότι στις πρώτες θέσεις βρίσκονται επαρχίες που έχουν μεγάλες πόλεις, όπως οι επαρχίες Bursa, Adana, Kirikkale, Kayseri. Μάλιστα στην πλειοψηφία τους πρόκειται για πόλεις που βρίσκονται γύρω από τα δυο μητροπολιτικά κέντρα της Κωνσταντινούπολης και Άγκυρας και προφανώς δέχονται φαινόμενα διάχυσης της αστικοποίησης από αυτές.

Πίνακας 10: Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των επαρχιών της Τουρκίας

Γεωγραφική Ενότητα	2000							
Επαρχίες (NUTSIII)	Ποσοστό αστικοποίησης %		Ποσοστό βρεφικής θνησιμότητας (%)		Γονιμότητα		Μέσο μέγεθος νοικοκυριού (άτομα)	
Τουρκία	65,01		43,00		2,53		4,50	
İSTANBUL	90,69	1	39,00	55	1,97	67	3,85	66
ANKARA	88,34	2	36,00	68	1,90	74	3,82	69
İZMİR	81,07	3	40,00	49	1,75	77	3,58	78
KONYA	59,07	23	35,00	72	3,00	22	4,97	37
BURSA	76,75	6	39,00	54	1,98	65	3,91	65
ADANA	75,58	7	44,00	33	2,68	34	4,67	45
ANTALYA	54,45	42	32,00	80	1,93	70	3,98	64
İÇEL	60,51	18	45,00	29	2,38	45	4,51	52
ŞANLIURFA	58,34	28	37,00	65	4,83	9	6,93	10
DİYARBAKIR	60,00	19	57,00	9	4,51	10	6,76	11
GAZİANTEP	78,52	5	44,00	32	3,83	13	5,23	27
MANİSA	56,72	35	41,00	46	2,14	56	3,85	66
HATAY	46,37	64	38,00	60	2,97	24	4,98	35
SAMSUN	52,54	50	48,00	22	2,55	38	4,81	41
KOCAELİ	59,94	20	42,00	44	2,13	57	4,16	61
BALIKESİR	53,66	47	41,00	45	1,95	68	3,47	79
KAYSERİ	69,06	10	42,00	43	2,62	36	4,64	47
KAHRAMANMARAŞ	53,47	48	37,00	64	3,54	17	5,57	21
TRABZON	49,12	56	31,00	81	2,10	61	5,23	27
AYDIN	51,87	53	39,00	53	2,12	58	3,68	74
ERZURUM	59,80	22	65,00	3	3,51	19	5,73	17
ORDU	46,93	63	37,00	63	2,81	31	5,24	26
VAN	50,94	54	61,00	5	6,00	4	7,53	8
MALATYA	58,54	26	35,00	71	2,56	37	5,40	23
DENİZLİ	48,69	57	39,00	52	2,19	51	3,85	66
TOKAT	48,52	41	45,00	28	3,06	21	5,79	16
AFYON	45,77	68	45,00	27	2,82	30	4,98	35
SİVAS	55,86	39	53,00	12	2,76	33	5,27	24
SAKARYA	60,81	17	42,00	42	2,23	50	4,51	52
MUĞLA	37,51	77	35,00	70	1,94	69	3,47	79
ESKİŞEHİR	78,90	4	40,00	48	1,74	78	3,66	75
MARDİN	55,49	40	43,00	37	4,98	8	7,72	5
YOZGAT	46,15	67	45,00	26	2,84	29	5,64	19
KÜTAHYA	48,54	59	40,00	47	2,19	52	4,34	57
TEKİRDAĞ	63,40	16	39,00	50	1,83	76	3,79	70
ADİYAMAN	54,33	44	42,00	41	3,66	15	6,26	13
ZONGULDAK	40,66	76	45,00	25	1,93	71	4,55	49
ÇORUM	52,24	51	51,00	16	2,66	35	4,67	45
ELAZIĞ	63,95	15	39,00	51	2,52	41	5,21	29
AĞRI	47,72	62	58,00	7	5,49	5	7,64	6
GİRESUN	54,09	45	38,00	59	2,31	47	4,82	40
ISPARTA	58,71	25	32,00	79	2,04	62	4,44	55
ÇANAKKALE	46,36	65	34,00	75	1,68	80	3,28	81
OSMANİYE	68,00	11	36,00	67	2,95	25	5,13	32

Πίνακας 10: Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των επαρχιών της Τουρκίας – συνέχεια –

Γεωγραφική Ενότητα	2000							
	Ποσοστό αστικοποίησης %		Ποσοστό βρεφικής θνησιμότητας (‰)		Γονιμότητα		Μέσο μέγεθος νοικοκυριού (άτομα)	
Επαρχίες (NUTSIII)								
Τουρκία	65,01		43,00		2,53		4,50	
MUŞ	35,16	79	55,00	11	4,18	11	8,19	2
BATMAN	66,60	12	50,00	18	5,27	6	7,60	7
EDİRNE	57,35	34	38,00	58	1,66	81	3,73	72
AKSARAY	50,55	55	48,00	21	2,85	28	5,27	24
BİTLİS	56,48	36	52,00	14	5,03	7	7,79	4
KIRIKKALE	74,39	8	34,00	74	2,39	44	4,87	39
KASTAMONU	46,35	66	44,00	31	2,18	53	4,34	57
RİZE	56,09	38	32,00	78	2,01	63	5,16	30
AMASYA	53,83	46	47,00	24	2,34	46	4,52	51
ŞIRNAK	59,83	21	51,00	15	7,06	1	8,25	1
NİĞDE	36,43	78	47,00	23	2,98	23	4,75	42
KIRKLARELİ	57,60	32	34,00	73	1,70	79	3,66	75
KARS	43,73	72	65,00	2	3,76	14	6,00	15
UŞAK	56,48	36	42,00	40	2,18	54	4,05	62
ERZİNCAN	54,35	43	37,00	61	2,54	40	5,04	34
DÜZCE	41,57	74	50,00	17	2,18	55	4,56	48
NEVŞEHİR	44,05	70	43,00	36	2,55	39	4,48	54
BOLU	52,72	49	38,00	56	1,93	72	4,23	60
ÇANKIRI	52,22	52	37,00	62	2,27	48	5,15	31
SİİRT	58,22	29	63,00	4	6,05	3	7,48	9
BURDUR	54,48	41	33,00	76	2,12	59	3,64	77
BİNGÖL	48,66	58	60,00	6	3,56	16	6,45	12
KIRŞEHİR	58,21	30	35,00	69	2,40	43	4,71	43
KARAMAN	57,53	33	48,00	20	2,77	32	4,34	57
HAKKARİ	58,95	24	55,00	10	6,69	2	7,91	3
SİNOP	44,90	69	57,00	8	2,48	42	4,40	56
KARABÜK	70,08	9	38,00	57	1,99	64	4,01	63
BİLECİK	64,01	14	42,00	39	1,98	66	3,73	72
ARTVİN	43,87	71	43,00	35	2,24	49	4,55	49
GÜMÜŞHANE	41,49	75	32,00	77	2,92	27	5,44	22
BARTIN	26,06	81	42,00	38	2,11	60	4,69	44
İĞDIR	48,38	61	52,00	13	4,17	12	6,16	14
YALOVA	58,52	27	43,00	34	1,93	73	3,79	70
ARDAHAN	29,70	80	77,00	1	2,95	26	5,70	18
KİLİS	65,36	13	48,00	19	3,54	18	5,05	33
BAYBURT	42,48	73	44,00	30	3,29	20	5,61	20
TUNCELİ	58,21	30	36,00	66	1,90	75	4,95	38

Πηγή : DIE, ίδια επεξεργασία

Το ποσοστό βρεφικής θνησιμότητας είναι αρκετά υψηλό στην Τουρκία, φτάνοντας το 43‰. Βέβαια είναι καλύτερο από το μέσο όρο των χωρών μέσου εισοδήματος, όπου ο

δείκτης αγγίζει το 56%. Αξίζει πάντως να σημειώσουμε ότι σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το αντίστοιχο ποσοστό για το 2003 στην ΕΕ των 25 ήταν μόλις 4,6% (NPPA, 2001; Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2004). Το υψηλότερο ποσοστό βρεφικής θνησιμότητας, σε επίπεδο περιφερειών, εμφανίζει η Ανατολική Ανατολία (53,36%), ενώ το μικρότερο η περιφέρεια Μεσογείου (37,13%). Σε επίπεδο επαρχιών την υψηλότερη τιμή σε αυτό το δείκτη εμφανίζει η επαρχία Niğde (Κεντρική Ανατολία), η οποία έχει ποσοστό σχεδόν διπλάσιο του εθνικού μέσου όρου, και τη χαμηλότερη η επαρχία Diyarbakir (Νοτιοανατολική Ανατολία). Ο λόγος μέγιστης-ελάχιστης τιμής είναι 2,48. Γενικά πάντως η κατανομή του δείκτη της παιδικής θνησιμότητας, αν και παρουσιάζει κάποιες διαφοροποιήσεις, ακολουθεί την "κλασική" κατανομή, που ακολουθούν άλλοι δείκτες που ήδη έχουν εξεταστεί ή θα εξεταστούν στη συνέχεια. Έτσι, στο άνω μέρος της κλίμακας βρίσκονται κατά κύριο λόγο επαρχίες του ανατολικού τμήματος της χώρας, ενώ στο κάτω άκρο είναι οι περισσότερο ανεπτυγμένες επαρχίες. Τα τρία μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, η Κωνσταντινούπολη, η Σμύρνη και η Άγκυρα, κατέχουν αντίστοιχα την 55^η, 49^η και 68^η θέση.

Πέρα από υψηλά ποσοστά βρεφικής θνησιμότητας, η Τουρκία εμφανίζει και υψηλό δείκτη γονιμότητας, ο οποίος για το 2000 ήταν 2,53. Συγκριτικά αναφέρουμε ότι για το 2003 ο δείκτης γονιμότητας ήταν 1,48 στην ΕΕ των 25, 2,91 στην Ινδία, 2,07 στις Ηνωμένες Πολιτείες, 1,68 στην Κίνα και 1,38 στην Ιαπωνία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2004). Και ως προς αυτό το δείκτη υπάρχει σαφής διαφοροποίηση μεταξύ του δυτικού και ανατολικού τμήματος της χώρας. Έτσι η χαμηλότερη τιμή του δείκτη γονιμότητας είναι 1,91 για την περιφέρεια Μαρμαρά, ενώ την υψηλότερη (4,86) εμφανίζει η περιφέρεια Νοτιοανατολικής Ανατολίας, η οποία έχει τιμή σχεδόν διπλάσια του μέσου όρου της χώρας. Ο λόγος μέγιστης-ελάχιστης τιμής είναι 2,54. Δυο μόνο περιφέρειες, η Μαρμαρά και Αιγαίου, έχουν σε αυτό το δείκτη τιμή μικρότερη του εθνικού μέσου όρου. Σε επίπεδο επαρχιών, η επαρχία Sirnak (Νοτιοανατολική Ανατολία) έρχεται πρώτη στην κατάταξη, με τιμή στο δείκτη γονιμότητας 7,06, μέγεθος σχεδόν τριπλάσιο του εθνικού μέσου όρου, και ακολουθούν οι επαρχίες Hakkari, Siirt, Van και Ağrı, με τιμές που κυμαίνονται μεταξύ 216% και 265% του εθνικού μέσου όρου. Ενώ μέχρι και την 20^η θέση βρίσκονται επαρχίες της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ανατολίας, με εξαίρεση

την επαρχία Kahramanmaraş, που βρίσκεται στην 18^η θέση και ανήκει στην περιφέρεια Μεσογείου. Τις δέκα τελευταίες θέσεις της κατάταξης καταλαμβάνουν σχεδόν αποκλειστικά οι πιο ανεπτυγμένες επαρχίες της Τουρκίας. Ο λόγος μέγιστης-ελάχιστης τιμής για τις επαρχίες είναι 4,25.

δ. Απασχόληση και ανεργία

Οι ανθρώπινοι πόροι που διαθέτει μια περιοχή, δηλαδή τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου δυναμικού, είναι μακροχρόνια ο σημαντικότερος παράγοντας που επηρεάζει τις προοπτικές ανάπτυξης και προσαρμογής στο διαρκώς μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον. Ταυτόχρονα, όμως, ο αναπτυξιακός δυναμισμός μιας περιοχής επηρεάζει την κατάσταση του ανθρώπινου δυναμικού είτε μέσω των προοπτικών απασχόλησης που δημιουργεί, είτε μέσω της έλξης που ασκεί σε ομάδες με ποιοτικά χαρακτηριστικά (π.χ. νέους, έμπειρους και μορφωμένους). Αυτή η αλληλεξάρτηση καθιστά απολύτως απαραίτητη την αξιολόγηση των χαρακτηριστικών του ανθρώπινου δυναμικού και της αγοράς εργασίας σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας και επαρχίας. (Πετράκος και Ψυχάρης, 2004).

Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Τουρκίας παρέχει στοιχεία για δείκτες απασχόλησης και ανεργίας μόνο σε επίπεδο περιφέρειας και για 9 επιλεγμένες επαρχίες επιπέδου NUTS III (Istanbul, Bursa-περιφέρεια Μαρμαρά, Ankara-περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας, Izmir-περιφέρεια Αιγαίου, Adana, Antalya-περιφέρεια Μεσογείου, Samsun-περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας, Erzurum-περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας, Gaziantep-περιφέρεια Νοτιανατολικής Ανατολίας). Έτσι αφού δεν έχει νόημα να εξεταστούν 9 από τις 81 επαρχίες, η ανάλυση θα περιοριστεί μόνο σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας.

Στον Πίνακα 11 παρουσιάζονται πληροφορίες για τον ενεργό πληθυσμό⁹ και πληροφορίες για την απασχόληση και την ανεργία σε επίπεδο περιφέρειας. Σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία το ποσοστό ανεργίας στην Τουρκία ήταν 10,6% για το 2002. Ωστόσο είναι γενικά αποδεκτό ότι τα επίσημα στοιχεία δεν αντιπροσωπεύουν την πραγματική έκταση του προβλήματος. Πραγματικά ο αριθμός των ανέργων στην Τουρκία είναι δύσκολο να υπολογιστεί αφού μέχρι πρόσφατα δεν υπήρχε σύστημα επιδομάτων ανεργίας και έτσι οι άνεργοι δεν είχαν κίνητρο να εγγραφούν. Έτσι ένα περισσότερο ρεαλιστικό μέγεθος προκύπτει όταν συνδυαστούν τα ποσοστά ανεργίας και υποαπασχόλησης. Η συνδυαστική αυτή μέθοδος δίνει ένα ποσοστό ανεργίας για την Τουρκία της τάξης του 15,82% για το 2002 (Tansel and Taşci, 2004, Zürcher, 2004).

⁹ Η Στατιστική Υπηρεσία της Τουρκίας ορίζει ως "ενεργό πληθυσμό" τον πληθυσμό ηλικίας άνω των 15 ετών.

Σχεδόν το 30% του ενεργού πληθυσμού της χώρας είναι συγκεντρωμένο στην περιφέρεια Μαρμαρά, ενώ δεύτερη στην κατάταξη, με αρκετή διαφορά, έρχεται η περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας. Στις δυο τελευταίες θέσεις βρίσκονται και πάλι οι περιφέρειες Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ανατολίας, οι οποίες μαζί συγκεντρώνουν το 16% του ενεργού πληθυσμού της χώρας. Τα μικρά ποσοστά συμμετοχής στον ενεργό πληθυσμό της χώρας σε αυτές τις δυο περιφέρειες συνδέονται άμεσα με την πληθυσμιακή τους αποδυνάμωση λόγω του υψηλού ρυθμού εσωτερικής μετανάστευσης προς περισσότερο ανεπτυγμένες περιοχές.

Στις δυο τελευταίες στήλες του Πίνακα παρουσιάζονται το ποσοστό ανεργίας στις περιφέρειες και το ποσοστό ανέργων νέων ηλικίας 15-24 ετών με ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση. Παρατηρούμε ότι η περιφέρεια με την υψηλότερη ανεργία είναι η περιφέρεια Μαρμαρά, ακολουθούμενη από την περιφέρεια Νοτιοανατολικής Ανατολίας και την περιφέρεια Μεσογείου. Το μικρότερο ποσοστό ανεργίας, περίπου το μισό του εθνικού μέσου όρου, εμφανίζει η περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας. Η κατάσταση διαφοροποιείται ως προς την ανεργία των νέων με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο. Τα ποσοστά ανεργίας σε αυτή την πληθυσμιακή ομάδα για όλες τις περιφέρειες είναι τα διπλάσια ή και παραπάνω σε σχέση με τα ποσοστά της συνολικής ανεργίας. Το μεγαλύτερο ποσοστό νεανικής ανεργίας παρατηρείται στην περιφέρεια Νοτιοανατολικής

Πίνακας 11: Δείκτες απασχόλησης και ανεργίας στις γεωγραφικές περιφέρειες της Τουρκίας

Γεωγραφική Ενότητα	2002									
	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός(χιλ.)		Ποσοστό συμμετοχής στη χώρα (%)		Ποσοστό απασχολούμενων στο συνολικό πληθυσμό (%)		Ποσοστό ανεργίας (%)		Ποσοστό ανεργίας μορφωμένων νέων (%)	
Μαρμαρά	13.428	1	28,8	1	33,3	2	13,4	1	29,1	4
Κεντρικής Ανατολίας	7.728	2	16,6	2	25,2	5	10,0	5	28,8	5
Αιγαίου	6.662	3	14,3	3	32,3	3	10,6	4	32,5	2
Μεσογείου	6.034	4	12,9	4	28,5	4	12,2	3	31,7	3
Μαύρης Θάλασσας	5.445	5	11,7	5	37,4	1	4,9	7	25,6	7
Νοτιοανατολικής Ανατολίας	3.875	6	8,3	6	23,3	7	13,0	2	34,8	1
Ανατολικής Ανατολίας	3.477	7	7,5	7	24,6	6	6,9	6	25,7	6
Τουρκία	46.650		100,0		29,9		10,6		29,4	

Πηγή : DIE

Ανατολίας και ακολουθούν οι περιφέρειες Αιγαίου και Μεσογείου. Η περιφέρεια Μαρμαρά, που στη συνολική ανεργία είναι πρώτη, όταν εξεταστεί ως προς την νεανική ανεργία κατατάσσεται τέταρτη. Προφανώς το οικονομικό γίνεσθαι και η ανάπτυξη του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα που συντελείται στην περιφέρεια δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες και κατάλληλες θέσεις εργασίας για την απορρόφηση νέων υψηλού μορφωτικού επιπέδου. Στην τελευταία θέση βρίσκεται και πάλι η περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας. Από την παραπάνω ανάλυση αναδεικνύεται ο δυναμισμός της περιφέρειας Μαύρης Θάλασσας αφού έχει τη μεγαλύτερη αναλογία εργαζόμενων στο συνολικό πληθυσμό και το χαμηλότερο ποσοστό τόσο συνολικής όσο και νεανικής ανεργίας. Η μελέτη των Tansel και Ταζσί (2004) για τους προσδιοριστικούς παράγοντες της διάρκειας ανεργίας στην Τουρκία έδειξε ότι υπάρχει ισχυρή θετική συσχέτιση μεταξύ του ποσοστού ανεργίας μιας περιοχής και της διάρκειας ανεργίας. Έτσι οι περιοχές με υψηλά ποσοστά ανεργίας εμφανίζουν και υψηλά ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας.

ε. Κοινωνικές και παραγωγικές υποδομές

Οι υποδομές παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του αναπτυξιακού προφίλ μιας περιοχής και μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη περιοχών που χαρακτηρίζονται από υστέρηση, οδηγώντας τελικά σε μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Γενικά οι περιοχές που διαθέτουν ικανοποιητικούς δείκτες υποδομών, πληρούν τις βασικές προϋποθέσεις για την προσέλκυση ανθρώπων και παραγωγικών δραστηριοτήτων. Οι υποδομές με την ευρεία έννοια περιλαμβάνουν:

1. Τις *κοινωνικές υποδομές*, δηλαδή τις υποδομές εκπαίδευσης, υγείας, πρόνοιας, άθλησης, πολιτισμού, ελεύθερου χρόνου, κλπ.
2. Τις *αστικές υποδομές*, δηλαδή τα δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης, τους ελεύθερους χώρους, τα πολεοδομικά σχέδια, τα αστικά οδικά δίκτυα, κλπ.
3. Τις *παραγωγικές υποδομές*, δηλαδή τα οδικά και σιδηροδρομικά δίκτυα, τα αεροδρόμια και γενικά τις υποδομές μεταφορών, τις τηλεπικοινωνίες, την ενέργεια, τους οργανωμένους χώρους υποδοχής της βιομηχανικής δραστηριότητας, κλπ. (Πετράκος και Ψυχάρης, 2004)

Στους Πίνακες 12 και 13 δίνονται σε επίπεδο περιφέρειας και επαρχίας πληροφορίες για τον κατά κεφαλή αριθμό των εκπαιδευτηρίων, των δασκάλων και των καθηγητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και τον κατά κεφαλή αριθμό ιατρών, φαρμακείων και νοσοκομειακών κλινών. Κατά μέσο όρο αντιστοιχούν στη χώρα 39 σχολεία ανά 10.000 μαθητές (ή 256 μαθητές ανά σχολείο), ωστόσο υπάρχουν αρκετές αποκλίσεις, οι οποίες όταν εξεταστούν σε επίπεδο επαρχίας και όχι γεωγραφικής περιφέρειας, γίνονται ακόμη σοβαρότερες. Πράγματι η επαρχία με την καλύτερη επίδοση σε αυτό το δείκτη έχει τιμή σχεδόν τριπλάσια από το μέσο όρο, ενώ η χαμηλότερη τιμή είναι πεντέμισι φορές μικρότερη του μέσου όρου. Την καλύτερη αναλογία σχολείων-μαθητών διαθέτουν οι επαρχίες Simor, Kastamonu, Gumushane, Bayburt και Ardahan, ενώ στις δυο τελευταίες θέσεις βρίσκονται οι επαρχίες Adana, Kocaeli, Istanbul (Κωνσταντινούπολη), Erzurum και Erzincan. Εξάλλου χαμηλές επιδόσεις σε αυτό το δείκτη εμφανίζει και η Άγκυρα, η οποία βρίσκεται στην 76^η θέση της κατάταξης. Σε επίπεδο περιφέρειας την καλύτερη θέση έχουν οι περιφέρειες Μαύρης Θάλασσας και Ανατολικής Ανατολίας και τις χειρότερες οι περιφέρειες Μεσογείου και Μαρμαρά. Η

υψηλή αναλογία σχολείων-μαθητών που παρουσιάζει η περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας μπορεί να οφείλεται στο μεγάλο ποσοστό παιδιών σχολικής ηλικίας που, για μια σειρά από λόγους (χαμηλό βιοτικό επίπεδο, πολύτεκνες οικογένειες, παιδική εργασία...), δεν πηγαίνει καθόλου σχολείο, όπως άλλωστε συμβαίνει στις υπανάπτυκτες περιοχές πολλών αναπτυσσόμενων χωρών. Η κατάσταση αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι την περιοχή αυτή βρίσκονται τα χωριά της κουρδικής μειονότητας και προφανώς μεγάλο κομμάτι του εν δυνάμει μαθητικού πληθυσμού δεν εγγράφεται στους μαθητικούς καταλόγους. Έτσι υπάρχει η φυσική υποδομή (σχολεία) αλλά δεν υπάρχουν μαθητές.

Πίνακας 12: Δείκτες κοινωνικής υποδομής των περιφερειών της Τουρκίας

Γεωγραφική Ενότητα	Εκπαιδευτήρια ανά 10.000 μαθητές	Δάσκαλοι ανά 1.000 μαθητές	Καθηγητές ανά 1.000 μαθητές Β'βάθμιας εκπαίδευσης	Ιατροί ανά 10.000 κατοίκους	Φαρμακεία ανά 100.000 κατοίκους	Νοσοκομειακές κλίνες ανά 10.000 κατοίκους
Γεωγραφικές Περιφέρειες	2000/2001	2000/2001	2000/2001	2000	2000	2000
Μαύρ. Θάλασσας	62	44	67	9	22	24
Ανατολικής Ανατ	59	34	61	8	12	18
Αιγαίου	44	43	66	15	38	23
Νοτιοανατολικής Ανατολίας	40	27	47	5	19	13
Κεντρικής Ανατ.	39	41	66	17	31	26
Μεσογείου	35	39	57	10	28	19
Μαρμαρά	24	31	54	16	38	28
ΤΟΥΡΚΙΑ	39	36	60	13	30	23

Πηγή : DPT, ίδια επεξεργασία

Περίπου το ίδιο μοντέλο κατανομής ακολουθεί και ο λόγος δασκάλων και καθηγητών ανά 1.000 μαθητές στις δυο επόμενες στήλες. Έτσι σε περιφερειακό επίπεδο, τόσο στους δασκάλους όσο και στους καθηγητές, προηγείται και πάλι η περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας, ενώ στη δεύτερη θέση (και για τους δυο δείκτες) ακολουθεί η περιφέρεια Αιγαίου. Στις δυο τελευταίες θέσεις, και για τους δυο δείκτες, βρίσκονται οι περιφέρειες Μαρμαρά και Νοτιοανατολικής Ανατολίας. Σε επίπεδο NUTS III την καλύτερη αναλογία δασκάλων-μαθητών εμφανίζουν οι επαρχίες Burdur, Edirne, Sinop, Kirsehir και Isparta, ενώ τις πέντε τελευταίες θέσεις καταλαμβάνουν οι επαρχίες Gaziantep, Diyarbakir, Sanliurfa, Hakkari και Sirnak.

Πίνακας 13: Δείκτες κοινωνικής υποδομής των επαρχιών της Τουρκίας

Γεωγραφική Ενότητα	Εκπαιδευτήρια ανά 10.000 μαθητές		Δάσκαλοι ανά 1.000 μαθητές		Καθηγητές ανά 1.000 μαθητές Β' βαθμιας εκπαίδευσης		Ιατροί ανά 10.000 κατοίκους		Φαρμακεία ανά 100.000 κατοίκους		Νοσοκομειακές κλίνες ανά 10.000 κατοίκους	
Επαρχίες (NUTSIII)	2000/2001		2000/2001		2000/2001		2000		2000		2000	
ΤΟΥΡΚΙΑ	39		36		60		13		30		23	
SINOP	113	1	53	3	90	1	8	43	24	40	24	22
KASTAMONU	112	2	52	7	86	3	9	41	24	42	40	5
GÜMÜŞHANE	100	3	49	13	61	49	7	53	14	64	17	50
BAYBURT	98	4	47	21	62	45	7	51	9	78	10	71
ARDAHAN	93	5	38	54	58	59	6	62	7	79	12	67
BURDUR	81	6	64	1	82	4	10	25	32	18	28	14
ÇANKIRI	76	7	46	26	81	7	7	56	24	41	18	40
ÇORUM	72	8	43	37	73	17	7	49	24	44	26	18
ARTVİN	72	9	50	11	68	27	10	24	18	56	30	11
KARS	71	10	35	64	46	76	5	71	23	53	12	66
BARTIN	66	11	48	15	88	2	9	32	14	58	17	47
YOZGAT	66	12	44	32	68	26	5	69	13	67	13	62
SİVAS	65	13	44	34	57	60	11	20	15	57	30	10
AĞRI	65	14	27	74	48	73	2	81	12	75	5	81
ADIYAMAN	64	15	36	62	47	75	5	72	14	59	11	68
ISPARTA	63	16	52	5	81	6	14	6	32	15	53	1
BİNGÖL	61	17	36	63	60	51	5	70	13	70	17	52
ORDU	61	18	40	48	65	34	6	67	24	49	17	49
BİTLİS	59	19	32	67	63	39	4	76	11	76	11	69
KİLİS	59	20	42	43	64	38	10	26	14	62	17	45
ÇANAKKALE	59	21	52	6	73	19	9	38	31	23	20	30
ELAZIĞ	59	22	43	38	66	32	14	8	24	35	41	4
SAMSUN	58	23	38	55	61	48	14	9	32	14	27	15
TOKAT	57	24	42	44	63	43	5	68	13	68	16	56
MUŞ	57	25	33	66	59	53	3	80	13	72	8	74
AMASYA	57	26	50	10	68	25	7	52	27	34	13	61
KARAMAN	57	27	42	42	71	22	9	33	31	24	12	64
AFYON	56	28	45	29	73	18	8	47	23	52	24	21
EDİRNE	56	29	54	2	71	21	19	4	32	13	31	9
NEVŞEHİR	56	30	46	25	82	5	9	37	31	22	18	37
SİİRT	55	31	28	72	52	67	4	73	30	33	11	70
AKSARAY	55	32	42	41	73	16	9	42	21	55	14	59
KÜTAHYA	55	33	47	22	70	24	6	61	24	47	18	41
KIRKLARELİ	54	34	48	18	63	40	9	36	40	8	22	24
GİRESUN	54	35	43	39	70	23	6	65	24	48	22	25
MUĞLA	53	36	49	14	62	46	11	17	40	7	19	34
UŞAK	53	37	46	24	71	20	9	39	31	25	19	36
MALATYA	53	38	42	46	65	36	11	22	24	38	16	55
BİLECİK	53	39	44	31	78	10	9	40	24	37	15	57
K.MARAŞ	53	40	50	12	59	52	6	59	24	50	10	72
BOLU	52	41	51	9	66	31	11	23	50	2	44	2

Πίνακας 13: Δείκτες κοινωνικής υποδομής των επαρχιών της Τουρκίας

– συνέχεια –

Γεωγραφική Ενότητα	Εκπαιδευτήρια ανά 10.000 μαθητές		Δάσκαλοι ανά 1.000 μαθητές		Καθηγητές ανά 1.000 μαθητές Β' βαθμιας εκπαίδευσης		Ιατροί ανά 10.000 κατοίκους		Φαρμακεία ανά 100.000 κατοίκους		Νοσοκομειακές κλίνες ανά 10.000 κατοίκους	
Επαρχίες (NUTSIII)	2000/2001		2000/2001		2000/2001		2000		2000		2000	
ΤΟΥΡΚΙΑ	39		36		60		13		30		23	
ŞANLIURFA	52	42	24	79	50	70	4	74	22	54	9	73
KIRŞEHİR	51	43	52	4	63	41	9	35	31	26	20	31
TUNCELİ	51	44	46	27	78	9	9	30	24	39	19	35
MANİSA	50	45	42	45	67	28	10	27	32	19	22	26
BALIKESİR	50	46	47	20	79	8	9	34	36	11	24	20
AYDIN	49	47	45	28	74	12	12	11	38	10	17	42
TRABZON	48	48	47	19	66	33	11	18	24	36	26	16
ZONGULDAK	48	49	44	33	62	44	10	28	32	20	28	13
NİĞDE	47	50	43	36	74	14	8	46	24	43	18	38
İĞDIR	47	51	32	68	44	77	6	66	13	66	5	79
RİZE	47	52	44	30	58	58	7	54	24	45	21	27
DENİZLİ	45	53	47	23	74	13	12	13	40	6	17	43
DÜZCE	45	54	39	52	55	62	6	58	0	81	17	51
HAKKARİ	44	55	22	80	44	78	4	77	13	71	6	77
VAN	44	56	29	71	65	37	6	60	10	77	14	60
SAKARYA	41	57	37	60	54	64	7	50	31	30	18	39
KARABÜK	41	58	51	8	74	15	9	31	14	63	26	17
MARDİN	41	59	27	73	38	80	3	78	13	73	7	76
KIRIKKALE	41	60	43	35	63	42	12	16	24	51	16	54
YALOVA	40	61	42	40	58	56	11	19	14	61	12	63
ESKİŞEHİR	40	62	48	17	66	30	16	5	40	5	41	3
TEKİRDAĞ	37	63	37	58	54	65	9	29	31	27	17	46
KONYA	37	64	38	56	65	35	8	44	31	28	15	58
ANTALYA	37	65	39	51	58	57	13	10	39	9	16	53
KAYSERİ	36	66	37	57	56	61	12	15	32	16	23	23
OSMANİYE	35	67	39	50	55	63	6	63	14	65	7	75
DİYARBAKIR	33	68	25	78	49	71	7	55	24	46	21	28
BATMAN	32	69	26	76	40	79	4	75	5	80	5	80
HATAY	31	70	37	59	52	68	6	64	31	32	12	65
İÇEL	30	71	40	49	58	54	8	45	31	29	17	48
ŞIRNAK	30	72	19	81	37	81	3	79	13	74	6	78
İZMİR	29	73	38	53	61	47	23	2	51	1	29	12
BURSA	25	74	34	65	58	55	12	12	31	21	20	29
GAZİANTEP	24	75	26	77	48	74	7	48	31	31	20	33
ANKARA	24	76	41	47	67	29	32	1	45	3	38	6
ADANA	24	77	31	69	51	69	14	7	34	12	24	19
KOCAELİ	23	78	31	70	53	66	11	21	32	17	17	44
İSTANBUL	16	79	27	75	48	72	21	3	41	4	34	7
ERZURUM	7	80	36	61	60	50	12	14	14	60	32	8
ERZİNCAN	7	81	48	16	76	11	7	57	13	69	20	32

Πηγή : DPT, ίδια επεξεργασία

Από την ανάλυση των δεικτών εκπαίδευσης γίνεται φανερή η υπεροχή της περιφέρειας Μαύρης Θάλασσας. Ας προσπαθήσουμε να δώσουμε μια εξήγηση για το φαινόμενο αυτό. Η περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας για πολλά χρόνια αντιμετώπιζε σοβαρό πρόβλημα πληθυσμιακής διάβρωσης, λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης¹⁰ προς τις ανεπτυγμένες γειτονικές περιοχές του Μαρμαρά και της Κεντρικής Ανατολίας. Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια η κατάσταση αυτή άλλαξε και η περιφέρεια δεν παρουσιάζει αρνητικό πληθυσμιακό ισοζύγιο, σίγουρα ο μακροχρόνιος αρνητικός ρυθμός μεταβολής πληθυσμού έχει μεταβάλλει την πληθυσμιακή σύνθεσή της. Επομένως ο μεγάλος αριθμητής (αριθμός σχολείων) και ο μικρός παρανομαστής (αριθμός μαθητών) δικαιολογεί τον υψηλό λόγο σχολείων-μαθητών. Παράλληλα τα τελευταία χρόνια το κράτος κάνει προσπάθειες για την ενίσχυση της συγκεκριμένης περιφέρειας. Εξάλλου, όπως έχει ήδη προκύψει η περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας παρουσιάζει έναν ιδιαίτερο αναπτυξιακό δυναμισμό και σε μια σειρά άλλων δεικτών, που σίγουρα πυροδοτεί θετικές εξελίξεις και προοπτικές και στον τομέα των υποδομών εκπαίδευσης.

Κάτι άλλο που προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση είναι ότι οι περιφέρειες και οι επαρχίες που σε όλους τους άλλους δείκτες εμφανίζονται στις πρώτες θέσεις της κατάταξης, στους δείκτες εκπαίδευσης έχουν πολύ χαμηλές επιδόσεις. Αυτό προφανώς συμβαίνει γιατί η πολιτεία αδυνατεί να παρακολουθήσει την πληθυσμιακή έκρηξη που συντελείται σε αυτές τις περιοχές. Από την άλλη η κατάταξη και ως προς αυτούς τους δείκτες, στις τελευταίες θέσεις αναπτυξιακά καθυστερημένων περιοχών δείχνει ότι το κράτος δεν καταβάλλει σημαντικές προσπάθειες για την ενίσχυση της ανάπτυξής τους.

Κατά την περίοδο 1988-1993 το Υπουργείο Υγείας της Τουρκίας δραστηριοποιήθηκε για την εφαρμογή μιας νέας εθνικής πολιτικής και για την αναμόρφωση του εθνικού συστήματος υγείας. Μέχρι τότε όσες προσπάθειες είχαν γίνει στον συγκεκριμένο τομέα αφορούσαν μεμονωμένες και χωρικά συγκεκριμένες περιπτώσεις, που δεν αποτελούσαν μέρος μιας ευρύτερης πολιτικής σε εθνικό επίπεδο. Παράλληλα αυτή την περίοδο δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στο χώρο της υγείας. Τα κρατικά κίνητρα, κυρίως

¹⁰ Η περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας ήταν η μοναδική περιφέρεια της Τουρκίας που κατά την περίοδο 1990-1997 είχε αρνητικό ρυθμό μεταβολής πληθυσμού (NPAA, 2001)

επιχορηγήσεις, για ιδιωτικές επενδύσεις είχαν σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία πολλών ιδιωτικών θεραπευτηρίων/νοσοκομείων κατά τα τελευταία 15 χρόνια (Savas et al, 2002). Ουσιαστικά λοιπόν η πλειοψηφία των υποδομών υγείας κατασκευάστηκε κατά την τελευταία 20ετία και επομένως ακολουθούν τα μεταναστευτικά ρεύματα και γενικά της πληθυσμιακές μεταβολές. Πράγματι εξετάζοντας τους δείκτες υγείας βλέπουμε ότι, σε αντίθεση με τους δείκτες στο χώρο της εκπαίδευσης, παραπέμπουν σε ένα κλασικό πρότυπο κατανομής. Η Τουρκία διέθετε το 2000 23 κρεβάτια σε νοσοκομεία και κλινικές ανά 10.000 κατοίκους. Τρεις περιφέρειες βρίσκονται πάνω από το μέσο όρο της χώρας : η περιφέρεια Μαρμαρά (122% του μ.ο.), η περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας (113% του μ.ο.) και η περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας (104% του μ.ο.). Στην τελευταία θέση βρίσκεται η περιφέρεια Νοτιοανατολικής Ανατολίας με 13 κρεβάτια ανά 10.000 κατοίκους, δηλαδή 57% του μ.ο. της χώρας. Σε επίπεδο επαρχιών 22 επαρχίες βρίσκονται πάνω από το μέσο όρο, με την πλειοψηφία φυσικά να είναι στο δυτικό τμήμα της χώρας. Πρώτη στην κατάταξη είναι η επαρχία Isparta με αριθμό κλινών σχεδόν 2,5 φορές μεγαλύτερο του μέσου όρου της χώρας. Τελευταία στην κατάταξη είναι η επαρχία Ağrı με μόλις 5 κρεβάτια ανά 10.000 κατοίκους (22% του μ.ο.), μέγεθος 10,6 φορές μικρότερο σε σχέση με αυτό της πρώτης. Η Άγκυρα και η Κωνσταντινούπολη βρίσκονται αντίστοιχα στην 6^η και 7^η θέση, ενώ η Σμύρνη στη 12^η.

Ως προς τον αριθμό των γιατρών στο επίπεδο της χώρας αντιστοιχούν 13 ανά 10.000 κατοίκους. Και πάλι πρώτες στην κατάταξη είναι οι περιφέρειες Κεντρικής Ανατολίας και Μαρμαρά, με ποσοστά 131% και 123% του μ.ο. αντίστοιχα. Και σε αυτό το δείκτη τελευταία είναι η περιφέρεια Νοτιοανατολικής Ανατολίας, με 5 γιατρούς ανά 10.000 κατοίκους (38% του μ.ο. της χώρας). Σε επίπεδο NUTS III τόσο στις πρώτες όσο και στις τελευταίες θέσεις δεν υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με την κατανομή των φαρμακείων. Πρώτη στην κατάταξη είναι η Άγκυρα με 32 γιατρούς ανά 10.000 κατοίκους, μέγεθος υπερδιπλάσιο του μ.ο. της χώρας και ακολουθούν η Σμύρνη και η Κωνσταντινούπολη. Τελευταία είναι και πάλι η επαρχία Ağrı, με 2 γιατρούς ανά 10.000 κατοίκους, μέγεθος 6,5 φορές μικρότερο σε σχέση με το μ.ο. της χώρας και 16 φορές μικρότερο σε σχέση με την Άγκυρα, που καταλαμβάνει την πρώτη θέση. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση των επαρχιών Kastamonu, Zonguldag και

Karabuk, οι οποίες ενώ εμφανίζονται σε αρκετά υψηλές θέσεις , 5^η, 13^η και 17^η αντίστοιχα, ως προς το δείκτη των κλινών ανά κάτοικο, ωστόσο στον αριθμό γιατρών ανά κάτοικο δεν έχουν τόσο καλές επιδόσεις (η Kastamonu είναι 41^η, η Zonguldag 28^η και η Karabuk 31^η). Αυτό σημαίνει προφανώς ότι υπάρχει η φυσική υποδομή, δηλαδή νοσοκομεία, κλινικές, θεραπευτήρια, δεν υπάρχει όμως και το ιατρικό προσωπικό για να τα επανδρώσει.

Παρόμοια είναι και η κατάσταση ως προς την κατανομή των φαρμακείων ανά 100.000 κατοίκους. Θεωρώντας ότι τα φαρμακεία αποτελούν δραστηριότητα συμπληρωματική προς τη λειτουργία των νοσοκομείων και των ιδιωτικών ιατρείων είναι απόλυτα λογικό τα φαρμακεία να συγκεντρώνονται στις περιοχές που εμφανίζουν μεγάλους αριθμούς νοσοκομείων και γιατρών. Έτσι η επαρχία με τη μεγαλύτερη αναλογία φαρμακείων-κατοίκων είναι η Σμύρνη (Izmir) και ακολουθούν με τη σειρά η Bolu, η Άγκυρα, η Κωνσταντινούπολη και το Eskisehir. Η αναλογία φαρμακείων-κατοίκων στις πέντε πρώτες επαρχίες είναι, κατά μέσο όρο, στο 151% του μ.ο. της χώρας. Τελευταία στην κατάταξη είναι η επαρχία Düzce, στην οποία το 2000 δεν υπήρχε κανένα φαρμακείο. Αντίθετα απ' ό,τι θα ανέμενε κανείς βρίσκεται στην περιφέρεια Μαρμαρά. Η επαρχία Ağrı, που στους δυο προηγούμενους δείκτες ήταν τελευταία, κατατάσσεται και εδώ χαμηλά, καταλαμβάνοντας την 75^η θέση. Η αναλογία φαρμακείων-κατοίκων στις πέντε τελευταίες επαρχίες της κατάταξης (Van, Bayburt, Ardahan, Batman και Düzce) είναι, κατά μέσο όρο, στο 21% του μ.ο. της χώρας. Ως προς τις περιφέρειες πρώτη κατατάσσεται η περιφέρεια Μαρμαρά με 38 φαρμακεία ανά 100.000 κατοίκους, δηλαδή 27% περισσότερα σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο. Στη δεύτερη και τρίτη θέση είναι οι περιφέρειες Αιγαίου και Κεντρικής Ανατολίας, αντίστοιχα, ενώ την τελευταία θέση καταλαμβάνει η περιφέρεια Ανατολικής Ανατολίας, έχοντας 12 φαρμακεία ανά κάτοικο, δηλαδή λιγότερα από τα μισά σε σχέση με το μέσο όρο της Τουρκίας.

Οι υποδομές υγείας στην Τουρκία παρουσιάζουν σημαντική χωρική πόλωση, με την πλειοψηφία, τόσο ως προς τις φυσικές υποδομές όσο και ως προς το ανθρώπινο δυναμικό να συγκεντρώνεται στις δυτικές επαρχίες της χώρας. Πράγματι το 1/3 των νοσοκομειακών κλινών και σχεδόν οι μισοί γιατροί βρίσκονται στις τρεις μεγαλύτερες

πόλεις (Κωνσταντινούπολη, Άγκυρα, Σμύρνη). Οι προσπάθειες της πολιτείας να ενισχύσει τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές του ανατολικού τμήματος της χώρας, προσφέροντας ως κίνητρο υψηλότερους μισθούς στο ιατρικό προσωπικό που εργάζεται εκεί φαίνεται ότι δεν έχουν κάποιο αποτέλεσμα. Εξάλλου εκτός από τις ποσοτικές υπάρχουν και οι ποιοτικές διαφορές, αφού οι μητροπολιτικές περιοχές και οι μεγάλες πόλεις ενισχύονται από εξειδικευμένα ιδιωτικά θεραπευτήρια τριτοβάθμιας φροντίδας, ενώ στις περιφερειακές επαρχίες πέρα από το γεγονός ότι η ιδιωτική πρωτοβουλία περιορίζεται σε κλινικές για περιστατικά ρουτίνας, πολλές φορές γίνονται "εκπτώσεις" στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών εξασφαλίζοντας χαμηλότερες τιμές (Savas et al, 2002).

Στους Πίνακες 14 και 15 υπάρχουν πληροφορίες για το βιομηχανικό δυναμικό και τις βιομηχανικές υποδομές της χώρας σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας και επαρχίας. Η πρώτη στήλη μετρά την κατά κεφαλή χρήση βιομηχανικού ρεύματος, η οποία αποτελεί μέτρο αξιολόγησης του εγκατεστημένου βιομηχανικού κεφαλαίου. Ο μέσος όρος της Τουρκίας είναι 72 MWh ανά 100 κατοίκους και υπάρχουν 21 επαρχίες που βρίσκονται πάνω από το μέσο όρο. Πρώτη στην κατάταξη είναι η επαρχία Bilecik, με κατά κεφαλή κατανάλωση βιομηχανικού ρεύματος 9,5 φορές μεγαλύτερη από αυτή της χώρας, ενώ στη δεύτερη και τρίτη θέση ακολουθούν, με σημαντική διαφορά οι επαρχίες Kocaeli και Yalova. Τα τρία μεγαλύτερα αστικά κέντρα της χώρας, δηλαδή η Σμύρνη, η Κωνσταντινούπολη και η Άγκυρα κατέχουν αντίστοιχα την 8^η, 22^η και 46^η θέση. Τελευταία στην κατάταξη είναι η επαρχία Hakkarı με βιομηχανική χρήση ηλεκτρικού ρεύματος ανά 100 κατοίκους 0,4 MWh. Γενικά στις τελευταίες θέσεις. Όπως είναι λογικό βρίσκονται οι υπανάπτυκτες περιοχές του ανατολικού τμήματος της χώρας, που έχουν αγροτικό χαρακτήρα.

Οι επόμενες τρεις στήλες δείχνουν την κατανομή των βιομηχανικών υποδομών, όπως οι Οργανωμένες Βιομηχανικές Περιοχές (Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) – Organized Industrial Zones), τα Τεχνολογικά Πάρκα (Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) – Technology Development Zones) καθώς και οι Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου

(Serbest Bölgeler – Free Zones)¹¹. Στην Τουρκία υπάρχουν 77 εν λειτουργία Οργανωμένες Βιομηχανικές Περιοχές σε 54 επαρχίες, ενώ άλλες 132 βρίσκονται στο στάδιο της οργάνωσης. Παράλληλα υπάρχουν 17 Τεχνολογικά Πάρκα, από τα οποία τα 8 είναι εν λειτουργία. Τέλος από το 1987 έως και το 2002 έχουν θεσπιστεί στη χώρα 21 Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου.

Πίνακας 14: Δείκτες παραγωγικής υποδομής των περιφερειών της Τουρκίας

Γεωγραφική Ενότητα	Βιομηχανική χρήση ηλεκτρικού ρεύματος ανά 100 κατοίκους (σε MWh)	Οργανωμένες ΒΙ.ΠΕ		Τεχνολογικά Πάρκα		Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου
Επαρχίες (NUTS III)	2000	2004		2004		2004
		Λειτ.	Οργ.	Λειτ.	Οργ.	
Μαρμαρά	123	16	31	4	3	8
Αιγαίου	94	10	28	1		3
Μεσογείου	72	10	6		1	3
Μαύρης Θάλασσας	51	11	22		1	3
Κεντρικής Ανατολίας	45	17	26	3	3	1
Νοτιοανατολικής Ανατολίας	33	6	6			2
Ανατολικής Ανατολίας	18	7	13		1	1
Τουρκία	72	77	132	8	9	21

Πηγή: DPT, T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlıđı, www.investinturkey.gov.tr, ίδια επεξεργασία

Σε 27 επαρχίες, που στην πλειοψηφία τους βρίσκονται στο ανατολικό τμήμα της χώρας, δεν υπάρχει καμιά εν λειτουργία βιομηχανική υποδομή, εκτός από δυο στις οποίες υπάρχουν Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου (Rize και Erzurum). Ωστόσο σε 24 από αυτές τις επαρχίες η δημιουργία Οργανωμένων ΒΙ.ΠΕ βρίσκεται στο στάδιο της οργάνωσης. Τη μεγαλύτερη συγκέντρωση βιομηχανικών υποδομών εμφανίζουν η Κωνσταντινούπολη και η επαρχία Kocaeli, που έχουν αμφότερες 14 οργανωμένους χώρους μεταποιητικής δραστηριότητας. Ακολουθεί η Σμύρνη με 13 οργανωμένες μονάδες και τρίτη είναι η Άγκυρα με 10. Τα Τεχνολογικά Πάρκα αναπτύσσονται γύρω από τα μεγάλα πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας, δηλαδή στην Άγκυρα, την Κωνσταντινούπολη, το Kocaeli και τη Σμύρνη. Η χωρική κατανομή των οργανωμένων χώρων υποδοχής της βιομηχανικής δραστηριότητας ακολουθεί ένα κλασικό μοντέλο. Πράγματι η συντριπτική πλειοψηφία των χώρων αυτών είναι συγκεντρωμένη στο δυτικό τμήμα της χώρας. Η επιλογή του κεντρικού κράτους για δημιουργία κατάλληλων

¹¹ Βλ. Παράρτημα.

Πίνακας 15: Δείκτες παραγωγικής υποδομής των επαρχιών της Τουρκίας

Γεωγραφική Ενότητα	Βιομηχανική χρήση ηλεκτρικού ρεύματος ανά 100 κατοίκους (σε MWh)	Οργανωμένες ΒΙ.ΠΕ		Τεχνολογικό Πάρκο		Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου
Επαρχίες (NUTS III)	2000	2004		2004		2004
		Λειτ.	Οργ.	Λειτ.	Οργ.	
Τουρκία	72	77	132	8	9	21
BİLECİK	658 1	1	3			
KOCAELİ	368 2	1	8	2	1	2
YALOVA	325 3					
ZONGULDAK	290 4	1	2			
TEKİRDAĞ	264 5		1			1
KIRKLARELİ	203 6	1	1			
BURSA	199 7	3	2			1
İZMİR	158 8	4	6	1		2
HATAY	151 9	2	1			
BOLU	117 10	1	4			
ÇANAKKALE	108 11	1	1			
DENİZLİ	108 12	1	3			1
KARABÜK	105 13		1			
GAZİANTEP	96 14	2	1			1
UŞAK	96 15	1	2			
ELAZIĞ	94 16	1	1			
KAHRAMANMARAŞ	93 17	1	2			
ADANA	84 18	2	2		1	2
KAYSERİ	78 19	3			1	1
KONYA	77 20	2	4		1	
ESKİŞEHİR	75 21	1	2	1		
İSTANBUL	69 22	5	2	1	2	4
EDİRNE	64 23		1			
İÇEL	62 24	2				
BALIKESİR	61 25	2	2			
ISPARTA	53 26	1	2			
ARTVİN	53 27		1			
KÜTAHYA	51 28	1	3			
ADİYAMAN	50 29	1				
MANİSA	48 30	1	7			
MUĞLA	47 31		2			
KASTAMONU	45 32		2			
NİĞDE	43 33	1	1			
SAKARYA	42 34		3			
RİZE	42 35		1			1
AFYON	40 36	1	5			
MALATYA	39 37	1	1			
SİİRT	36 38		1			
DÜZCE	36 39		1			
SAMSUN	35 40	1	2			1
AMASYA	34 41	1	1			

Πίνακας 15: Δείκτες παραγωγικής υποδομής των επαρχιών της Τουρκίας – συνέχεια–

Γεωγραφική Ενότητα	Βιομηχανική χρήση ηλεκτρικού ρεύματος ανά 100 κατοίκους (σε MWh)		Οργανωμένες ΒΙ.ΠΕ		Τεχνολογικό Πάρκο		Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου
Επαρχίες (NUTS III)	2000		2004		2004		2004
			Λειτ	Οργ.	Λειτ	Οργ.	
Τουρκία	72		77	132	8	9	21
KIRŞEHİR	34	42	1	2			
BURDUR	33	43	1	1			
ÇORUM	31	44	1	1			
GİRESUN	30	45		1			
ANKARA	30	46	4	3	3		
SİVAS	29	47	1	2			
KIRIKKALE	27	48	1	3			
KARAMAN	26	49	1	2			
ANTALYA	26	50	2			1	1
ORDU	25	51	1	2			
YOZGAT	24	52	1	2			
NEVŞEHİR	24	53		2			
BARTIN	24	54	1				
BATMAN	23	55		1			
AYDIN	22	56	2	2			
ŞIRNAK	21	57		2			
TOKAT	18	58	2	2			
KARS	17	59	1	1			
MARDİN	15	60	1				1
ÇANKIRI	14	61	1	1			
SİNOP	13	62	1	2			
OSMANİYE	11	63	1	1			
ERZURUM	10	64	1			1	1
ŞANLIURFA	10	65	1	1			
TRABZON	8	66	1	2		1	1
AKSARAY	8	67		2			
DİYARBAKIR	7	68					
ERZINCAN	6	69	1				
VAN	5	70		1			
TUNCELİ	5	71	1				
KİLİS	4	72	1				
GÜMÜŞHANE	4	73		1			
MUŞ	4	74		1			
AĞRI	3	75		1			
BAYBURT	1	76		1			
İĞDIR	1	77		1			
ARDAHAN	1	78		1			
BİNGÖL	1	79		1			
BİTLİS	1	80		1			
HAKKARİ	0,4	81					

Πηγή: DPT, T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, www.investinturkey.gov.tr, ίδια επεξεργασία

βιομηχανικών υποδομών στις περιοχές που παραδοσιακά συγκεντρώνεται η βιομηχανική δραστηριότητα δείχνει ότι έχει αντιληφθεί τη σπουδαιότητά τους, τόσο για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της τούρκικης βιομηχανίας όσο και για την προστασία του αστικού και φυσικού περιβάλλοντος. Από την άλλη, αυτή η ίδια πολιτική, ενισχύοντας τα υφιστάμενα βιομηχανικά κέντρα, πολώνει ακόμα περισσότερο τις περιφερειακές ανισότητες στη χώρα, αφού δεν κατευθύνονται κίνητρα για την αποκέντρωση της βιομηχανίας προς τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της Τουρκίας.

Αυτό φάνηκε και από το γεγονός ότι μετά το άνοιγμα της ΕΕ προς την Τουρκία και την άρση των εμποδίων στους όρους του εμπορίου, το μοντέλο χωρικής οργάνωσης της βιομηχανίας στη χώρα δεν μεταβλήθηκε. Η θεωρία είναι ότι καθώς οι διαδικασίες οικονομικής ολοκλήρωσης προχωρούν και τα δασμολογικά κόστη γίνονται μικρότερα, η ισορροπία μπορεί να αλλάξει και αντί του μεταφορικού κόστους, το κόστος εργασίας μπορεί να γίνει η κινητήριος δύναμη που οδηγεί την οικονομική δραστηριότητα να εγκατασταθεί στις περιοχές όπου η εργασία είναι φθηνότερη. Έτσι στα πρώτα στάδια της ολοκλήρωσης οι βιομηχανίες επιλέγουν να εγκατασταθούν σε περιοχές όπου η πρόσβαση στην αγορά είναι καλύτερη, μεταγενέστερα εγκαθίστανται σε περιφερειακές περιοχές όπου η εργασία είναι φθηνότερη. Ωστόσο, για μια σειρά από λόγους, κάτι τέτοιο δε συνέβη στην περίπτωση της Τουρκίας. Οι βιομηχανίες των οποίων τα διοικητικά κέντρα είναι στην Κωνσταντινούπολη και την Άγκυρα επιλέγουν την κοντινότερη σε αυτές περιοχή για την εγκατάσταση των παραγωγικών των μονάδων, αν αυτή η περιοχή υπόκειται σε συγκεκριμένη πολιτική κινήτρων. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η βιομηχανία της Κωνσταντινούπολης να κατευθυνθεί προς το Kocaeli, ενώ στην περίπτωση της Άγκυρας προς το Kirikkale. Παράλληλα η έλλειψη εξειδικευμένων βιομηχανικών υποδομών, το κακό οδικό και σιδηροδρομικό μεταφορικό δίκτυο, η δύσκολη πρόσβαση στην αγορά της Ευρώπης, καθώς και η έλλειψη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού λειτουργούν ανασταλτικά για την εγκατάσταση των βιομηχανιών στις ανατολικές περιφέρειες της χώρας. Έτσι τα υφιστάμενα κέντρα της χώρας, Κωνσταντινούπολη-Kocaeli-Yalova, Άγκυρα-Kirikkale και η Σμύρνη, συνεχίζουν να διατηρούν και να ενισχύουν την προνομιακή τους θέση στη βιομηχανία της χώρας (Erkut and Bayrinar, 2003).

στ. Σύνθεση των δεικτών ευημερίας και ανάπτυξης

Στην ανάλυση που προηγήθηκε έγινε μια προσπάθεια, μέσω μιας σειράς στατιστικών στοιχείων, να εξεταστούν διάφορες πτυχές του περιφερειακού προβλήματος στην Τουρκία. Έτσι αναλύθηκαν και αξιολογήθηκαν, πέρα από τον κλασικό δείκτη του κατά κεφαλή ΑΕΠ, και μια σειρά εναλλακτικών ποιοτικών και ποσοτικών δεικτών, όπως δείκτες ευημερίας, ανθρώπινου δυναμικού, απασχόλησης, δημογραφίας καθώς και δείκτες παραγωγικών και κοινωνικών υποδομών.

Έτσι στο σημείο αυτό θα επιχειρήσουμε την κατασκευή ενός Σύνθετου Δείκτη Ευημερίας και Ανάπτυξης (ΣΔΕΑ) για τις γεωγραφικές περιφέρειες και επαρχίες της Τουρκίας, στον οποίο θα συμπεριλαμβάνονται όλες οι παραπάνω πτυχές του αναπτυξιακού προφίλ κάθε περιοχής. Ο ΣΔΕΑ θα κατασκευαστεί ως ο μέσος όρος των τυποποιημένων τιμών των επί μέρους δεικτών¹². Για τον υπολογισμό του ΣΔΕΑ έχουν χρησιμοποιηθεί δέκα μεταβλητές σε τυποποιημένη μορφή, δηλαδή για κάθε μια οι τιμές των επαρχιών/περιφερειών κυμαίνονται από το μηδέν έως το εκατό. Έτσι, αν μια επαρχία/περιφέρεια έχει σχετικά υψηλές τιμές σε όλους ή στους περισσότερους επιμέρους δείκτες, θα έχει και σχετικά υψηλή τιμή ΣΔΕΑ. Οι μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν για τον υπολογισμό του ΣΔΕΑ είναι οι εξής:

1. Το κατά κεφαλή ΑΕΠ
2. Οι κατά κεφαλή αποταμιεύσεις
3. Η κατά κεφαλή οικιακή χρήση ηλεκτρικού ρεύματος
4. Τα επιβατικά αυτοκίνητα Ι.Χ. ανά 10.000 κατοίκους
5. Η πληθυσμιακή πυκνότητα
6. Η μεταβολή του πληθυσμού 1990-2000
7. Το ποσοστό του αστικού πληθυσμού

¹² $\Sigma\Delta E A_i = \Sigma_i (x_i)/N$, όπου x_i είναι η τυποποιημένη τιμή της μεταβλητής x_i , η οποία προκύπτει από τον τύπο:

$$x_i = 100 [x_i - x_{\min}] / [x_{\max} - x_{\min}]$$

Η τυποποίηση είναι αναγκαία ώστε όλες οι μεταβλητές να λαμβάνουν τιμές στο διάστημα (0,100) και συνεπώς να είναι αθροίσιμες. Το βασικό πρόβλημα αυτής της μεθόδου είναι ότι όλες οι μεταβλητές που αθροίζονται για την κατασκευή του ΣΔΕΑ έχουν το ίδιο βάρος και συνεπώς δεν υπάρχει ειδική στάθμιση για τη σημασία της κάθε μιας στη διαμόρφωση του αναπτυξιακού προφίλ των επαρχιών και των περιφερειών (Πετράκος και Ψυχάρης, 2004).

8. Ο αριθμός εκπαιδευτηρίων ανά 10.000 μαθητές
9. Ο αριθμός νοσοκομειακών κλινών ανά 10.000 κατοίκους, και τέλος
10. Η κατά κεφαλή βιομηχανική χρήση ηλεκτρικού ρεύματος.

Στους Πίνακες 16 και 17 παρουσιάζεται ο ΣΔΕΑ σε επίπεδο γεωγραφικών περιφερειών και επαρχιών (NUTS III) αντίστοιχα. Σε επίπεδο γεωγραφικών περιφερειών η περιφέρεια Μαρμαρά είναι πρώτη με τιμή 85,00. στη δεύτερη θέση και με αρκετή διαφορά στην τιμή (58,90) έρχεται η περιφέρεια Αιγαίου, τρίτη είναι η περιφέρεια Κεντρικής Ανατολίας (58,07). Στις τελευταίες θέσεις βρίσκονται οι περιφέρειες Ανατολικής Ανατολίας (21,02) και Νοτιοανατολικής Ανατολίας (20,95). Ο λόγος μέγιστης – ελάχιστης τιμής (max/min) δείχνει ότι το επίπεδο ανάπτυξης της πρώτης περιφέρειας (περιφέρεια Μαρμαρά) είναι περίπου τέσσερις φορές μεγαλύτερο από αυτό της τελευταίας περιφέρειας (περιφέρεια Νοτιοανατολικής Ανατολίας).

Πίνακας 16: Σύνθετος δείκτης ευημερίας και ανάπτυξης (ΣΔΕΑ) σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας

Γεωγραφική Ενότητα	ΣΔΕΑ	
Γεωγραφικές Περιφέρειες	2000	
Μαρμαρά	85,00	1
Αιγαίου	58,90	2
Κεντρικής Ανατολίας	58,07	3
Μεσογείου	39,51	4
Μαύρης Θάλασσας	32,14	5
Ανατολικής Ανατολίας	21,02	6
Νοτιοανατολικής Ανατολίας	20,95	7
<i>max/min</i>	4,06	
<i>C.V_w¹³</i>	0,541	

Πηγή : ίδια επεξεργασία

¹³ Στην ανάλυση χρησιμοποιείται ο σταθμισμένος συντελεστής διακύμανσης (weighted coefficient of variation) ο οποίος είναι ένας από τους πλέον συνήθεις δείκτες μέτρησης περιφερειακών ανισοτήτων και μετρά τη διασπορά των παρατηρήσεων γύρω από τον μέσο όρο. Ο σταθμισμένος συντελεστής διακύμανσης (CV_w), διαφέρει από τον απλό συντελεστή (CV), κατά το γεγονός ότι κάθε περιφέρεια είναι σταθμισμένη με το σχετικό της πληθυσμιακό βάρος, δηλαδή δεν έχουν όλες οι παρατηρήσεις την ίδια βαρύτητα στον υπολογισμό του δείκτη. Ο δείκτης αυτός είναι καταλληλότερος για συγκρίσεις μεταξύ χωρών, καθώς δεν επηρεάζεται από τον αριθμό των περιφερειών που έχει κάθε χώρα. Υπολογίζεται από τον τύπο:

$$CV_w = [\sum(x_i - x_\mu)^2 \cdot (P_i / P)]^{1/2} / x_\mu$$

όπου x_i είναι η τιμή της μεταβλητής στο περιφερειακό επίπεδο, x_μ είναι ο μέσος εθνικός όρος, P_i είναι ο πληθυσμός της περιφέρειας και P είναι ο πληθυσμός της χώρας (Πετράκος και Ψυχάρης, 2003).

Πίνακας 17: Σύνθετος δείκτης ευημερίας και ανάπτυξης (ΣΔΕΑ) σε επίπεδο NUTS III

Γεωγραφική Ενότητα	ΣΔΕΑ	Γεωγραφική Ενότητα	ΣΔΕΑ
Επαρχίες (NUTS III)	2000	Επαρχίες (NUTS III)	2000
İSTANBUL	66,81 1	KARAMAN	27,15 42
ANKARA	58,79 2	KIRŞEHİR	26,37 43
KOCAELİ	49,93 3	SİVAS	26,29 44
İZMİR	49,32 4	NEVŞEHİR	26,28 45
BOLU	44,67 5	MALATYA	26,07 46
ESKİŞEHİR	43,17 6	AMASYA	25,70 47
YALOVA	42,72 7	GİRESUN	25,03 48
BURSA	41,58 8	DÜZCE	24,62 49
BİLECİK	40,28 9	AFYON	24,57 50
TEKİRDAĞ	39,08 10	AKSARAY	23,82 51
MUĞLA	37,97 11	KİLİS	23,63 52
ADANA	37,53 12	ÇANKIRI	23,53 53
KIRKLARELİ	37,37 13	KAHRAMANMARAŞ	23,43 54
ISPARTA	37,25 14	GÜMÜŞHANE	23,26 55
ZONGULDAK	37,17 15	TOKAT	23,12 56
ANTALYA	36,68 16	ORDU	23,07 57
EDİRNE	35,56 17	ADIYAMAN	22,98 58
BALIKESİR	34,80 18	OSMANİYE	22,97 59
KASTAMONU	34,74 19	ŞANLIURFA	22,92 60
ELAZIĞ	34,46 20	NİĞDE	22,16 61
BURDUR	33,98 21	BARTIN	21,78 62
KAYSERİ	33,23 22	DİYARBAKIR	21,71 63
ÇANAKKALE	32,81 23	ERZURUM	21,18 64
DENİZLİ	32,65 24	YOZGAT	21,13 65
SAKARYA	32,36 25	BAYBURT	20,54 66
İÇEL	32,21 26	SİİRT	20,52 67
UŞAK	31,83 27	VAN	20,49 68
AYDIN	31,58 28	BATMAN	20,36 69
MANİSA	31,50 29	BİTLİS	18,81 70
GAZİANTEP	31,28 30	HAKKARİ	18,42 71
SAMSUN	30,86 31	AĞRI	18,28 72
KARABÜK	29,36 32	BİNGÖL	18,10 73
SİNOP	29,22 33	İĞDIR	17,90 74
KIRIKKALE	29,01 34	ERZİNCAN	17,87 75
TRABZON	28,61 35	MARDİN	17,84 76
ÇORUM	27,99 36	TUNCELİ	17,62 77
HATAY	27,88 37	KARS	17,06 78
ARTVİN	27,86 38	ŞIRNAK	16,75 79
RİZE	27,78 39	ARDAHAN	14,93 80
KONYA	27,40 40	MUŞ	14,20 81
KÜTAHYA	27,17 41		
<i>max/min</i>			4,71
<i>C.V_w</i>			0,788

Πηγή : ίδια επεξεργασία

Υψηλή είναι και η τιμή του σταθμισμένου συντελεστή διακύμανσης ($C.V_w$), του μέτρου δηλαδή που εκφράζει τη σχετική διασπορά των τιμών των μεταβλητών.

Σε επίπεδο επαρχιών (NUTS III) τη μεγαλύτερη τιμή έχει η Κωνσταντινούπολη (66,81) και ακολουθούν η Άγκυρα (58,79), το Kocaeli (49,93), η Σμύρνη (49,32) και η Bolu (44,67). Στις τελευταίες 15 θέσεις της κλίμακας βρίσκονται επαρχίες του ανατολικού τμήματος της χώρας, επιβεβαιώνοντας αυτό που μέχρι τώρα έχει προκύψει από την ανάλυση, ότι δηλαδή η ανάπτυξη της περιοχής αυτής υστερεί σημαντικά σε σχέση με το δυτικό κομμάτι. Ακόμα και η επαρχία Şanlıurfa (περιφέρεια Νοτιοανατολικής Ανατολίας), η οποία κατά την τελευταία δεκαετία εμφανίζεται ως νέο αναδυόμενο κέντρο αυξάνοντας το κατά κεφαλή ΑΕΠ της περισσότερο από 15% κατά την περίοδο 1990-1997, υστερεί σημαντικά σε σχέση με νέα κέντρα που αναπτύσσονται στο δυτικό τμήμα της χώρας (όπως για παράδειγμα η επαρχία Antalya στην περιφέρεια Μεσογείου) και ως προς τον ΣΔΕΑ κατατάσσεται στην 60^η θέση. Ο λόγος μέγιστης – ελάχιστης τιμής, είναι και σε αυτή την περίπτωση υψηλός, έτσι η ανάπτυξη της πρώτης επαρχίας (Κωνσταντινούπολη) είναι σχεδόν πέντε φορές μεγαλύτερη σε σχέση με της τελευταίας (Μις). Ιδιαίτερα υψηλός είναι και ο σταθμισμένος συντελεστής διακύμανσης (0,788) καταδεικνύοντας το εύρος των περιφερειακών ανισοτήτων στις επαρχίες της Τουρκίας. Το εύρος αυτό είναι σαφώς μεγαλύτερο όταν οι περιφερειακές ανισότητες μετρηθούν με τον ΣΔΕΑ, αντί του κατά κεφαλή ΑΕΠ. Πράγματι ο συντελεστής διακύμανσης που προκύπτει για το κατά κεφαλή ΑΕΠ των επαρχιών είναι 0,44, ενώ για τον ΣΔΕΑ είναι σχεδόν διπλάσιος (0,788). Έτσι εκτιμώντας τις περιφερειακές ανισότητες χρησιμοποιώντας μόνο το κατά κεφαλή ΑΕΠ σαφώς υποτιμούμε την κλίμακά τους.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε γίνεται σαφής η υπεροχή της μητροπολιτικής περιοχής της Κωνσταντινούπολης τόσο σε όρους πληθυσμού όσο και σε όρους ανάπτυξης. Πέρα όμως από την Κωνσταντινούπολη φανερό είναι και η αναπτυξιακή υπεροχή των δυο άλλων μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας, της Άγκυρας και της Σμύρνης. Θα μπορούσε λοιπόν να πει κανείς ότι το μεγαλύτερο μέρος της αναπτυξιακής διαδικασίας συντελείται στο τρίγωνο Κωνσταντινούπολη – Άγκυρα – Σμύρνη. Κάτι άλλο που προκύπτει είναι ότι στο ανεπτυγμένο δυτικό τμήμα της χώρας υπάρχουν κάποιες επαρχίες, στην κορυφή της κλίμακας, που έχουν μια ιδιαίτερη δυναμική. Συγκεκριμένα

είναι οι επαρχίες που βρίσκονται στον οδικό άξονα Edirne – Άγκυρα. Ο άξονας (αυτός) αποτελεί τμήμα των Διευρωπαϊκών Δικτύων (Trans – European Motorway, TEM) και αποτελεί τη μοναδική χερσαία σύνδεση της Τουρκίας με την Ευρώπη. Έτσι δημιουργείται ένα επιπλέον συγκριτικό πλεονέκτημα για τη συγκεκριμένη περιοχή λόγω της εύκολης πρόσβασης στην ευρωπαϊκή αγορά, γεγονός που φυσικά αντανακλάται στην αναπτυξιακή της ταυτότητα.

Τέλος στον Πίνακα 18 παρουσιάζονται ο συντελεστής διακύμανσης ($c.v_w$), ο λόγος μέγιστης – ελάχιστης τιμής (max/min) καθώς και ο λόγος των 10 πιο ανεπτυγμένων προς τις 10 λιγότερο ανεπτυγμένες επαρχίες (top10/bottom10) για τις μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή του ΣΔΕΑ. Παρατηρώντας απλά τις τιμές γίνεται αμέσως αντιληπτό το εύρος των περιφερειακών ανισοτήτων, το οποίο για όλους σχεδόν τους δείκτες είναι εντυπωσιακά μεγάλο. Οι μοναδικοί δείκτες που παρουσιάζουν μικρότερη διασπορά τιμών είναι αυτοί των υποδομών και του ποσοστού αστικού πληθυσμού. Ως προς τις υποδομές, επειδή αποτελούν μέρος μιας κεντρικής και ενιαίας εθνικής πολιτικής, είναι σχετικά πιο εύκολο να έχουν μια περισσότερο ομοιόμορφη κατανομή στο χώρο. Εξάλλου όπως είδαμε και στο κεφάλαιο για τις υποδομές, που προηγήθηκε, οι υψηλές τιμές σε αυτούς τους δείκτες πολλές φορές είναι μια διαφορετική έκφραση του περιφερειακού προβλήματος. Το ίδιο άλλωστε θα μπορούσαμε να πούμε και για την περιορισμένη διασπορά στο ποσοστό αστικού πληθυσμού. Η αποδυνάμωση του αγροτικού πληθυσμού μιας χώρας στην οποία ο πρωτογενής τομέας αποτελεί σημαντικό κομμάτι της εθνικής οικονομίας, χωρίς τις αναγκαίες διαρθρωτικές αλλαγές, ώστε να στραφούν οι τοπικές οικονομίες προς άλλους παραγωγικούς τομείς μόνο επιδείνωση της θέσης των περιοχών με αγροτικό χαρακτήρα μπορεί να επιφέρει.

Πίνακας 18: Συντελεστής διακύμανσης, max/min ratio και top10/bottom10 σε επίπεδο νομού

Μεταβλητές	Γεωγρ.περιφέρειες		Νομοί		
	max/min	c.v _w	t10/b10	max/min	c.v _w
	2000		2000		
ΑΕΠ κατά κεφαλή	3,31	0,37	4,69	10,39	0,44
Αποταμιεύσεις κατά κεφαλή	16,60	0,74	21,73	74,22	1,15
Οικιακή χρήση ρεύματος κατά κεφαλή	3,12	0,35	3,80	6,43	0,43
Επιβατ. αυτοκίνητα ΙΧ ανά 100 κατοίκους	4,48	0,40	11,36	31,53	0,59
Πυκνότητα κατοίκησης	5,74	0,91	14,93	148,32	8,08
Μεταβολή πληθυσμού 1990-2000	7,29	0,40	-2,19	-1,19	0,65
Ποσοστό αστικού πληθυσμού	1,61	0,16	2,09	3,49	0,25
Αριθμός εκπαιδευτηριών ανά 10.000 μαθητές	2,55	0,32	4,24	15,87	0,47
Αριθμός νοσοκομειακών κλινών ανά 10.000 κατοίκους	2,15	0,20	5,60	10,60	0,50
Βιομηχανική χρήση ρεύματος κατά κεφαλή	6,72	0,51	145,04	1.701,20	1,06

Πηγή : ίδια επεξεργασία

3. Τάσεις περιφερειακής σύγκλισης – απόκλισης στην Τουρκία

Στην Τουρκία η ύπαρξη ενός χωρικού δυϊσμού μεταξύ ανατολής και δύσης από το παρελθόν έως και σήμερα αποδείχτηκε σε μελέτη των Gezici και Hewings (2003), ενώ στην Ευρωπαϊκή Ένωση επικρατούν χωρικά καθεστώτα βορρά-νότου. Η Ιταλία παρουσιάζει έναν διαχρονικό δυϊσμό βορρά-νότου, επιπλέον στην Ελλάδα μπορεί κανείς να διακρίνει δυο βασικές περιοχές, την Αττική και ουσιαστικά την υπόλοιπη χώρα. Αυτή η χωρική διαφορά στο εσωτερικό πολλών χωρών είναι μια επιπλέον απόδειξη ότι ο χώρος εξακολουθεί να έχει σημασία ακόμη και αν οι αιτίες των διαφορών μπορεί να διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Εξάλλου το χωρικό αυτό δίπολο δύσης – ανατολής έγινε εμφανές και από την ανάλυση των δεικτών, τόσο του κλασικού ΑΕΠ, όσο και μιας σειράς εναλλακτικών δεικτών, που προηγήθηκε.

Οι περιφερειακές ανισότητες στην Τουρκία είναι ένα μεγάλο θέμα για την άσκηση περιφερειακής πολιτικής. Η ανάλυση των Gezici και Hewings αποκάλυψε ότι η διασπορά του κατά κεφαλήν ΑΕΠ τόσο στις επαρχίες, όσο και στις λειτουργικές περιφέρειες παρουσιάζει παρόμοιες τάσεις με μικρή ένδειξη σύγκλισης. Ο ρυθμός ανάπτυξης και τα αρχικά επίπεδα δεν παρουσιάζουν ουσιαστικά συσχέτιση στις επαρχίες και στις λειτουργικές περιφέρειες καταλήγοντας στην απόρριψη της μεθόδου *β-convergence* για την περίοδο 1980-1997. Επιπλέον το κατά κεφαλήν ΑΕΠ δεν κατανέμεται τυχαία, αλλά αντίθετα παρουσιάζεται έντονα ομαδοποιημένο και χωρικά εξαρτώμενο από το περιφερειακό επίπεδο (λειτουργικές περιφέρειες) (Gezici and Hewings, 2004).

Στην περίπτωση της Τουρκίας ένας από τους βασικούς στόχους είναι η μεγιστοποίηση της εθνικής ανάπτυξης και η ενίσχυση οικονομικών παραγόντων ώστε να καταφέρει η χώρα να επιβιώσει σε ένα έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον. Οι εξωτερικά προσανατολισμένες πολιτικές και η επικέντρωση στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν συγκεντρώσει προνόμια στις μητροπολιτικές περιοχές, και ιδιαίτερα στην Κωνσταντινούπολη, δημιουργώντας σημαντικά πλεονεκτήματα για αυτές στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης. Κάποιες από τις αναπτυξιακές πολιτικές, που κατά καιρούς επιλέχθηκαν, αποδείχθηκαν αλληλοσυγκρουόμενες, έτσι ορισμένες ενίσχυσαν κατά τη

δεκαετία του '80 τη συγκέντρωση γοργά αναπτυσσόμενων δραστηριοτήτων στις μεγάλες πόλεις και σε λίγες ανεπτυγμένες περιφέρειες, ενώ άλλες προσπάθησαν να ενισχύσουν την ανάπτυξη στις πιο καθυστερημένες. Αυτές οι αλληλοσυγκρουόμενες πολιτικές κατέληξαν να εξουδετερώσουν αρκετές προσπάθειες για τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και τελικά συντήρησαν το πρότυπο "κέντρου – περιφέρειας" (core – periphery).

Σύμφωνα με τους Gezici και Hewings (2003) οι ανισότητες ανάμεσα στις γεωγραφικές περιφέρειες αυξάνονται σταθερά κατά την τελευταία 25ετία. Παρόλο που υπήρχε μια πτώση στα μέσα της δεκαετίας του '80, από το 1992 σημειώνεται αύξηση και πάλι. Ακόμη και μια τάση σύγκλισης που παρατηρείται ενδοπεριφερειακά δε συνεπάγεται τάσεις σύγκλισης και διαπεριφερειακά. Αντιθέτως σε διαπεριφερειακό επίπεδο οι ανισότητες εμφανίζουν τάσεις απόκλισης. Οι περιφέρειες Μεσογείου, Νοτιοανατολικής Ανατολίας, Μαύρης Θάλασσας και Ανατολικής Ανατολίας είναι πιο σταθερές και εμφανίζουν μικρότερο επίπεδο ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων. Η περιφέρεια Μαρμαρά έχει το μεγαλύτερο ποσοστό ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων, ενώ και οι περιφέρειες Κεντρικής Ανατολίας και Αιγαίου παρουσιάζουν σχετικά μεγαλύτερες ενδοπεριφερειακές ανισότητες. Τα αποτελέσματα της μελέτης αυτής δείχνουν ότι οι λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες έχουν σχετικά μικρότερες ανισότητες σε σχέση με τις ανεπτυγμένες. Από την άλλη πλευρά παρά το γεγονός ότι οι περιφέρειες Μαρμαρά και Κεντρικής Ανατολίας παρουσιάζουν τις υψηλότερες ενδοπεριφερειακές ανισότητες, εντούτοις εμφανίζουν τάσεις σύγκλισης και φαίνεται ότι κάποιες επαρχίες στο εσωτερικό τους είναι σε διαδικασία ανάπτυξης. Ως προς τις διαπεριφερειακές ανισότητες, οι ανεπτυγμένες περιφέρειες που βρίσκονται στο δυτικό τμήμα της χώρας αυξάνουν τις ανισότητες μεταξύ των περιφερειών.

Στη μελέτη τους οι Aldan και Gaygisiz (2006) διερεύνησαν τις τάσεις σύγκλισης του εισοδήματος σε επίπεδο επαρχιών, κατά την περίοδο 1987-2001. Στην έρευνά τους χρησιμοποίησαν δυο διαφορετικές μεθόδους για να ελέγξουν τη σύγκλιση ή απόκλιση, την παραδοσιακή μέθοδο (traditional approach) και τη μέθοδο κατανομής των δυναμικών (distribution dynamics approach). Το αποτέλεσμα που προέκυψε, και από τις δυο μεθόδους, δεν αποκάλυψε τάσεις σύγκλισης, γεγονός εξάλλου που είναι σε συμφωνία με

μια σειρά ερευνών που έχουν γίνει σχετικά με τη διαχρονική εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων στην Τουρκία.

Στα ίδια συμπεράσματα ως προς τις τάσεις σύγκλισης στο επαρχιακό κατά κεφαλή εισόδημα κατέληξε και η έρευνα των Kirdar και Saracoğlu (2006), οι οποίοι πρόσθεσαν μια πρόσθετη παράμετρο στη μελέτη τους: το κατά πόσο υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της σύγκλισης του κατά κεφαλή εισοδήματος, αν αυτή υφίσταται, και της εσωτερικής μετανάστευσης. Τα ευρήματά τους κατέληξαν στο ότι, αφενός κατά την περίοδο 1975-2000, δεν υπήρχαν ενδείξεις σύγκλισης σε όρους κατά κεφαλή εισοδήματος, και αφετέρου δεν προέκυψε θετική συσχέτιση μεταξύ μετανάστευσης και σύγκλισης. Μια πιθανή εξήγηση που δίνουν είναι ότι οι οριακές αποδόσεις κεφαλαίου, στις περισσότερες επαρχίες από όπου υπάρχει εκροή μεταναστών, είναι χαμηλότερες σε σχέση με τις επαρχίες υποδοχής. Επομένως, τα κίνητρα για επενδύσεις στις περιοχές εκροής πληθυσμού είναι λιγότερα απ' ό,τι στις περιοχές υποδοχής.

Σε μια άλλη μελέτη, ο Özatağan (2005) διακρίνει τρεις ομάδες επαρχιών, ως προς το επίπεδο του κατά κεφαλή εισοδήματος, για την περίοδο 1980-2000¹⁴. Το πρώτο γκρουπ χαρακτηρίζεται από αρχικά επίπεδα κατά κεφαλή εισοδήματος υψηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο, ενώ ο ρυθμός αύξησης του κατά κεφαλή εισοδήματος σε αυτές τις επαρχίες τείνει να είναι μικρότερος από αυτόν της χώρας. Η ομάδα αυτή αποτελείται από τις πιο δυναμικές *μητροπολιτικές περιοχές* της Τουρκίας, οι οποίες ήρθαν αντιμέτωπες με σοβαρές αρνητικές συνέπειες κατά την οικονομική κρίση στα τέλη της δεκαετίας του '90. Το δεύτερο γκρουπ επαρχιών, το οποίο ο Özatağan χαρακτηρίζει ως *περιοχές δυναμικής ανάπτυξης* (dynamic growth regions), αποτελείται από επαρχίες με αρχικό επίπεδο κατά κεφαλή εισοδήματος μικρότερο ή ίσο του εθνικού μέσου όρου. Ωστόσο ο ρυθμός αύξησης που παρουσιάζουν είναι μεγαλύτερος από αυτόν της χώρας. Ανάμεσα σε αυτές τις επαρχίες, είναι εκείνες που βρίσκονται κοντά στις μητροπολιτικές περιοχές

¹⁴ Στην έρευνα αυτή χρησιμοποιήθηκαν 64 επαρχίες. Η αύξηση του αριθμού των επαρχιών της Τουρκίας σε 81 συντελέστηκε σταδιακά κατά τη δεκαετία του '90. Έτσι, πολλοί ερευνητές χρησιμοποιούν στις μελέτες τους τις 64 επαρχίες που αρχικά υπήρχαν, αφού για τις νεότερες πολλές φορές παρατηρείται έλλειψη στατιστικών δεδομένων.

και ευνοούνται από την αποκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας¹⁵, καθώς και κάποια επαρχιακά κέντρα. Αυτές οι επαρχίες κατάφεραν, με επιτυχία, να ενεργοποιήσουν τις δυνατότητές τους, να προσαρμοστούν στις μεταβαλλόμενες συνθήκες και να αλλάξουν τα μη ευνοϊκά αρχικά επίπεδα κατά κεφαλή εισοδήματος, αποκτώντας υψηλότερους ρυθμούς αύξησης.

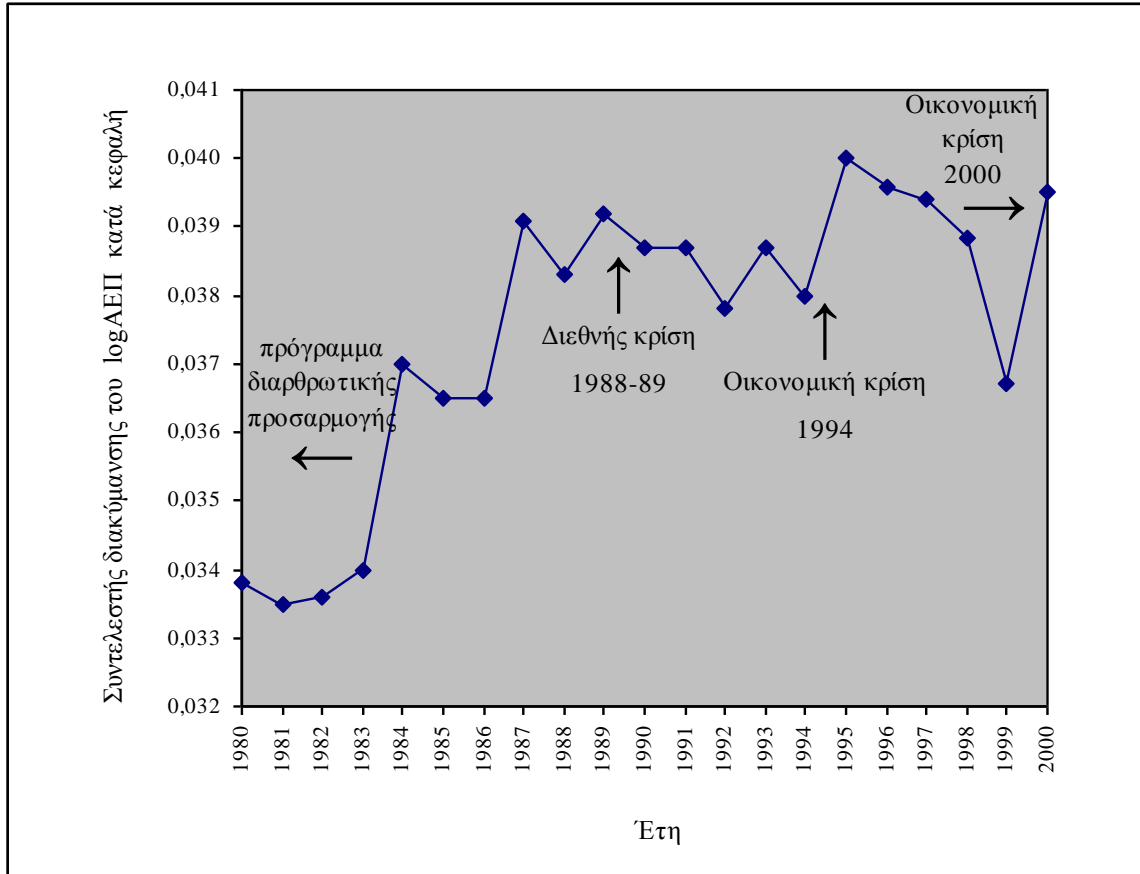
Παρά την αύξηση του αριθμού των οικονομικά δυναμικών περιοχών, υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός *αναπτυξιακά καθυστερημένων επαρχιών*, που αποτελούν το τρίτο γκρουπ (lagging regions). Πρόκειται για επαρχίες που έχουν αρχικά επίπεδα κατά κεφαλή εισοδήματος, αλλά και ρυθμό αύξησης, μικρότερα του εθνικού μέσου όρου. Αυτή η κατηγορία περιοχών, που αποτελείται κυρίως από επαρχίες του ανατολικού και νότιου τμήματος της χώρας, χαρακτηρίζεται από γεωγραφική περιφερειακότητα και από οικονομική καθυστέρηση. Είναι επαρχίες που δεν έχουν καταφέρει να ενεργοποιήσουν τους τοπικούς πόρους και τις δυνατότητές τους, και η οικονομική ολοκλήρωση της παγκόσμιας αγοράς από τη δεκαετία του '80 και μετά, έχει διευρύνει το αναπτυξιακό χάσμα ανάμεσα σε αυτές τις αναπτυξιακά καθυστερημένες περιοχές και την υπόλοιπη χώρα (Özatağan, 2005).

Πράγματι, η συνολική διαδικασία αύξησης του εισοδήματος μεταξύ του 1980 και του 2000 έδειξε ότι παρά το γεγονός ότι μια ομάδα επαρχιών με χαμηλότερα του εθνικού μέσου όρου αρχικά επίπεδα εισοδήματος, επιδεικνύοντας έναν εξαιρετικό δυναμισμό και ενισχύοντας την ανταγωνιστικότητά τους, οι εισοδηματικές ανισότητες στην Τουρκία εξακολουθούν να είναι έντονες κατά την περίοδο 1980-2000. Η ύπαρξη ενός μεγάλου γκρουπ επαρχιών με πολύ δυσμενείς εισοδηματικές συνθήκες, που συνδυάζονται με χαμηλούς ρυθμούς αύξησης δείχνει μια ξεκάθαρη αναπτυξιακή διχοτόμηση της χώρας, κατά την οποία μια ομάδα επαρχιών απέκλινε σημαντικά, και έμεινε πολύ πίσω στην αναπτυξιακή κούρσα σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα. Προφανώς, οι δυναμικές επαρχίες έδειξαν την αναγκαία προσαρμοστικότητα στο νέο ανταγωνιστικό παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον, ενώ την ίδια στιγμή οι οικονομικές συνθήκες ήταν εξαιρετικά αντίξοες για

¹⁵ Πρόκειται για επαρχίες που χαρακτηρίζονται ως "παραδείγματα επιτυχίας" στην αναπτυξιακή πορεία της χώρας, ακολουθώντας ένα μοντέλο ενδογενούς ανάπτυξης, μετά τη δεκαετία του '80, βασισμένο στην εκμετάλλευση των τοπικών τους πλεονεκτημάτων και δυνατοτήτων (Özatağan, 2005).

τις καθυστερημένες περιοχές, που δεν κατάφεραν να κερδίσουν το αναπτυξιακό στοίχημα. Τελικά, αυτό οδήγησε σε περαιτέρω διεύρυνση των περιφερειακών ανισοτήτων στην Τουρκία κατά την τελευταία εικοσαετία (Özatağan,2005).

Σχήμα 1: Τάσεις των περιφερειακών ανισοτήτων στην Τουρκία, 1980-2000

Πηγή: Özatağan, 2005

Η πλειοψηφία λοιπόν των μελετών δε δείχνει καμιά τάση σύγκλισης των περιφερειακών ανισοτήτων στην Τουρκία, ενώ αρκετές καταλήγουν σε μια σταθερή και διαχρονική διεύρυνση της "ψαλίδας" μεταξύ της ανεπτυγμένης δύσης και της αναπτυξιακά καθυστερημένης ανατολής. Ακόμα και στις χρονικές περιόδους που σημειώθηκε οριακή σύγκλιση, όπως για παράδειγμα το 1999 και το 2001, αυτή ήταν εντελώς συγκυριακή και "σημειακή". Πιο συγκεκριμένα, το 1999 ήταν η χρονιά που η Τουρκία, για την ακρίβεια τα δυτικά της παράλια, συγκλονίστηκαν από το φονικό χτύπημα του εγκέλαδου. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να πληγεί η παραγωγικότητα των ανεπτυγμένων δυτικών επαρχιών, και να συγκλίνουν προς τα κάτω με τις

καθυστερημένες ανατολικές επαρχίες. Ανάλογη ήταν και η περίπτωση του 2001, χρονιά που η χώρα δοκιμάστηκε από μια ισχυρή οικονομική κρίση. Είναι γνωστό ότι, σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, αυτές που πλήττονται πρώτες είναι οι ανεπτυγμένες περιοχές μιας χώρας, ενώ η κάμψη στο αναπτυξιακό επίπεδο των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών μεταφέρεται με μια χρονική υστέρηση. Και στις δυο περιπτώσεις, οι οικονομίες του δυτικού τμήματος της χώρας ανέκαμψαν γρήγορα και οι τάσεις σύγκλισης έγιναν και πάλι τάσεις απόκλισης. Οι τάσεις αυτές διεύρυνσης του αναπτυξιακού χάσματος μεταξύ δύσης και ανατολής, πέρα από το ότι γεννούν ανησυχίες για την αναπτυξιακή πορεία ολόκληρης της χώρας, θέτουν και υπό σοβαρή αμφισβήτηση την επιλογή περιφερειακών πολιτικών. Πράγματι, φαίνεται ότι η περιφερειακή πολιτική στην Τουρκία, παρά το γεγονός ότι υπάρχει στην πολιτική ατζέντα ήδη από τη δεκαετία του '60, δεν κινείται προς την κατεύθυνση της εξομάλυνσης του περιφερειακού προβλήματος.

4. Συμπεράσματα

Εφόσον οι περιοχές μιας χώρας δεν έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά σε ό,τι αφορά τους φυσικούς πόρους, το ανθρώπινο δυναμικό, την οικονομική, κοινωνική και πολιτική ιστορία, οι χωρικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των περιφερειών και η γεωγραφική θέση παίζουν ένα σημαντικό ρόλο όταν προσπαθεί κανείς να εξηγήσει την οικονομική επίδοση των περιφερειών.

Η Τουρκία χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη ενός έντονα πολωμένου χωρικού δυισμού μεταξύ ανατολής και δύσης, από το παρελθόν έως και σήμερα αποδείχτηκε. Πράγματι η απαρχή του περιφερειακού προβλήματος στην Τουρκία φαίνεται να έχει τις ρίζες του στην περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα λιμάνια του δυτικού τμήματος της χώρας, όπως η Σμύρνη και η Κωνσταντινούπολη, έπαιζαν ένα σημαντικό ρόλο στο εξωτερικό εμπόριο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ελκύοντας έμπορους από ολόκληρη την Ευρώπη. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη των κέντρων αυτών εις βάρος άλλων, αλλάζοντας τη χωρική οργάνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Εξάλλου, και μετά την ίδρυση του σύγχρονου δημοκρατικού κράτους, η βαρύτητα των κεντρικών κυβερνήσεων δόθηκε στην ανάπτυξη του ήδη ευνοημένου δυτικού τμήματος της χώρας.

Οι χαοτικές περιφερειακές ανισότητες στην Τουρκία είναι ένα μεγάλο θέμα για την άσκηση περιφερειακής πολιτικής. Στην περίπτωση της Τουρκίας ένας από τους βασικούς στόχους είναι η μεγιστοποίηση της εθνικής ανάπτυξης και η ενίσχυση οικονομικών παραγόντων ώστε να καταφέρει η χώρα να επιβιώσει σε ένα έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον. Οι εξωτερικά προσανατολισμένες πολιτικές και η επικέντρωση στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν συγκεντρώσει προνόμια στις μητροπολιτικές περιοχές, και ιδιαίτερα στην Κωνσταντινούπολη, δημιουργώντας σημαντικά πλεονεκτήματα για αυτές στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης. Κάποιες από τις αναπτυξιακές πολιτικές, που κατά καιρούς επιλέχθηκαν, αποδείχθηκαν αλληλοσυγκρουόμενες, έτσι ορισμένες ενίσχυσαν κατά τη δεκαετία του '80 τη συγκέντρωση γοργά αναπτυσσόμενων δραστηριοτήτων στις μεγάλες πόλεις και σε λίγες ανεπτυγμένες περιφέρειες, ενώ άλλες προσπάθησαν να ενισχύσουν την ανάπτυξη στις

πιο καθυστερημένες. Αυτές οι αλληλοσυγκρουόμενες πολιτικές κατέληξαν να εξουδετερώσουν αρκετές προσπάθειες για τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και τελικά συντήρησαν το πρότυπο "κέντρου – περιφέρειας" (core – periphery).

Από την ανάλυση που προηγήθηκε γίνεται σαφής η υπεροχή της μητροπολιτικής περιοχής της Κωνσταντινούπολης, τόσο σε όρους πληθυσμού, όσο και σε όρους ανάπτυξης. Πέρα όμως από την Κωνσταντινούπολη, φανερή είναι και η αναπτυξιακή υπεροχή των δυο άλλων μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας, της Άγκυρας και της Σμύρνης, αλλά και των πόλεων-δορυφόρων που βρίσκονται γύρω από αυτές και προφανώς δέχονται τις θετικές συνέπειες διάχυσης της ανάπτυξης. Θα μπορούσε λοιπόν να πει κανείς ότι το μεγαλύτερο μέρος της αναπτυξιακής διαδικασίας συντελείται στο τρίγωνο Κωνσταντινούπολη – Άγκυρα – Σμύρνη. Κάτι άλλο που προκύπτει είναι ότι στο ανεπτυγμένο δυτικό τμήμα της χώρας υπάρχουν κάποιες επαρχίες, στην κορυφή της κλίμακας των δεικτών που εξετάστηκαν, που έχουν μια ιδιαίτερη δυναμική. Συγκεκριμένα είναι οι επαρχίες που βρίσκονται στον οδικό άξονα Edirne – Άγκυρα. Ο άξονας (αυτός) αποτελεί τμήμα των Διευρωπαϊκών Δικτύων (Trans – European Motorway, TEM) και αποτελεί τη μοναδική χερσαία σύνδεση της Τουρκίας με την Ευρώπη. Έτσι δημιουργείται ένα επιπλέον συγκριτικό πλεονέκτημα για τη συγκεκριμένη περιοχή λόγω της εύκολης πρόσβασης στην ευρωπαϊκή αγορά, γεγονός που φυσικά αντανακλάται στην αναπτυξιακή της ταυτότητα.

Ιδιαίτερα υψηλός είναι ο σταθμισμένος συντελεστής διακύμανσης καταδεικνύοντας το εύρος των περιφερειακών ανισοτήτων στις χωρικές μονάδες που εξετάστηκαν (γεωγραφικές περιφέρειες και επαρχίες επιπέδου NUTS III). Το εύρος αυτό είναι σαφώς μεγαλύτερο όταν οι περιφερειακές ανισότητες μετρηθούν με τον ΣΔΕΑ, αντί του κατά κεφαλή ΑΕΠ. Πράγματι ο συντελεστής διακύμανσης που προκύπτει για το κατά κεφαλή ΑΕΠ των επαρχιών είναι 0,44, ενώ για τον ΣΔΕΑ είναι σχεδόν διπλάσιος (0,788). Έτσι εκτιμώντας τις περιφερειακές ανισότητες χρησιμοποιώντας μόνο το κατά κεφαλή ΑΕΠ σαφώς υποτιμούμε την κλίμακά τους. Οι μοναδικοί δείκτες που παρουσιάζουν μικρότερη διασπορά τιμών είναι αυτοί των υποδομών και του ποσοστού αστικού πληθυσμού. Ως προς τις υποδομές, επειδή αποτελούν μέρος μιας κεντρικής και ενιαίας εθνικής πολιτικής, είναι σχετικά πιο εύκολο να έχουν μια περισσότερο ομοιόμορφη κατανομή στο χώρο.

Εξάλλου όπως είδαμε και στο κεφάλαιο για τις υποδομές, που προηγήθηκε, οι υψηλές τιμές σε αυτούς τους δείκτες πολλές φορές είναι μια διαφορετική έκφραση του περιφερειακού προβλήματος. Το ίδιο άλλωστε θα μπορούσαμε να πούμε και για την περιορισμένη διασπορά στο ποσοστό αστικού πληθυσμού. Η αποδυνάμωση του αγροτικού πληθυσμού μιας χώρας στην οποία ο πρωτογενής τομέας αποτελεί σημαντικό κομμάτι της εθνικής οικονομίας, χωρίς τις αναγκαίες διαρθρωτικές αλλαγές, ώστε να στραφούν οι τοπικές οικονομίες προς άλλους παραγωγικούς τομείς μόνο επιδείνωση της θέσης των περιοχών με αγροτικό χαρακτήρα μπορεί να επιφέρει.

Μια σειρά μελετών δε δείχνει καμιά τάση σύγκλισης των περιφερειακών ανισοτήτων στην Τουρκία, ενώ αρκετές καταλήγουν σε μια σταθερή και διαχρονική διεύρυνση της "ψαλίδας" μεταξύ της ανεπτυγμένης δύσης και της αναπτυξιακά καθυστερημένης ανατολής. Αντίθετα μάλιστα, οι ανισότητες ανάμεσα στις γεωγραφικές περιφέρειες αυξάνονται σταθερά κατά την τελευταία 25ετία. Παρόλο που υπήρχε μια πτώση στα μέσα της δεκαετίας του '80, από το 1992 σημειώνεται αύξηση και πάλι. Ακόμη και μια τάση σύγκλισης που παρατηρείται ενδοπεριφερειακά δε συνεπάγεται τάσεις σύγκλισης και διαπεριφερειακά. Αντιθέτως σε διαπεριφερειακό επίπεδο οι ανισότητες εμφανίζουν τάσεις απόκλισης. Ακόμα και στις χρονικές περιόδους που σημειώθηκε οριακή σύγκλιση, όπως για παράδειγμα το 1999 και το 2001, αυτή ήταν εντελώς συγκυριακή και "σημειακή". Πιο συγκεκριμένα, το 1999 ήταν η χρονιά που η Τουρκία, για την ακρίβεια τα δυτικά της παράλια, συγκλονίστηκαν από το φονικό χτύπημα του εγκέλαδου. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να πληγεί η παραγωγικότητα των ανεπτυγμένων δυτικών επαρχιών, και να συγκλίνουν προς τα κάτω με τις καθυστερημένες ανατολικές επαρχίες. Ανάλογη ήταν και η περίπτωση του 2001, χρονιά που η χώρα δοκιμάστηκε από μια ισχυρή οικονομική κρίση. Είναι γνωστό ότι, σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, αυτές που πλήττονται πρώτες είναι οι ανεπτυγμένες περιοχές μιας χώρας, ενώ η κάμψη στο αναπτυξιακό επίπεδο των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών μεταφέρεται με μια χρονική υστέρηση. Και στις δυο περιπτώσεις, οι οικονομίες του δυτικού τμήματος της χώρας ανέκαμψαν γρήγορα και οι τάσεις σύγκλισης έγιναν και πάλι τάσεις απόκλισης. Οι τάσεις αυτές διεύρυνσης του αναπτυξιακού χάσματος μεταξύ δύσης και ανατολής, πέρα από το ότι γεννούν ανησυχίες για την αναπτυξιακή πορεία

ολόκληρης της χώρας, θέτουν και υπό σοβαρή αμφισβήτηση την επιλογή περιφερειακών πολιτικών. Πράγματι, φαίνεται ότι η περιφερειακή πολιτική στην Τουρκία, παρά το γεγονός ότι υπάρχει στην πολιτική ατζέντα ήδη από τη δεκαετία του '60, δεν κινείται προς την κατεύθυνση της εξομάλυνσης του περιφερειακού προβλήματος.

IV. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

1. Εισαγωγή

Ήδη από το 16^ο αιώνα κάποιες πόλεις είχαν σημαντικό ρόλο στην οργάνωση και διαμόρφωση του χώρου, συμπεριλαμβάνοντας τη διάρθρωση του εμπορίου και την άσκηση αποικιακών, ιμπεριαλιστικών και γεωπολιτικών στρατηγικών, πέρα από τα δικά τους εθνικά σύνορα. Οι πρώτες παγκόσμιες πόλεις του 17^{ου} αιώνα ήταν το Λονδίνο, το Άμστερνταμ, η Αμβέρσα, η Γένοβα, η Λισσαβόνα και η Βενετία. Το 18^ο αιώνα, το Παρίσι, η Ρώμη και η Βιέννη και το 19^ο αιώνα το Βερολίνο, το Σικάγο, το Μάντσεστερ, η Νέα Υόρκη και η Αγ. Πετρούπολη έγιναν και αυτές παγκόσμιες πόλεις. Έτσι μπορεί κανείς να πει ότι η παγκοσμιοποίηση είναι μια διαδικασία που βρίσκεται σε εξέλιξη εδώ και περίπου πέντε αιώνες, δηλαδή από την απαρχή της αποικιοκρατίας. Ωστόσο, η σύγχρονη μορφή παγκοσμιοποίησης, με την ταχύτητα, την ένταση και τις μεγάλες ροές κεφαλαίου και πληροφοριών που τη χαρακτηρίζουν, άρχισε να εδραιώνεται από τη δεκαετία του '70. Στις συνθήκες αυξανόμενης απορύθμισης, που χαρακτηρίζουν την περίοδο μετά τα μέσα της δεκαετίας του '70, εμφανίζονται τρεις τύποι στρατηγικής γεωγραφικής θέσης:

1. οι ζώνες επεξεργασίας εξαγωγών, οι οποίες αποτελούν βιομηχανικές ζώνες όπου συγκεντρώνονται οι διαδικασίες εντάσεως εργασίας και στοχεύουν στο φτηνό εργατικό δυναμικό και στις φορολογικές απαλλαγές που προσφέρονται
2. τα κέντρα ελεύθερων τραπεζικών εργασιών (off-shore banking centers) και
3. οι οικουμενοπόλεις (global cities), που αποτελούν κέντρα στρατηγικής διαχείρισης της παγκόσμιας οικονομίας στις νέες συνθήκες

Οι οικουμενοπόλεις είναι θέσεις-κλειδιά για τις προηγμένες υπηρεσίες και τις τηλεπικοινωνιακές εξυπηρετήσεις, οι οποίες είναι απαραίτητες για τη διαχείριση οικονομικών δραστηριοτήτων σε οικουμενικό επίπεδο. Τείνουν, επίσης, να συγκεντρώνουν τα κεντρικά γραφεία (headquarters) των μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων. Η ιδιαιτερότητα των οικουμενοπόλεων έγκειται στη συγκέντρωση των διαχειριστικών λειτουργιών και των εξειδικευμένων υπηρεσιών, που αυτές έχουν ανάγκη

(χρηματοδοτικές, κυβερνητικές, χρηματιστηριακές, νομικές, φορολογικές, πληροφορικής, κλπ) (Μαλούτας, 1999). Έτσι, οι σύγχρονες οικουμενοπόλεις είναι το αίτιο και το αιτιατό της οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής παγκοσμιοποίησης.

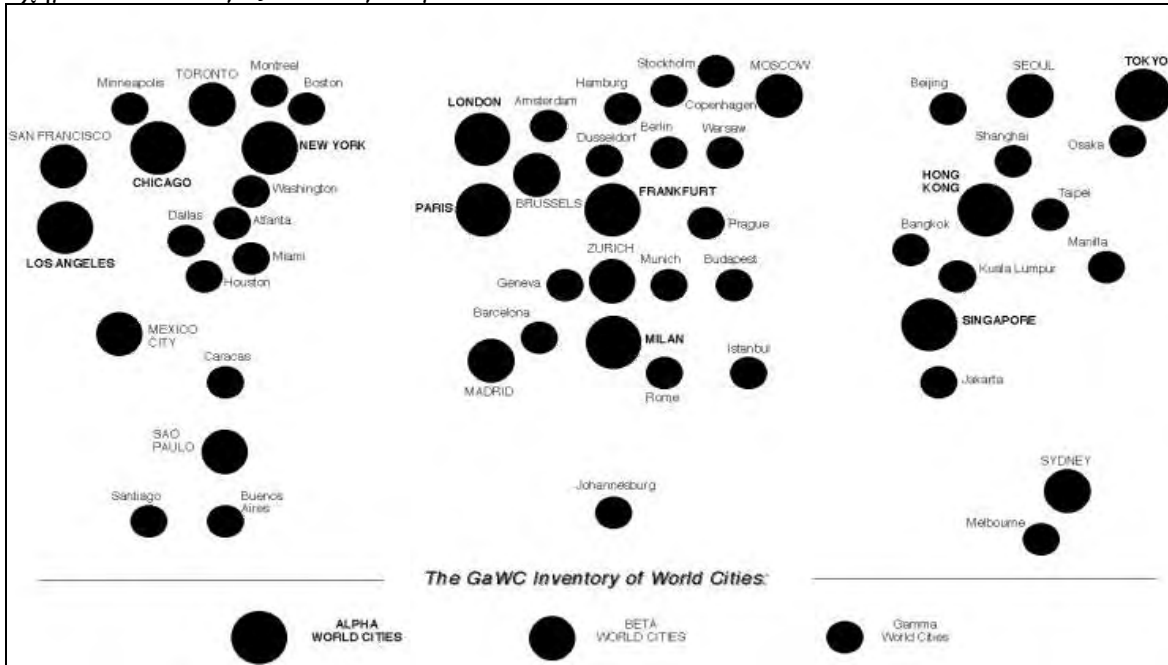
Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης οδήγησε σε έντονες διαδράσεις μεταξύ των πόλεων και του νέου αστικού συστήματος/ δικτύου, μέσα στο οποίο οι πόλεις πρέπει να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους. Μετά την ανάδυση των πρώτων σύγχρονων οικουμενικών και παγκόσμιων πόλεων των ΗΠΑ και της Ευρώπης (π.χ Νέα Υόρκη, Λονδίνο), τα τελευταία χρόνια έχουμε γίνει μάρτυρες μιας διαδικασίας, κατά την οποία όλες οι πόλεις προσπαθούν να γίνουν πιο ισχυρές και ανταγωνιστικές, ώστε να εξασφαλίσουν τη θέση τους στο παγκόσμιο στερέωμα. Ο ενιαίος οικονομικός χώρος δημιουργεί νέες σχέσεις και ιεραρχίες μεταξύ των πόλεων. Υπάρχουν τα παραδοσιακά εθνικά και περιφερειακά αστικά δίκτυα, που δομούνται με βάση το ρόλο των πόλεων στον εθνικό και περιφερειακό τους χώρο (οικονομικό, διοικητικό, πολιτιστικό κλπ). Παράλληλα, δομείται μια νέα ιεραρχία με βάση το ρόλο στον ενιαίο οικονομικό χώρο, όπου ηγετική θέση κατέχουν οι οικουμενοπόλεις. Η ιεραρχία αυτή συμπληρώνεται με κέντρα που παίζουν ανάλογο ρόλο με εκείνο των οικουμενοπόλεων σε μικρότερη γεωγραφική κλίμακα και με κέντρα εξειδικευμένα σε επιμέρους σημαντικές λειτουργίες. Οι ρόλοι που σηματοδοτούν οι νέες ιεραρχίες λειτουργούν σε ορισμένες περιπτώσεις ενισχυτικά προς τις παλιές καλές θέσεις των πόλεων (κάτι που χαρακτηρίζει πολλές πόλεις της ΕΕ), σε άλλες βελτιώνουν δραματικά τη σχετική κατάταξη (πόλεις της ΝΑ Ασίας, για παράδειγμα), ενώ για κάποιες τρίτες σημαίνουν υποβάθμιση (πόλεις της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής) καθώς περιορίζεται ο ρόλος τους (Μαλούτας, 1999).

2. Η Κωνσταντινούπολη και ο ρόλος της στο παγκόσμιο δίκτυο πόλεων

Τα τελευταία χρόνια μια σειρά από μελέτες έχουν γίνει, εστιάζοντας στη θέση και στην κατάταξη των πόλεων μέσα στο παγκόσμιο αστικό δίκτυο. Παρακάτω αναφέρονται περιληπτικά τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών, εστιάζοντας στο ρόλο της Κωνσταντινούπολης στο δίκτυο αυτό.

Στην πρώτη από αυτές τις μελέτες έγινε μια προσπάθεια να δημιουργηθεί ένας κατάλογος των παγκόσμιων πόλεων. Έτσι δημιουργήθηκε μια λίστα των παγκόσμιων πόλεων, με βάση το επίπεδο παροχής προηγμένων υπηρεσιών (λογιστικές, διαφήμισης, χρηματιστηριακές, νομικές κλπ). Έγινε μια αξιολόγηση της ικανότητας των πόλεων, ως κέντρα παροχής υπηρεσιών, σε παγκόσμια κλίμακα, σε τρία επίπεδα : πρωταρχικά (prime), σημαντικά (major) και δευτερεύοντα (minor). Σύμφωνα με τα συνολικά αποτελέσματα καθόρισαν ένα κατάλογο 55 παγκόσμιων πόλεων σε 3 επίπεδα: 10 Άλφα (alpha) παγκόσμιες πόλεις, 10 Βήτα (beta) και 35 Γάμα (gamma) (Σχήμα 1, Πίνακας Α). Αυτές οι πόλεις προσδιορίζονταν γεωγραφικά σε τρεις ευρύτερους οικουμενικούς χώρους, στη Βόρεια Αμερική, στη Δυτική Ευρώπη και στην Ασία από την πλευρά του Ειρηνικού (Pacific Asia). Σε αυτή την ανάλυση η Κωνσταντινούπολη κατετάγη ως "Γάμα τύπου" παγκόσμια πόλη. Ως "Γάμα τύπου" πόλεις, ορίστηκαν οι πόλεις που είναι κέντρα παροχής υπηρεσιών, για τουλάχιστον δυο τομείς, και ο ένας από αυτούς πρέπει να εξειδικεύεται στην παροχή προηγμένων υπηρεσιών. Η Κωνσταντινούπολη κατετάγη ανάμεσα στα σημαντικά κέντρα, στον τομέα παροχής υπηρεσιών διαφήμισης και ανάμεσα στα δευτερεύοντα κέντρα στη λίστα παροχής χρηματοπιστωτικών και νομικών υπηρεσιών (Beaverstock et al., 1999).

Σχήμα 1: Κατάλογος των παγκόσμιων πόλεων

Πηγή: Beaverstock et al, 1999

Πίνακας Α: Κατάλογος των παγκόσμιων πόλεων

1st Tier (Alpha)	1) London, Paris, New York, Tokyo 2) Chicago, Frankfurt, Hong Kong, Los Angeles, Milan, Singapore
2nd Tier (Beta)	3) San Francisco, Sydney, Toronto, Zurich 4) Brussels, Madrid, Mexico City, Sao Paulo 5) Moscow, Seoul
3rd Tier (Gamma)	6) Amsterdam, Boston, Caracas, Dallas, Dósseldorf, Geneva, Houston, Jakarta, Johannesburg, Melbourne, Osaka, Prague, Santiago, Taipei, Washington 7) Bangkok, Beijing, Rome, Stockholm, Warsaw 8) Atlanta, Barcelona, Berlin, Buenos Aires, Budapest, Copenhagen, Hamburg, Istanbul, Kuala Lumpur, Manila, Miami, Minneapolis, Montreal, Munich, Shanghai

Πηγή: http://people.hofstra.edu/geotrans/eng/ch7en/conc7en/map_worldcities.html

Σε μια δεύτερη μελέτη οι Taylor και Hoyler (2000), χρησιμοποιώντας την ιδέα της ανάπτυξης παγκόσμιων πόλεων (world cities), για να ταυτοποιήσουν 53 ευρωπαϊκές πόλεις, ανέπτυξαν μια τυπολογία, βασισμένη στην ανάλυση σε βασικές συνιστώσες της τοποθεσίας/ χωροθέτησης 46 οικουμενικών εταιριών, που παρέχουν προηγμένες υπηρεσίες. Η τυπολογία αυτή βασίζεται στην ομαδοποίηση των πόλεων με βάση την ύπαρξη ομοειδών εταιριών παροχής υπηρεσιών. Η γεωγραφία της τυπολογίας αναγνωρίζει μια συγκεκριμένη χωρική δομή. Με βάση αυτή τη χωρική δομή οι πόλεις του "κέντρου" της Ευρώπης κατηγοριοποιούνται σε πρωτεύουσες και δευτερεύουσες. Παράλληλα οι πόλεις της "περιφέρειας" ομαδοποιούνται με βάση 3 συνιστώσες: α) οι

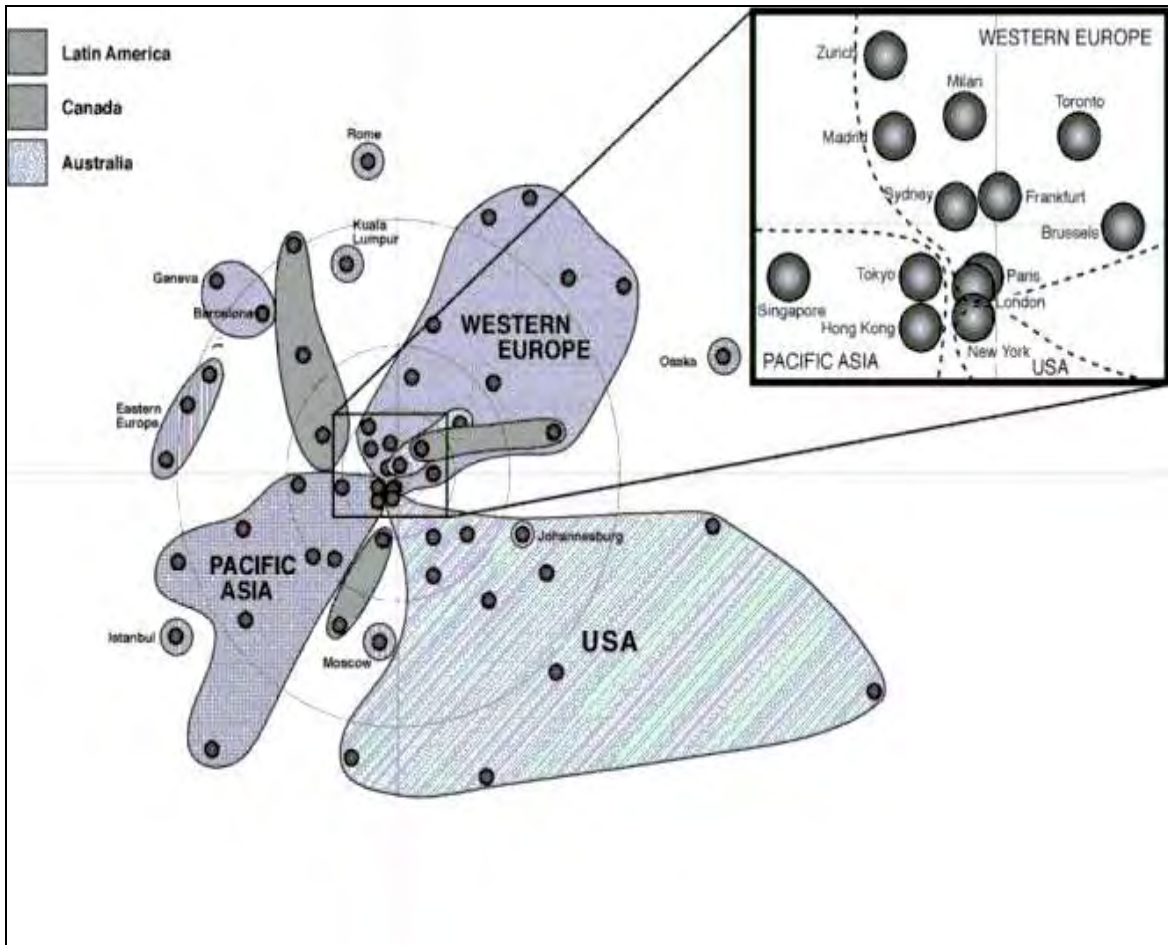
πόλεις της ανατολής (far-east), δηλαδή οι πόλεις του πρώην σοβιετικού μπλοκ, β) οι πόλεις της δύσης (far-west) και πιο συγκεκριμένα οι πόλεις των βρετανικών νησιών και γ) οι πόλεις που ανήκουν στο τρίγωνο βόρεια- νοτιοανατολική- νοτιοδυτική Ευρώπη (Taylor and Hoyler, 2000). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής η Κωνσταντινούπολη ανήκει στο τρίγωνο των πόλεων, που συνδυάζουν βόρειες (Σκανδιναβία/ Βόρεια Θάλασσα), νοτιοδυτικές (ιβηρική χερσόνησος/ δυτική Μεσόγειος) και νοτιοανατολικές (Βαλκάνια/ ανατολικοκεντρική Ευρώπη) περιοχές. Το τρίγωνο αυτό καλύπτει πάνω από 19 πόλεις (Baycan Levent T., 2003).

Σε μια άλλη μελέτη ο Taylor εξετάζει την περιφερειακότητα (regionality) μέσα στην παγκοσμιοποίηση. Πρόκειται για μια ανάλυση που βασίζεται στα εταιρικά δίκτυα των παγκόσμιων εταιριών παροχής υπηρεσιών λογιστικής, διαφήμισης, χρηματιστηριακών και νομικών και ασχολείται με 55 παγκόσμιες πόλεις. Η μελέτη έδειξε ότι υπάρχουν τρεις κύριοι διακριτοί οικουμενικοί χώροι: οι ΗΠΑ, η Ασία από την πλευρά του Ειρηνικού και η Δυτική Ευρώπη (Σχήμα 2) (Taylor, 2001).

Σε μια άλλη έρευνα οι Taylor και Walker ανέλυσαν και συνέκριναν τις παγκόσμιες πόλεις, με βάση την "παραγωγή" προηγμένων υπηρεσιών και τις διαφορές των εταιριών στη χάραξη στρατηγικών για την εδραίωσή τους στο παγκόσμιο στερέωμα. Σύμφωνα με τη μελέτη αυτή η Κωνσταντινούπολη συγκαταλέγεται στην ίδια ομάδα με τις μετακομμουνιστικές πόλεις της ανατολικής Ευρώπης. Το γεγονός αυτό θεωρείται ιδιαίτερα ενδιαφέρον από τους συγγραφείς της μελέτης (Taylor and Walker, 2001).

Μια γενική αξιολόγηση αυτών των μελετών δείχνει ότι η Κωνσταντινούπολη λειτουργεί ως παγκόσμιο κέντρο για την παροχή κάποιων προηγμένων υπηρεσιών. Ωστόσο, η απόδοσή της σε αυτούς τους τομείς, καταδεικνύει ότι η υπολείπεται αρκετά σε σχέση με το γενικότερο ευρωπαϊκό status. Η πόλη έχει την προοπτική να ενταχθεί και να λειτουργήσει ομαλά μέσα στο έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον, όμως η προοπτική αυτή δεν αξιοποιείται σωστά. Χρειάζεται μια στρατηγική αναδιάρθρωση της δομής και λειτουργίας της πόλης, ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης και να διεκδικήσει μια ισότιμη ,με τις άλλες ευρωπαϊκές πόλεις, θέση στην ιεραρχία του παγκόσμιου αστικού δικτύου (Baycan Levent T., 2003).

Σχήμα 2: Περιφερειακότητα μέσα στην παγκοσμιοποίηση: ένας νέος παγκόσμιος χάρτης των πόλεων

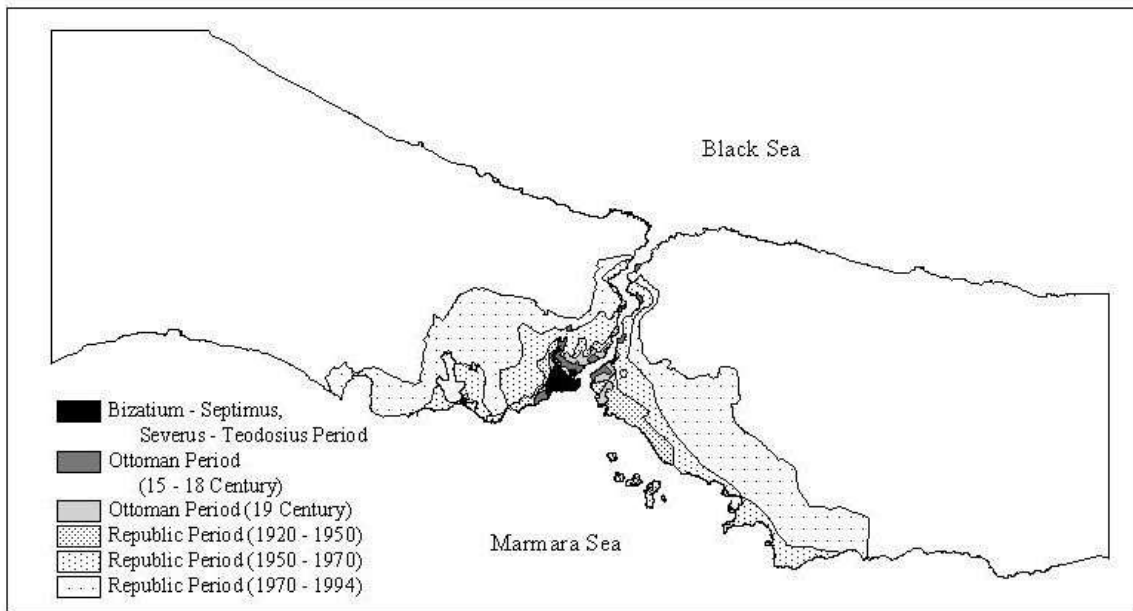

Πηγή: Taylor, 2001

3. Οι στρατηγικές πολιτικές για την Κωνσταντινούπολη: Οι περιφερειακές πολιτικές και το ρυθμιστικό σχέδιο

Η Κωνσταντινούπολη είναι η παλιότερη μητρόπολη του κόσμου και αποτέλεσε την πρωτεύουσα πολλών αυτοκρατοριών, στο πέρασμα των αιώνων. Κατά το 19^ο αιώνα, λόγω κυρίως των εμπορικών τις σχέσεων με τις δυτικές χώρες, το αστικό μοντέλο ανάπτυξης της Κωνσταντινούπολης άλλαξε από μονοκεντρικό σε πολυκεντρικό. Η πόλη εξακολούθησε να έχει εξέχουσα σημασία και μετά την ίδρυση της σύγχρονης Δημοκρατίας της Τουρκίας.

Χάρτης 1: Η ανάπτυξη και επέκταση της Κωνσταντινούπολης

Πηγή: Baycan Levent T., 2003

Σύμφωνα με την απογραφή του 2000 στη μητροπολιτική περιοχή της Κωνσταντινούπολης κατοικούν 10.000.000 άνθρωποι, ενώ η αστικοποίηση (που εξακολουθεί να αποτελεί το βασικό αναπτυξιακό μοντέλο της Τουρκίας) συνεχίζεται με έντονους ρυθμούς. Επιπλέον 40% του τουρκικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος παράγεται εδώ. Αυτό κατατάσσει την ευρύτερη περιοχή της Κωνσταντινούπολης πρώτη στην εθνική ιεραρχία των πόλεων. Όντας η μεγαλύτερη μητρόπολη της Τουρκίας, η Κωνσταντινούπολη προσελκύει δραστηριότητες (πολιτιστικές, οικονομικές, εμπορικές, τουριστικές) και πληθυσμό, προσφέρει υπηρεσίες και αποτελεί το λειτουργικό επίπεδο της ευρύτερης περιφέρειας. Παράλληλα όμως, βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα σημαντικό

αριθμό προβλημάτων, που απορρέουν κυρίως από τους εντατικούς ρυθμούς αστικοποίησης, όπως: προβλήματα κορεσμού και συμφόρησης, μεγέθυνση των προβλημάτων που σχετίζονται άμεσα με την παρεχόμενη ποιότητα ζωής, μειωμένη γαιοπρόσοδο, κλπ.

(www.uic.edu/cuppa/cityfutures/papers/webpapers/cityfuturespapers/session5_5/5_5powerofphysical.pdf).

Η Κωνσταντινούπολη είναι σε μια διαδικασία μετασηματισμού, προς την εδραίωσή της ως παγκόσμια πόλη. Αυτό απαιτεί σχεδιασμό με όραμα και στρατηγική, τόσο σε κεντρικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Οι βασικές αρχές για την αναπτυξιακή στρατηγική περιγράφονται, σε κεντρικό επίπεδο, από το 8^ο πενταετές αναπτυξιακό σχέδιο (8th Five- Year Development Plan: Regional Development Report). Ενώ οι χωρικές αναπτυξιακές στρατηγικές περιγράφονται στο Ρυθμιστικό Σχέδιο της πόλης, που τελεί υπό την εποπτεία της διοικητικής αρχής της ευρύτερης περιοχής της Κωνσταντινούπολης (Greater Instabul Municipality).

α. Οι περιφερειακές πολιτικές

Στο σημείο αυτό αναλύονται οι περιφερειακές πολιτικές για την ευρύτερη περιοχή της Κωνσταντινούπολης. Ουσιαστικά οι πολιτικές αυτές αποτελούν, αυτό που θα λέγαμε στην Ελλάδα, **στρατηγικό χωροταξικό σχεδιασμό μητροπολιτικής περιοχής**. Παρουσιάζουν μεγάλη ομοιότητα στη δομή και στο περιεχόμενο με τα δικά μας Ρυθμιστικά (δομικά- structure) Σχέδια για τις μητροπολιτικές περιοχές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Ο ορίζοντας σχεδιασμού των πολιτικών αυτών είναι πενταετής και ουσιαστικά καθορίζουν τις κατευθυντήριες αρχές, ένα σύνολο στόχων και μέτρων για το αναπτυξιακό προφίλ της μητρόπολης της Κωνσταντινούπολης.

Η Κωνσταντινούπολη, ως η μεγαλύτερη και πολυλειτουργικότερη μητρόπολη της Τουρκίας, έχει επηρεαστεί από τις διεθνείς αναπτυξιακές τάσεις και έχει μεταλλαχθεί σύμφωνα με αυτές, ώστε να γίνει ανταγωνιστικότερη. Η πόλη έχει κεντρική γεωγραφική θέση στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Ευρώπης, των Βαλκανίων, της Μέσης Ανατολής και των πρώην Σοβιετικών Δημοκρατιών και αυτό της παρέχει στρατηγικά πλεονεκτήματα, σε ό,τι αφορά τις παγκόσμιες διαδράσεις. Λόγω της γεωγραφικής της

θέσης, ως σύνδεσμος δυο ηπείρων, Ασίας και Ευρώπης, η Κωνσταντινούπολη προσφέρει σημαντικά πλεονεκτήματα για την εξεύρεση πόρων και αγορών στο διεθνές κεφάλαιο. Οι ευκαιρίες για την πόλη διευρύνθηκαν τις πολιτικές αλλαγές στην Ανατολική Ευρώπη και τις φιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές της δεκαετίας του '80. Αυτές οι αλλαγές παρέχουν νέες ευκαιρίες, ώστε να λειτουργήσει η πόλη ως κόμβος των οικονομικών συναλλαγών μεταξύ Ασία και Ευρώπης, αλλά και να εδραιώσει τη θέση της στο παγκόσμιο δίκτυο πόλεων, ως πρωτεύουσα της Ευρασίας, λόγω των εξωτερικών και εσωτερικών δυναμικών (Baycan Levent T., 2003).

Οι βασικές αρχές για την αναπτυξιακή στρατηγική περιγράφονται, σε κεντρικό επίπεδο, από το 8^ο πενταετές αναπτυξιακό σχέδιο (8th Five- Year Development Plan: Regional Development Report). Οι **βασικοί στόχοι** για την πόλη, όπως αυτοί περιγράφονται στο σχέδιο, είναι οι εξής:

- εδραίωση της πόλης στο παγκόσμιο αστικό δίκτυο, διασφαλίζοντας το ιστορικό και πολιτιστικό προφίλ, καθώς και το φυσικό περιβάλλον
- αξιοποίηση των περιφερειακών ευκαιριών, ώστε να λειτουργήσει η μητροπολιτική περιοχή ως κόμβος άρθρωσης της Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής και της Ασίας
- διασφάλιση αστικής ανάπτυξης συμβατής με τον εθνικό και περιφερειακό σχεδιασμό
- εξασφάλιση αειφορίας και ανάπτυξης (Baycan Levent T., 2003).

Έχει ήδη αναφερθεί ότι οι μητροπόλεις χαρακτηρίζονται από πολυσημία λειτουργιών και δραστηριοτήτων και αυτό ακριβώς είναι που τις ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες πόλεις, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Ωστόσο ο καθορισμός κάποιων βασικών λειτουργιών είναι κρίσιμης σημασίας για το σχεδιασμό και προγραμματισμό της ανάπτυξης. Με αυτό εννοείται, ότι πρέπει να καθορίζονται κάποιοι άξονες προτεραιότητας, ώστε να αποφεύγεται η ανεξέλεγκτη και οργανική ανάπτυξη της πόλης. Κάτι τέτοιο αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία στην περίπτωση της Κωνσταντινούπολης, που ως μητροπολιτική περιοχή αναπτυσσόμενης χώρας έχει να διαχειριστεί μια πληθώρα διαρθρωτικών προβλημάτων και δυσκολιών, που μπορεί να αποτρέψουν την πορεία προς την ανάπτυξη. Προς αυτή την κατεύθυνση λοιπόν, του

καθορισμού των κύριων λειτουργιών της πόλης, προτάθηκε από το Εμπορικό Επιμελητήριο η οργάνωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων σε 4 βασικές περιοχές:

1. *Η Βορειοδυτική Περιοχή της Κωνσταντινούπολης.* Η περιοχή αυτή προτείνεται για τη χωροθέτηση κέντρων διεθνών και περιφερειακών χρηματοπιστωτικών και λοιπών παροχών προηγμένων υπηρεσιών, που εξυπηρετούν τις ανάγκες της διεθνούς αγοράς.
2. *Η Νότια Περιοχή της Κωνσταντινούπολης.* Περιοχή για την ανάπτυξη του εθνικού και διεθνούς εμπορίου, καθώς και υπηρεσιών, προσανατολισμένων στην τούρκικη αγορά.
3. *Η Βορειοδυτική Κωνσταντινούπολη.* Η περιοχή αυτή περιλαμβάνει ουσιαστικά την παλιά πόλη (ιστορικό κέντρο) και προορίζεται για τη χωροθέτηση πολιτιστικών, εκπαιδευτικών, συνεδριακών, τουριστικών και εμπορικών δραστηριοτήτων.
4. *Μικρές και μεσαίου μεγέθους βιομηχανικές περιοχές* γύρω από την πόλη.
(http://www.isocarp.org/Data/case_studies/335.pdf)

Πέρα από τους βασικούς στόχους, στα πλαίσια της Έκθεσης Περιφερειακής Ανάπτυξης έγινε αξιολόγηση των ουσιαστικότερων προβλημάτων της πόλης και δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στις απαραίτητες διαρθρωτικές αλλαγές, ώστε να ενισχυθεί ο ρόλος της Κωνσταντινούπολης, ως παγκόσμιας πόλης. Ως μητρόπολη μιας αναπτυσσόμενης χώρας, η Κωνσταντινούπολη έχει να αντιμετωπίσει προβλήματα διαφορετικά από των μητροπόλεων ανεπτυγμένων χωρών. Το σημαντικότερο πρόβλημα της πόλης είναι η ανεπαρκής φυσική και κοινωνική υποδομή. Η πόλη δεν μπορεί να αντεπεξέλθει στις αυξανόμενες ανάγκες για στέγαση, εκπαίδευση και υποδομές υγείας. Ο ιδιαίτερα υψηλός ρυθμός εσωτερικής μετανάστευσης και η ανεξέλεγκτη και αυθαίρετη δόμηση, που αυτή συνεπάγεται καθιστά δύσκολη και ακριβή την παροχή δημόσιων υπηρεσιών, ενώ η μετά από σχεδιασμό αστική ανάπτυξη και επέκταση είναι αποσπασματική και σημειακή και γίνεται εκ των υστέρων για να καλύψει τις ανάγκες που έχουν ήδη δημιουργηθεί. Παράλληλα η πόλη δεν έχει επαρκείς οικονομικούς πόρους και προσόδους.

Η θεσμική δομή του ισχύοντος συστήματος σχεδιασμού κάνει ακόμα δυσκολότερη την υπερνίκηση αυτών των προβλημάτων. Το ουσιαστικότερο ίσως πρόβλημα είναι η ανεπαρκής δομή του περιφερειακού σχεδιασμού. Τα περιφερειακά προγράμματα δεν εξασφαλίζουν συνοχή ανάμεσα στον αναπτυξιακό και φυσικό σχεδιασμό. Εξάλλου και ο

μητροπολιτικός σχεδιασμός δεν είναι θεσμοθετημένος. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι παρεμβάσεις στις μητροπολιτικές περιοχές να γίνονται αποσπασματικά, και όχι σε ένα ευρύτερο πλαίσιο με κατευθυντήριες αρχές και στρατηγικές που αντιμετωπίζουν τις μητροπόλεις στο σύνολό τους (Baycan Levent T., 2003; http://www.isocarp.org/Data/case_studies/335.pdf). Η έλλειψη συνεργασίας και συντονισμού των αρμόδιων για το σχεδιασμό οργανισμών, άλλα και ο μεγάλος αριθμός τους οδηγεί πολλές φορές σε αντιφατικές αποφάσεις για την πόλη. Υπό το πρίσμα αυτών των προβλημάτων, η Έκθεση Περιφερειακής Ανάπτυξης υιοθέτησε τις ακόλουθες **στρατηγικές**:

- η βασική αναπτυξιακή στρατηγική για την Κωνσταντινούπολη πρέπει να "επενδύσει" σε πληροφοριακή υποδομή και να επιδιώξει την ίδρυση διεθνών ερευνητικών κέντρων, μέσα στα οποία οι πληροφοριακές τεχνολογίες μπορούν να αναπτυχθούν
- δημιουργία ενός μητροπολιτικού πληροφοριακού συστήματος (Metropolitan Information System), ώστε να παρακολουθούνται οι αλλαγές από μοντέρνα τεχνολογικά εργαλεία, όπως GIS
- διαρθρωτικές αλλαγές στους κανονισμούς που διέπουν τη διοίκηση, τη νομοθεσία και το σχεδιασμό
- στο επίπεδο του χωροταξικού σχεδιασμού της πόλης, πρέπει να εξασφαλιστεί οι συνεργασία όλων των κοινοτήτων/ δήμων της μητροπολιτικής περιοχής της Κωνσταντινούπολης και παράλληλα ο σχεδιασμός της πόλης πρέπει να πάψει να αντιμετωπίζεται αποσπασματικά
- δημιουργία ενός συστήματος διακυβέρνησης με στόχο την προώθηση της συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

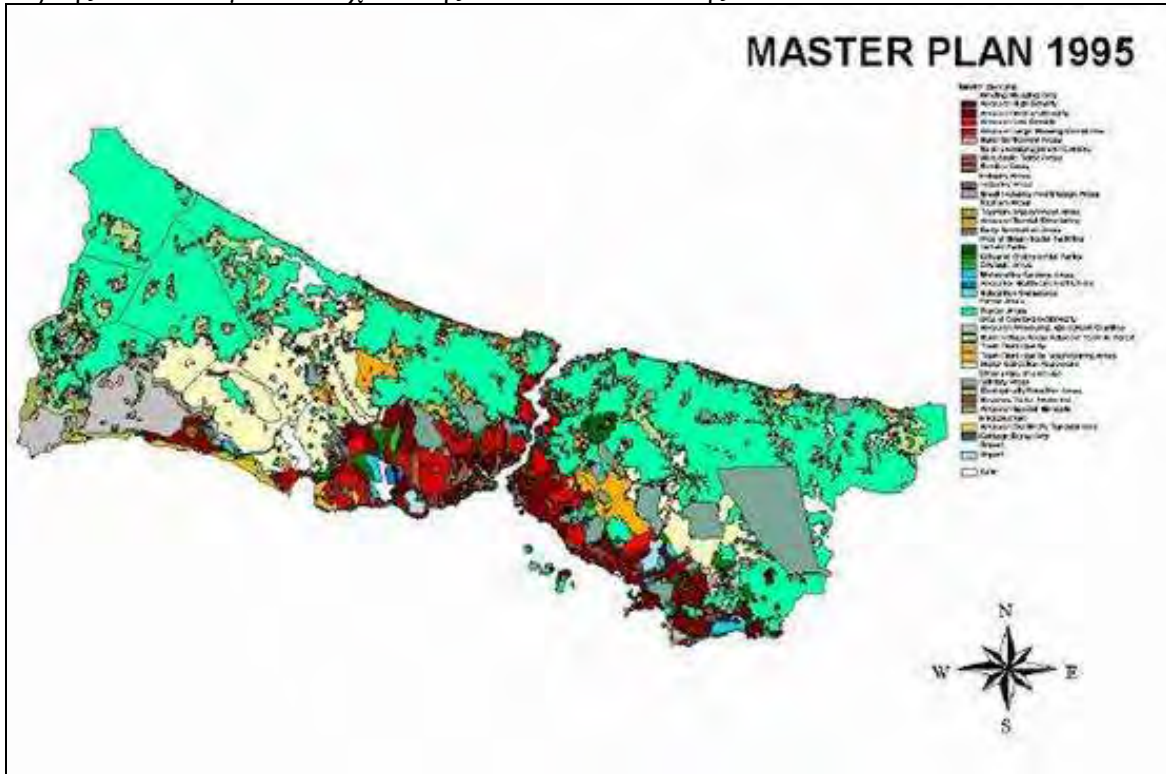
Πέρα από αυτές τις στρατηγικές, που κρίνονται απαραίτητες για να μετατρέψουν την πόλη σε διεθνή μητρόπολη, η έκθεση αναφέρεται και σε μια πλειάδα άλλων στρατηγικών για την ανάπτυξη της πόλης. Έτσι επιδιώκεται: η διατήρηση του γραμμικού αναπτυξιακού μοντέλου, ώστε να προστατευτούν τα υδάτινα αποθέματα και τα δάση, η αποκέντρωση των βιομηχανικών δραστηριοτήτων και η ανάπτυξη μιας πολυκεντρικής δομής, περισσότερες επενδύσεις σε φυσικές και κοινωνικές υποδομές, προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και τέλος η διασφάλιση καλύτερης ποιότητας αστικής ζωής. (Baycan Levent T., 2003).

β. Το ρυθμιστικό σχέδιο (master plan) της Κωνσταντινούπολης

Η διοικητική αρχή της Κωνσταντινούπολης περιγράφει τις βασικές στρατηγικές χωρικής ανάπτυξης για την πόλη στο Ρυθμιστικό Σχέδιο (Master Plan). Ο βασικός στόχος του του ΡΣ συνοψίζεται στο να διατηρήσει την ισορροπία ανάμεσα στην αειφορία και στην ανάπτυξη και να εντάξει την πόλη στον ενιαίο οικονομικό χώρο, διατηρώντας τον πρωταγωνιστικό της ρόλο στην ευρύτερη περιοχή της (Μέση Ανατολή, Ευρώπη και Ασία). Οι **κατευθυντήριες αρχές** του ΡΣ αφορούν στα εξής:

- κατά την ανάπτυξη της πόλης πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην εναρμόνιση με το περιφερειακό και εθνικό επίπεδο και στη διεθνή συνεργασία
- η φυσική (χωρίς σχεδιασμό) ανάπτυξη της πόλης πρέπει να ελεγχθεί, ο ρυθμός μεγέθυνσης πρέπει να μειωθεί και παράλληλα πρέπει να διασφαλιστεί μια ισόρροπη ανάπτυξη γύρω από τη μητροπολιτική περιοχή
- η ανάπτυξη των περιχώρων πρέπει να ενθαρρυνθεί, ώστε να επιτευχθεί η αποκέντρωση
- η ανάπτυξη ενός γραμμικού και πολυκεντρικού αστικού μοντέλου πρέπει να υιοθετηθεί, ενώ και το σύστημα μεταφορών πρέπει να είναι τέτοιο ώστε να ευνοείται αυτού του είδους η ανάπτυξη
- η φυσική, ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά της πόλης είναι ύψιστης σημασίας και για αυτό πρέπει να διαφυλαχθεί

Χάρτης 2: Το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Κωνσταντινούπολης

Πηγή: Baycan Levent T., 2003

Το ΡΣ ανέπτυξε επίσης κάποιες πολιτικές ώστε να βελτιωθεί η θέση της Κωνσταντινούπολης στην ιεραρχία του διεθνούς αστικού δικτύου. Ως προς αυτή την κατεύθυνση η σημαντικότερες **πολιτικές** είναι οι ακόλουθες:

- δημιουργία πολιτιστικών, καλλιτεχνικών και συνεδριακών κέντρων, εκθεσιακών χώρων και μουσείων
- αύξηση του ποσοστού του τουριστικού εισοδήματος στο σύνολο της αστικής οικονομίας, βελτίωση των τουριστικών και μεταφορικών υποδομών στις περιοχές τουρισμού και αναψυχής
- διευκόλυνση της διηπειρωτικής μεταφοράς εμπορευμάτων και επιβατών και μείωση του κόστους της, εξασφαλίζοντας τη σύνδεση με τους διεθνείς σιδηροδρόμους
- αύξηση του αριθμού των αεροδρομίων μέσα στη μητροπολιτική περιοχή
- δημιουργία εμπορικού κέντρου εκτός των τειχών του ιστορικού κέντρο και μετατροπή του υπάρχοντος σε ιστορικό και τουριστικό κέντρο

Στα πλαίσια του ΡΣ της Κωνσταντινούπολης και σε απόλυτη συμφωνία με τις βασικές αρχές και πολιτικές που αυτό καθορίζει, η Διοικητική Αρχή της Κωνσταντινούπολης έχει αναλάβει την εκτέλεση μιας σειράς μεγαλεπήβολων προγραμμάτων, που ονομάζονται **Έργα Αστικής Αναμόρφωσης (Urban Transformation Projects)**. Αυτά τα προγράμματα αποτελούν συνιστώσες του σχεδίου CONCEPT 2023, που στοχεύει στο μετασχηματισμό της πόλης σε ένα διεθνές κέντρο, με αφορμή τη συμπλήρωση 100 χρόνων από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας. Τα προγράμματα αυτά αφορούν μεταφορές, αστικό οικιστικό δίκτυο και ανοικτούς χώρους. Κάποια από αυτά τα έργα είναι τα παρακάτω:

Ευρασιατικός Διάδρομος (Άξονας Αηδινίου- Κωνσταντινούπολης). Ο Ευρασιατικός Διάδρομος, που σχεδιάζεται πάνω στον άξονα Ευρώπη- Ασία- Άπω Ανατολή, επηρεάζει την Κωνσταντινούπολη αλλά και την Τουρκία γενικότερα. Η διοικητική αρχή της Κωνσταντινούπολης εργάζεται πάνω στην ιδέα του άξονα Αηδινίου- Κωνσταντινούπολης

Πρόγραμμα Περιοχών Επιχειρησιακών Κέντρων. Για να μπορέσει η Κωνσταντινούπολη να ανταγωνιστεί τις άλλες μητροπόλεις χρειάζεται περιοχές επιχειρησιακών κέντρων, που θα καλύπτουν διοικητικές και εμπορικές ανάγκες τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Πρόγραμμα αναμόρφωσης της Κωνσταντινούπολης, η πόλη των διεθνών εκθέσεων και συνεδρίων στηριζόμενη σε μεταφορικές αρτηρίες. Με αυτό το πρόγραμμα το σύγχρονο προφίλ της Κωνσταντινούπολης βασίζεται στη δημιουργία μεταφορικών αξόνων.

Πρόγραμμα επέκτασης των βόρειων δασών από τη Μαύρη Θάλασσα μέχρι το Μαρμαρά (Green Corridor Transformation Project). Με αυτό το πρόγραμμα επιδιώκεται η επέκταση των βόρειων δασών από τη Μαύρη Θάλασσα μέχρι το Μαρμαρά, μέσω της δημιουργίας "πράσινων ζωνών", καθώς και η διασφάλιση της συνέχειας των χώρων πρασίνου. Η εφαρμογή του θα ξεκινήσει από τις βιομηχανικές περιοχές, που συγκεντρώνονται γύρω από τους μεταφορικούς άξονες και θα υποστηριχθεί και από άλλα προγράμματα προστασίας της γλωρίδας, στα πλαίσια του ΡΣ.

Πρόγραμμα αναμόρφωσης του φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος. Αυτό το project στοχεύει στην αναμόρφωση χωριών και οικισμών που βρίσκονται σε περιοχές υγροβιότοπων και αποσκοπεί στη δημιουργία αυταρκών οικο- χωριών (eco- villages). Το πρόγραμμα θα ξεκινήσει από τις περιοχές απόλυτης προστασίας και θα υποστηριχθεί από διάφορα άλλα κοινωνικά προγράμματα (Baycan Levent T., 2003).

Τα περισσότερα από τα παραπάνω προγράμματα είναι στο στάδιο της ανάπτυξης ή της κατασκευής, ενώ αρκετά είναι εκείνα που βρίσκονται σε θεωρητικό επίπεδο και δεν έχουν γίνει μελέτες για τις αναπτυξιακές προοπτικές που θα προσδώσουν στην περιοχή. Μια συνολική αξιολόγηση των σχεδίων αυτών καταδεικνύει **δύο επικρατούσες τάσεις** στην αναπτυξιακή πορεία της πόλης. Πρώτον, η πόλη αναμορφώνεται και ανακατασκευάζεται, επενδύοντας κυρίως σε υποδομές, ώστε να ισχυροποιήσει τη θέση της στο παγκόσμιο αστικό στερέωμα. Δεύτερον, η πόλη αναμορφώνεται, στοχεύοντας στη βελτίωση της ποιότητας της αστικής ζωής. Είναι φανερό ότι αυτές οι δυο τάσεις δεν είναι ανεξάρτητες, αλλά αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, υποβοηθώντας και συμπληρώνοντας η μια την άλλη.

4. Συμπεράσματα

Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης οδήγησε σε έντονες διαδράσεις μεταξύ των πόλεων και του νέου αστικού συστήματος/ δικτύου, μέσα στο οποίο οι πόλεις πρέπει να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους. Στον ενιαίο πλέον οικουμενικό χώρο, που παράγεται από τις διαδικασίες παγκοσμιοποίησης δεν εντάσσονται όλες οι περιοχές της γης, ούτε στον ίδιο βαθμό, ούτε με την ίδια ένταση. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία νέων σχέσεων και ιεραρχιών μεταξύ των πόλεων, όπου ηγετική θέση κατέχουν οι οικουμενοπόλεις. Φυσικά αυτή η ιεραρχία δεν είναι σταθερά και "άκαμπτα" δομημένη, αλλά μεταβάλλεται συνεχώς, ιδιαίτερα για τις αναδύμενες μεγαλουπόλεις που προσπαθούν να εδραιώσουν τη θέση τους.

Σε αυτό τον ενιαίο ανταγωνιστικό οικονομικό χώρο η Κωνσταντινούπολη προσπαθεί να κερδίσει το στοίχημα της ανάδειξής της σε παγκόσμιο κέντρο. Σίγουρα οι προοπτικές που της δίνονται λόγω της γεωγραφικής της θέσης, ως κόμβος άρθρωσης Ευρώπης και Ασίας, είναι σημαντικές. Παράλληλα, το άνοιγμα των χωρών του πρώην σοβιετικού μπλοκ στη διεθνή αγορά δημιουργεί ακόμα μεγαλύτερες ευκαιρίες για την ανάπτυξη και την ανάδειξή της σε διεθνές κέντρο εμπορικών/ οικονομικών συναλλαγών και παροχής υπηρεσιών σε τομείς αιχμής. Έτσι τα τελευταία χρόνια, και κυρίως μετά τα μέσα της δεκαετίας του '80, η Κωνσταντινούπολη βρίσκεται σε μια διαδικασία συνεχούς αναμόρφωσης, στην οποία διαγράφονται εμφανώς δυο κυρίαρχες τάσεις. Πρώτον, η πόλη αναμορφώνεται και ανακατασκευάζεται, επενδύοντας κυρίως σε υποδομές, ώστε να ισχυροποιήσει τη θέση της στο παγκόσμιο αστικό στερέωμα. Δεύτερον, η πόλη αναμορφώνεται, στοχεύοντας στη βελτίωση της ποιότητας της αστικής ζωής. Είναι φανερό ότι αυτές οι δυο τάσεις δεν είναι ανεξάρτητες, αλλά αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, υποβοηθώντας και συμπληρώνοντας η μια την άλλη.

Ωστόσο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η Κωνσταντινούπολη, και αποτελούν κοινό τόπο για όλες τις μητροπόλεις, απαιτείται στρατηγικός σχεδιασμός σε πολεοδομικό και χωροταξικό επίπεδο. Και εδώ ξεκινούν οι εγγενείς αδυναμίες, που έχουν κυρίως να κάνουν με το σύστημα και τις διαδικασίες

σχεδιασμού στην Τουρκία γενικότερα, αλλά και στην Κωνσταντινούπολη ειδικότερα. Οι αδυναμίες αυτές συνοψίζονται στα εξής:

- Δεν υπάρχει ένα σχέδιο που να καλύπτει ολόκληρη τη μητροπολιτική περιοχή, πέρα από το ΡΣ του 1995. είναι σαφές ότι, λόγω της παλαιότητάς του, το συγκεκριμένο σχέδιο αδυνατεί να ανταποκριθεί στις σύγχρονες απαιτήσεις της μητρόπολης και επομένως η επικαιροποίησή του είναι επιτακτική
- Υπάρχει μεγάλος αριθμός τοπικών σχεδίων που δεν εναρμονίζονται και δε συνδέονται οργανικά
- Υπάρχει μεγάλος αριθμός δήμων και υπηρεσιών υπεύθυνων για των αστικό σχεδιασμό στη μικρή κλίμακα, που όμως δε συντονίζονται και δε συνεργάζονται
- Ολόκληρη η μητροπολιτική περιοχή χαρακτηρίζεται από ανεξέλεγκτη και αυθαίρετη δόμηση και ανάπτυξη
(www.uic.edu/cuppa/cityfutures/papers/webpapers/cityfuturespapers/session5_5/5_5powerofphysical.pdf)

Έτσι ο σχεδιασμός της ευρύτερης περιοχής της Κωνσταντινούπολης χαρακτηρίζεται από κατακερματισμό, αφού δεν υπάρχει μια μητροπολιτική αρχή, υπεύθυνη για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη της μητρόπολης. Η Διοικητική Αρχή της Κωνσταντινούπολης (Greater Istanbul Municipality) είναι αρμόδια για το σχεδιασμό και τη διαχείριση του 46% της έκτασης της μητρόπολης, ενώ η αρμοδιότητα για το σχεδιασμό του υπόλοιπου τμήματος ανήκει στους 27 δήμους, που απαρτίζουν τη μητροπολιτική περιοχή. Η ύπαρξη μεγάλου αριθμού υπεύθυνων αρχών για το σχεδιασμό έχει ως αποτέλεσμα να μην επιτυγχάνεται συναίνεση και να σχεδιάζεται η πόλη τμηματικά.

Το σύνολο που απαρτίζουν οι περιφερειακές στρατηγικές και οι στρατηγικές του ΡΣ μοιάζουν με τα ελληνικά ρυθμιστικά (δομικά- structure) σχέδια για τις μητροπολιτικές περιοχές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Ωστόσο στην Κωνσταντινούπολη αυτές οι στρατηγικές δε συντονίζονται κάτω από ένα ευρύτερο πλαίσιο στρατηγικού χωροταξικού σχεδιασμού, αλλά αποτελούν αποσπασματικές αναπτυξιακές πολιτικές, που μάλιστα χαράσσονται σε διαφορετικά διοικητικά επίπεδα

(κεντρικό για τις περιφερειακές πολιτικές και τοπικό για το ΡΣ). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να μην υπάρχει εναρμόνιση και κάθετη διασύνδεση των πολιτικών, οι οποίες σε αρκετές περιπτώσεις έρχονται σε σύγκρουση. Η κατάσταση αυτή δυσχεραίνεται ακόμα περισσότερο από την ύπαρξη πληθώρας αρμόδιων, για τον αστικό σχεδιασμό, οργανισμών, που αδυνατούν να συμφωνήσουν σε ένα consensus σε ό,τι αφορά τις αναπτυξιακές πολιτικές. Σε όλα αυτά έρχεται να προστεθεί και η απουσία συμμετοχικού σχεδιασμού, αφού παρά τον εκδημοκρατισμό που γνωρίζει ο σχεδιασμός στην Τουρκία τα τελευταία χρόνια, η συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες σχεδιασμού είναι ανύπαρκτη.

Τελειώνοντας, θα πρέπει να πούμε ότι οι προϋποθέσεις για την ανάδειξη της Κωνσταντινούπολης σε μητρόπολη του κόσμου είναι σίγουρα ευνοϊκές, ωστόσο για να μπορεί η πόλη να ατενίζει με σιγουριά το μέλλον και να οραματίζεται μια ισχυρή θέση στο παγκόσμιο αστικό δίκτυο, απαραίτητες είναι κάποιες διαρθρωτικές αλλαγές στη διαχείριση και στην πρακτική του σχεδιασμού. Έτσι ύψιστης σημασίας είναι η δημιουργία και θεσμοθέτηση μιας μητροπολιτικής αρχής, όπως και ενός στρατηγικού χωροταξικού μητροπολιτικού σχεδίου, απαρτιζόμενου από σύνολο στόχων, κατευθύνσεων, προγραμμάτων και μέτρων που είναι αναγκαία για τη χωροταξική και πολεοδομική οργάνωση της περιοχής.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας έγινε μια προσπάθεια να διερευνηθούν και να αξιολογηθούν, τόσο οι περιφερειακές ανισότητες στην Τουρκία, όσο και το πλαίσιο άσκησης περιφερειακής πολιτικής. Αυτό που αντιλαμβάνεται κανείς, με μια απλή εξέταση των δεικτών, που αναλύθηκαν στο τρίτο μέρος, είναι η ύπαρξη ενός έντονα πολωμένου χωρικού δίπολου δύσης – ανατολής. Πράγματι, η χώρα φαίνεται να αναπτύσσεται με δυο ταχύτητες. Από τη μια, το δυτικό ανεπτυγμένο μέρος, που φαίνεται να υιοθετεί ολοένα και περισσότερο, ευρωπαϊκό προφίλ, τόσο στην οικονομική, όσο και στην κοινωνική οργάνωση, και από την άλλη οι περιοχές στα βάθη της Ανατολίας, που με μια σειρά αναπτυξιακών και διαρθρωτικών προβλημάτων, θυμίζουν το αναπτυξιακό προφίλ της Ελλάδας του '50, αν όχι και χειρότερο. Ωστόσο πέρα από την επιβεβαίωση της ύπαρξης ενός σοβαρού περιφερειακού προβλήματος, λίγα πράγματα έχουν γίνει προς την κατεύθυνση της επίλυσής του. Εξάλλου κάποιες από τις αναπτυξιακές πολιτικές, που κατά καιρούς επιλέχθηκαν, αποδείχθηκαν αλληλοσυγκρουόμενες, έτσι ορισμένες ενίσχυσαν κατά τη δεκαετία του '80 τη συγκέντρωση γοργά αναπτυσσόμενων δραστηριοτήτων στις μεγάλες πόλεις και σε λίγες ανεπτυγμένες περιφέρειες, ενώ άλλες προσπάθησαν να ενισχύσουν την ανάπτυξη στις πιο καθυστερημένες. Αυτές οι αλληλοσυγκρουόμενες πολιτικές κατέληξαν να εξουδετερώσουν αρκετές προσπάθειες για τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και τελικά συντήρησαν το πρότυπο "κέντρου – περιφέρειας" (core – periphery).

Πέρα όμως, από αντικρουόμενες πολιτικές που κατά καιρούς επιλέχθηκαν στα πλαίσια αντιμετώπισης του περιφερειακού ζητήματος, η ίδια η πολιτική και οικονομική κατάσταση στην Τουρκία δεν ευνόησε και δεν ευνοεί την αντιμετώπιση των περιφερειακών ανισοτήτων. Η Τουρκία είναι μια χώρα, που διαχρονικά, ταλαιπωρείται από αλληπάλληλα δημοσιονομικά, πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα, έτσι τις περισσότερες φορές οι πολιτικές επιλογές των κυβερνήσεων, δεν αποτελούν προϊόν συντονισμένου και μεθοδικού σχεδιασμού, αλλά λύση ανάγκης. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι αναπτυξιακές πολιτικές, να μην αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής, αλλά να λειτουργούν "πυροσβεστικά" για την εκτόνωση των κρίσεων.

Εξάλλου η ενίσχυση των ήδη ανεπτυγμένων περιοχών για μια χώρα που θέλει να εδραιώσει τη θέση της σε ένα έντονα ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον μοιάζει να είναι η προφανής, αν όχι λογική, λύση. Η Τουρκία αυτή τη στιγμή πασχίζει να εξασφαλίσει ένα κομμάτι της παγκόσμιας οικονομικής "πίτας". Η διοχέτευση λοιπόν πόρων, χρηματικών και ανθρώπινων, για την ανάπτυξη των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιοχών, θα αποτελούσε ένα πείραμα με αβέβαιο αποτέλεσμα. Χάρη στους γοργούς ρυθμούς ανάπτυξης του δυτικού τμήματος, οι οποίοι βέβαιο είναι σε βάρος των ανατολικών περιοχών, η χώρα παρουσιάζει μια γενικότερη εικόνα ανάπτυξης (αν και μάλλον πρόκειται για μεγέθυνση, και όχι ανάπτυξη), που είναι ευνοϊκή τόσο για την αντίληψη που έχουν οι ίδιοι οι Τούρκοι για τη χώρα τους, όσο και για την αντίληψη της διεθνούς κοινότητας περί Τουρκίας.

Η επίλυση των περιφερειακών ανισοτήτων προβληματίζει και ταλαιπωρεί σχεδόν όλες τις ανεπτυγμένες χώρες του δυτικού κόσμου, εύκολα λοιπόν αντιλαμβάνεται κανείς τις κυκλώπειες διαστάσεις, που μπορεί να λαμβάνει στα πλαίσια μιας αναπτυσσόμενης οικονομίας, με σωρεία δημοσιονομικών, πολιτικών και κοινωνικών αναταραχών. Η αρνητική κριτική στις επιλογές περιφερειακής πολιτικής της Τουρκίας γίνεται μέσα από το "σύστημα συντεταγμένων" του δικού μας δυτικού ανεπτυγμένου κόσμου, όπου, ως επί το πλείστον, χώρες ανταγωνιστικά εδραιωμένες, προσπαθούν να γίνουν ανταγωνιστικότερες. Στην περίπτωση όμως της Τουρκίας, η επιλογή "ανορθόδοξων" αναπτυξιακών πολιτικών, ίσως αποτελεί μονόδρομο. Καμιά χώρα, στα πρώτα στάδια της οικονομικής της ανάπτυξης δεν επιδιώκει χωρικά ισόρροπη ανάπτυξη, όχι γιατί δεν υπάρχει η πολιτική βούληση ή το όραμα, αλλά γιατί δεν έχει την πολυτέλεια και τα μέσα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

ΧΑΡΤΗΣ Γ1: Οι γεωγραφικές περιφέρειες της Τουρκίας

ΧΑΡΤΗΣ Γ2: Η διαίρεση της Τουρκίας σε χωρικές μονάδες NUTSIII

ΧΑΡΤΗΣ Π1: Κατά κεφαλή ΑΕΠ σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Ν1: Κατά κεφαλή ΑΕΠ σε επίπεδο NUTSIII, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Π1Α: Ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της χώρας σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Ν1Α: Ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της χώρας σε επίπεδο NUTSIII, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Π2: Κατανομή πληθυσμού σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Ν2: Κατανομή πληθυσμού σε επίπεδο NUTSIII, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Π2Α: Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Ν2Α: Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας σε επίπεδο NUTSIII, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Π3: Πυκνότητα πληθυσμού σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Ν3: Πυκνότητα πληθυσμού σε επίπεδο NUTSIII, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Π4: Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής πληθυσμού (‰) σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 1990-2000

ΧΑΡΤΗΣ Ν4: Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής πληθυσμού (%) σε επίπεδο NUTSIII, 1990-2000

ΧΑΡΤΗΣ Π5: Ποσοστό αστικού πληθυσμού σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Ν5: Ποσοστό αστικού πληθυσμού σε επίπεδο NUTSIII, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Π5Α: Ποσοστό αγροτικού πληθυσμού σε επίπεδο γεωγραφ. περιφέρειας, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Ν5Α: Ποσοστό αγροτικού πληθυσμού σε επίπεδο NUTSIII, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Π6: Μέσο μέγεθος νοικοκυριού σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Ν6: Μέσο μέγεθος νοικοκυριού σε επίπεδο NUTSIII, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Π7: Κατά κεφαλή αποταμιευτικές καταθέσεις σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Ν7: Κατά κεφαλή αποταμιευτικές καταθέσεις σε επίπεδο NUTSIII, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Π8: Σύνθετος Δείκτης Ευημερίας και Ανάπτυξης σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, 2000

ΧΑΡΤΗΣ Ν8: Σύνθετος Δείκτης Ευημερίας και Ανάπτυξης σε επίπεδο NUTSIII, 2000

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Το φαινόμενο των γκετζεκοντού στα τούρκικα αστικά κέντρα

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '50 η Τουρκία γνώρισε μαζική μετανάστευση από την ύπαιθρο στα μικρά και μεγάλα αστικά κέντρα. Πάνω από ένα εκατομμύριο άνθρωποι εγκατέλειψαν τη γη τους και, ως το τέλος της δεκαετίας, οι μεγάλες πόλεις αναπτύσσονταν με ρυθμό 10% ετησίως. Η εργατική μετανάστευση δεν αποτελούσε καινούριο φαινόμενο, μεταβλήθηκε, ωστόσο, η μορφή της. Ενώ παλαιότερα οι μετανάστες είχαν ως βάση τα χωριά τους και απλώς εργάζονταν για ένα χρονικό διάστημα σε περιοχές που τους πρόσφεραν απασχόληση, τώρα πλέον μετακινούνταν στις πόλεις για μόνιμη εγκατάσταση και επέστρεφαν στα κτήματα μόνο για εποχιακή δουλειά ή και καθόλου. Έρχονταν αναζητώντας εργασία στις νέες αναπτυσσόμενες βιομηχανίες, αλλά στη δεκαετία του '50 η δυνατότητα των βιομηχανιών να απορροφήσουν αυτό το ραγδαία αυξανόμενο αλλά ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό ήταν περιορισμένη. Κατά συνέπεια, μόνο ένα μικρό ποσοστό μεταναστών έβρισκαν μόνιμες θέσεις στη βιομηχανία. Ενώ οι περισσότεροι από αυτούς κατέληγαν ευκαιριακοί μεροκαματιάρηδες ή πλανόδιοι πωλητές. Οι πόλεις δε διέθεταν την υποδομή να δεχθούν μεγάλο αριθμό νέων κατοίκων σε αλληπάλλληλα κύματα και οι περισσότεροι από όσους έρχονταν να μείνουν έπρεπε να τα βγάλουν πέρα μόνοι τους, χτίζοντας τα δικά τους σπίτια σε άδειες εκτάσεις στα περίχωρα της πόλης. Δημιουργήθηκαν, έτσι, από τέτοιες αυθαίρετες κατασκευές που ονομάστηκαν γκετζεκοντού (gecekondu, σπίτια χτισμένα τη νύχτα), ολόκληρες πόλεις-δορυφόροι που δε διέθεταν την απαραίτητη υποδομή, δεν είχαν νερό, ρεύμα, δρόμους ή υπονόμους. Με τα χρόνια ενσωματώθηκαν σταδιακά στις πόλεις. Τα γκετζεκοντού αποτέλεσαν πολύ σημαντικό στοιχείο της τούρκικης ζωής στη δεκαετία του '60 και του '70, λόγω του εκρηκτικού ρυθμού αστικοποίησης αυτών των δεκαετιών, και η εμφάνισή τους πήρε σύντομα πολύ μεγάλες διαστάσεις. Σήμερα, περισσότερες από τις μισές οικοδομικά αξιοποιημένες περιοχές της Άγκυρας, αποτελούνται από γκετζεκοντού, και περισσότεροι από τους μισούς κατοίκους ζουν εκεί (Zürcher, 2004).

Σύμφωνα με τον Zürcher, αν και με τον όρο γκετζεκοντού συχνά εννοούνται τρώγλες, η περιγραφή αυτή είναι παραπλανητική. Τα σπίτια ήταν μικρά και πρωτόγονα, αλλά όχι περισσότερο από τη μέση αγροτική κατοικία και συχνά περιστοιχίζονταν από έναν μικρό κήπο. Στην αρχή, οι συνοικίες των γκετζεκοντού δε διέθεταν καμιά

ρυμοτομία. Οι πρώτες συνδέσεις με την "επίσημη" πόλη συχνά περιορίζονταν στις αστικές συγκοινωνίες (στην αρχή ιδιωτικές, αργότερα και δημοτικές) και τις ταχυδρομικές υπηρεσίες. Οι κάτοικοι των συνοικιών αυτών, οργανωμένοι στις δικές τους κοινότητες, χρησιμοποιούσαν πολύ αποτελεσματικά τον ανταγωνισμό μεταξύ των κομμάτων, πριν τις εκλογές, για να αποσπάσουν υποσχέσεις από τους κατά τόπους πολιτικούς εκπροσώπους, με αποτέλεσμα σταδιακά οι παραγκουπόλεις να συνδεθούν με το δημοτικό ηλεκτρικό δίκτυο και την παροχή νερού, να αποκτήσουν οδικό δίκτυο και μερικές φορές και υπονόμους. Οι δημοτικές αρχές προσπάθησαν κατ' επανάληψη, αλλά χωρίς σχεδιασμό, να οργανώσουν τις συνοικίες σε περιαστικές ζώνες οίκησης και να πείσουν τους κατοίκους τους να μετακινηθούν σε νεόκτιστες πολυκατοικίες, αλλά η παροχή στέγασης δεν ήταν αρκετή για να ανταποκριθεί στη ζήτηση (Zürcher, 2004).

Ένας άλλος λόγος για τον οποίο ο χαρακτηρισμός "τρώγλες" είναι παραπλανητικός, είναι ότι, αντίθετα από τους παρίες των μεγάλων ευρωπαϊκών πόλεων, που ζουν στο περιθώριο και συχνά δεν αισθάνονται πλέον μέρος της κοινωνίας, οι κάτοικοι στις τούρκικες παραγκουπόλεις είχαν και έχουν τη δυνατότητα κοινωνικής κινητικότητας και προσανατολίζονται προς τη μετανάστευση. Μια άλλη διαφορά είναι ότι η κοινωνική συνοχή των παραγκούπολεων παρέμεινε συνολικά πολύ δυνατή, δεδομένου ότι ο πληθυσμός μιας συνοικίας αποτελούνταν συνήθως από ανθρώπους που προέρχονταν από την ίδια περιοχή (ακόμα και αν αυτή η περιοχή βρισκόταν 500 μίλια μακριά). Οι δεσμοί ανάμεσα στην παραγκούπολη και στους τόπους καταγωγής παρέμεναν ισχυροί. Οι μετανάστες θα επέστρεφαν εκεί για να παντρευτούν, για παράδειγμα, ή να επενδύσουν σε γη (Zürcher, 2004).

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ και ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

α. Οργανωμένες Βιομηχανικές Περιοχές (Organize Sanayi Bölgeleri – OSB)

Οι Οργανωμένες Βιομηχανικές Περιοχές είναι περιοχές εξοπλισμένες με τις κατάλληλες υποδομές για τη βιομηχανική δραστηριότητα, και στις οποίες οι βιομηχανίες εγκαθίστανται και αναπτύσσονται βάσει ενός προκαθορισμένου σχεδίου. Σκοπός αυτών των περιοχών είναι να εξασφαλίσουν τη διεξαγωγή των βιομηχανικών δραστηριοτήτων σε κατάλληλους χώρους και να περιορίσουν τη διάσπαρτη και άναρχη ανάπτυξη της βιομηχανίας, η οποία μολύνει το περιβάλλον, καταστρέφει το τοπίο και συχνά εγκλωβίζει την ανάπτυξη και επέκταση των πόλεων. Εξάλλου στις περιοχές αυτές, λόγω των οικονομιών συγκέντρωσης που δημιουργούνται, δίνεται η δυνατότητα στις επιχειρήσεις να επωφεληθούν από νέες τεχνολογίες, μειώνοντας έτσι το κόστος παραγωγής και μεγιστοποιώντας τα κέρδη τους.

Η πρώτη Οργανωμένη ΒΙ.ΠΕ της Τουρκίας δημιουργήθηκε το 1962 στην Bursa (Προύσα) και χρηματοδοτήθηκε με δάνειο από την Παγκόσμια Τράπεζα. Κατά τη χρονική περίοδο 1962-1985 θεσμοθετήθηκε η δημιουργία 42 Ο.ΒΙ.ΠΕ σε ολόκληρη τη χώρα, από τις οποίες 20 ήταν εν λειτουργία ενώ οι υπόλοιπες παρέμεναν στο στάδιο της οργάνωσης. Μέχρι το τέλος του 2005 ο συνολικός αριθμός των ΒΙ.ΠΕ έφτασε τις 209. Σήμερα υπάρχουν 77 ενεργές ΒΙ.ΠΕ σε 54 επαρχίες της χώρας. Το κεντρικό κράτος, σε μια προσπάθεια να κατευθύνει επενδύσεις σε αυτούς τους οργανωμένους υποδοχής της βιομηχανικής δραστηριότητας, χορηγεί μια σειρά από κίνητρα. Το σημαντικότερο ίσως ήταν οι 100% αφορολόγητες εκπτώσεις ("100% investment discount"), που έδινε τη δυνατότητα στις επιχειρήσεις μέσα στις ΒΙ.ΠΕ να αφαιρούν τις επενδύσεις τους από τα φορολογήσιμα έσοδά τους. Ανάμεσα σε άλλα κίνητρα ήταν οι δασμολογικές απαλλαγές και η χρήση μειωμένου συντελεστή ΦΠΑ. Σήμερα το ποσοστό αφορολόγητων εκπτώσεων κυμαίνεται ανάμεσα στις διάφορες επαρχίες και είναι της τάξης του 60% για τις ΒΙ.ΠΕ της περιφέρειας Μαρμαρά.

Ο νόμος 4562 της 12^{ης} Απριλίου 2000 περί Οργανωμένων Βιομηχανικών Περιοχών που κανονίζει την ίδρυση, οργάνωση, δημιουργία και λειτουργία τους τις καθορίζει ως εξής:

"Οι Ο.ΒΙ.ΠΕ είναι χώροι για την παραγωγή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών, που ιδρύονται και λειτουργούν σύμφωνα με τις διατάξεις του Νόμου περί Ο.ΒΙ.ΠΕ, εξοπλίζοντας εκτάσεις που έχουν εγκεκριμένα όρια με την απαραίτητη υποδομή, τα τεχνολογικά πάρκα και τις κοινωνικές υποδομές που απαιτούνται. Προορίζονται για μια συγκεκριμένη βιομηχανία κάτω από ένα καθορισμένο σχέδιο και σύστημα. Σκοπός του συστήματος αυτού είναι να διασφαλίσει ότι οι βιομηχανικές δραστηριότητες διεξάγονται σε κατάλληλους χώρους, να λειτουργεί ως οδηγός της αστικοποίησης, να προλαμβάνει περιβαλλοντικά προβλήματα, να επωφελείται από τις νέες τεχνολογίες και να δίνει τη δυνατότητα στις βιομηχανίες να εγκαθίστανται και να αναπτύσσονται βάσει ενός προκαθορισμένου σχεδίου". Ο Ν.4562/2000 ορίζει ότι Ο.ΒΙ.ΠΕ θα ιδρύονται με έγκριση του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου της Τουρκίας σε τοποθεσίες που κρίνονται κατάλληλες σύμφωνα με τον Κανονισμό Προέγκρισης Χωροθέτησης (Site Selection Bylaw). Οι κανόνες και οι αρχές για την ίδρυση, την κατασκευή και τη λειτουργία των Ο.ΒΙ.ΠΕ καθορίζονται από τον Κανονισμό Ίδρυσης Ο.ΒΙ.ΠΕ (OIZ Implementation Bylaw), που τέθηκε σε ισχύ με τη δημοσίευσή του στην Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης της Τουρκίας Νο. 24713 της 1^{ης} Απριλίου 2002.

Σύμφωνα με το νόμο 5084 περί Ενίσχυσης των Επενδύσεων και της Απασχόλησης και την Τροποποίηση Συγκεκριμένων Νόμων (Amendment of Certain Acts), οι επενδυτές που δραστηριοποιούνται σε ΒΙ.ΠΕ επαρχιών με κατά κεφαλή ΑΕΠ λιγότερο από 1.500 δολάρια έχουν δικαίωμα στα παρακάτω επενδυτικά κίνητρα:

- 100% απαλλαγή από την καταβολή εισοδήματος επί των μισθών των εργαζόμενων
- 100% επιχορήγηση από το Υπουργείο Οικονομικών της Τουρκίας για τα έξοδα ασφάλισης των εργαζόμενων
- Έως και 50% επιχορήγηση από το Υπουργείο Οικονομικών της Τουρκίας των δαπανών κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος των εταιρειών που λειτουργούν στις ΒΙ.ΠΕ και απασχολούν τουλάχιστον 10 εργαζόμενους στον τομέα μεταποίησης αγροτικών προϊόντων, καθώς και αυτών που απασχολούν τουλάχιστον 30 εργαζόμενους στους τομείς μεταποιητικής βιομηχανίας, μεταλλευτικής βιομηχανίας, τουρισμού, εκπαίδευσης και υγείας
- Διανομή δωρεάν γης (Caglar, 2005; www.investinturkey.gov.tr)

β. Τεχνολογικά Πάρκα (Teknoloji Geliştirme Bölgeleri – TGB)

Ο αντικειμενικός σκοπός της ψήφισης του νόμου 4691 περί Περιοχών Τεχνολογικής Ανάπτυξης ήταν η ανάπτυξη εξειδικευμένων επενδυτικών περιοχών για επενδύσεις σχετικές με δραστηριότητες υψηλής τεχνολογίας. Ο νόμος αυτός που τέθηκε σε ισχύ στις 6 Ιουλίου 2001, ήρθε να ρυθμίζει την ενίσχυση των δραστηριοτήτων Έρευνας και Ανάπτυξης (R&D), ως μέσων καινοτομίας στην παραγωγική διαδικασία. Μετά τις ρυθμίσεις της 2^{ας} Ιανουαρίου 2004 δόθηκαν ισχυρά φορολογικά κίνητρα στις επιχειρήσεις που εγκαθίστανται σε Τεχνολογικά Πάρκα.

Ο νόμος 4691 περί Περιοχών Τεχνολογικής Ανάπτυξης τις καθορίζει ως εξής:

"Χώροι όπου ενσωματώνονται ακαδημαϊκές, οικονομικές και κοινωνικές δομές σε ή κοντά σε πανεπιστημιακά campuses, τεχνολογικά ινστιτούτα, κέντρα ή ινστιτούτα Έρευνας και Ανάπτυξης. Είναι χώροι όπου εταιρείες, που χρησιμοποιούν υψηλή τεχνολογία ή που προσανατολίζονται στη χρήση νέων τεχνολογιών, παράγουν και αναπτύσσουν τεχνολογία εκμεταλλευόμενες τις ευκαιρίες που παρέχονται από τους οργανισμούς που αναφέρθηκαν παραπάνω. Εμπλέκονται σε δραστηριότητες μετατροπής μιας τεχνολογικής καινοτομίας σε εμπορεύσιμο προϊόν, μέθοδο ή υπηρεσία και με αυτό τον τρόπο συνεισφέρουν στην ανάπτυξη της περιοχής".

Η ίδρυση Περιοχών Τεχνολογικής Ανάπτυξης αποσκοπεί στα εξής:

- Στην παραγωγή τεχνολογικού "know-how"
- Στην ανάπτυξη καινοτομιών στα προϊόντα και στις παραγωγικές μεθόδους
- Στην βελτίωση της ποιότητας ή των στάνταρ παραγωγής
- Στην αύξηση της αποδοτικότητας
- Στη μείωση του κόστους παραγωγής
- Στην εμπορευματοποίηση του τεχνολογικού "know-how"
- Στην ενίσχυση της παραγωγής εντάσεως τεχνολογίας και της επιχειρηματικότητας
- Στην προσαρμογή των ΜΜΕ σε νέες τεχνολογίες
- Στη δημιουργία επενδυτικών ευκαιριών σε τεχνολογικά ανεπτυγμένες περιοχές, υιοθετώντας τις προτάσεις του Ανώτατου Συμβουλίου Επιστήμης και Τεχνολογίας
- Στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στον ερευνητικό τομέα

- Στην ενίσχυση διάχυσης της τεχνολογίας
- Στην παροχή τεχνολογικής υποδομής για την επιτάχυνση της εισροής ξένου κεφαλαίου, που θα εισάγει υψηλή τεχνολογία στην Τουρκία. Αυτό θα ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα της τούρκικης βιομηχανίας στις διεθνείς αγορές και θα εξασφαλίσει μια βιομηχανία προσανατολισμένη στις εξαγωγές.

Μέχρι το Μάρτιο του 2005 είχαν θεσμοθετηθεί, βάσει του νόμου 4691 περί Περιοχών Τεχνολογικής Ανάπτυξης, 17 τέτοιες περιοχές. Οι περιοχές αυτές απαριθμούνται παρακάτω:

- Middle-east (Technopark) Technology Development Zone – ODTÜ (Άγκυρα)
- Izmir Technology Development Zone (Σμύρνη)
- GOSB (Technopark) Technology Development Zone (Kocaeli)
- Yildiz Technical University Technology Development Zone (Κωνσταντινούπολη)
- Eskişehir Technology Development Zone (Eskişehir)
- Istanbul University Technology Development Zone (Κωνσταντινούπολη)
- West Mediterranean Technocity Technology Development Zone (Antalya)
- Trabzon Technology Development Zone (Trabzon)
- Erzurum University Technology Development Zone (Erzurum)
- TÜBITAK Marmara Research Center Technopark (Gebze-Kocaeli)
- Ankara Technology Development Zone (Άγκυρα)
- Istanbul Technical University Ari Technocity (Κωνσταντινούπολη)
- Hacettepe University Technology Development Zone (Άγκυρα)
- Kocaeli University Technology Development Zone (Kocaeli)
- Selçuk University Technology Development Zone (Konya)
- Erciyes University Technology Development Zone (Kayseri)
- Çukurova Technology Development Zone (Adana)

Από αυτά τα 17 τεχνολογικά πάρκα μέχρι σήμερα είναι εν λειτουργία τα 8:

- ODTÜ Technocity Technology Development Zone (Άγκυρα)
- TÜBITAK Marmara Research Center Technopark (Gebze-Kocaeli)
- Izmir Technology Development Zone (Σμύρνη)
- Ankara Technology Development Zone (Άγκυρα)

- GOSB (Technopark) Technology Development Zone (Kocaeli)
- Hacettepe University Technology Development Zone (Άγκυρα)
- Istanbul Technical University Ari Technocity (Κωνσταντινούπολη)
- Eskişehir Technology Development Zone (Eskişehir)

Στις περιοχές αυτές ισχύει ειδικό καθεστώς αναπτυξιακών κινήτρων, στοχεύοντας στη δημιουργία ευνοϊκών όρων για την προσέλκυση νέων επενδύσεων αλλά και ανθρώπινου δυναμικού, τόσο εγχώριων όσο και ξένων. Έτσι:

- Σύμφωνα με το άρθρο 39 του νόμου 2547 για το Ανώτατο Συμβούλιο Εκπαίδευσης, οι καθηγητές μπορούν να διεξάγουν τα ερευνητικά τους προγράμματα σε οργανισμούς που βρίσκονται σε τεχνολογικά πάρκα, μετά από άδεια του Διοικητικού Συμβουλίου του πανεπιστημίου. Οι εκτός έδρας αμοιβές των διορισμένων σε τεχνολογικά πάρκα καθηγητών δε συμπεριλαμβάνονται στους πόρους που τους διαθέτει το πανεπιστήμιο για τα ερευνητικά τους προγράμματα. Επιπλέον, οι καθηγητές μπορούν να ιδρύσουν εταιρείες, να συμμετέχουν σε κάποια εταιρεία ή να δεχθούν θέση στο διοικητικό συμβούλιο με την άδεια του πανεπιστημίου, ώστε να μεταφέρουν στην παραγωγική διαδικασία τα αποτελέσματα των ερευνών τους.
- Τα κέρδη από παραγωγή λογισμικού και δραστηριότητες R&D θα εκπίπτουν από την φορολογία εισοδήματος, τόσο για φυσικά, όσο και για νομικά πρόσωπα, μέχρι το τέλος του 2013
- Οι προμήθειες λογισμικού για τη διαχείριση συστημάτων και πληροφοριών, για κάθε είδους επιχειρηματικές εφαρμογές, για internet και κινητή τηλεφωνία θα είναι απαλλαγμένες από ΦΠΑ μέχρι το τέλος του 2013
- Οι μισθοί των ερευνητών και γενικά του προσωπικού που απασχολείται σε εταιρείες εντός των τεχνολογικών πάρκων θα εκπίπτουν από κάθε είδος φορολογίας μέχρι το τέλος του 2013
- Οι επιχειρηματίες που υποστηρίζονται από τον KOSGEB θα επωφελούνται επιπλέον απαλλαγών που προβλέπονται από το νόμο
- Οι εταιρείες που είναι υπεύθυνες για τη διαχείριση και λειτουργία των τεχνολογικών πάρκων απαλλάσσονται από κάθε είδους φόρου και χρεώσεων σε συναλλαγές που

αφορούν την εφαρμογή του νόμου. Τα κέρδη από την εφαρμογή του νόμου θα εκπίπτουν από τη φορολογία εισοδήματος μέχρι το τέλος του 2013

- Σε περιοχές όπου υπάρχει μονάδα επεξεργασίας λυμάτων δε θα χρεώνονται τέλη αποχέτευσης
- Σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.4691 περί Περιοχών Τεχνολογικής Ανάπτυξης στην περίπτωση που οι επιχειρήσεις διαχείρισης δεν μπορούν να καλύψουν το κόστος για την προμήθεια της γης, που απαιτείται για την ίδρυση του πάρκου, για τα έξοδα υποδομών και για την κατασκευή διοικητικού κτιρίου, τη δαπάνη αναλαμβάνει το Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου της Τουρκίας (www.investinturkey.gov.tr).

γ. Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου (Serbest Bölgeler)

Οι Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου, παρά το γεγονός ότι βρίσκονται εντός των διοικητικών και πολιτικών ορίων της χώρας, υπόκεινται σε διαφορετικό τελωνειακών και δασμολογικό καθεστώς. Είναι ειδικές περιοχές που στοχεύουν στην αύξηση του αριθμού επενδύσεων που προσανατολίζονται στις εξαγωγές. Εντός των ZEE, οι νομικοί και διοικητικοί κανονισμοί σχετικά με το εμπόριο και το χρηματοοικονομικό τομέα, που ισχύουν για την υπόλοιπη Τουρκία, είτε δεν εφαρμόζονται καθόλου είτε εφαρμόζονται μερικώς, ενώ δίνεται και μια σειρά ισχυρών κινήτρων για τις βιομηχανικές και εμπορικές λειτουργίες.

Ο Ν. 3218 περί Ζωνών Ελευθέρου Εμπορίου, που δημοσιεύτηκε την 15^η Ιουνίου 1985 στο φύλλο 18785 της Επίσημης Εφημερίδας της Κυβερνήσεως της Τουρκίας, καθώς και ο Κανονισμός περί Εφαρμογής ZEE, που δημοσιεύτηκε την 10^η Μαρτίου 1993 στο ΦΕΚ 21520, περιλαμβάνουν τις διατάξεις για την ίδρυση, την οριοθέτηση, τη διοίκηση, τα πεδία δραστηριότητας και τη λειτουργία των ZEE. Επιπλέον περιέχουν και διατάξεις σχετικά με την κατασκευή κτιρίων και γενικά υποδομών σε αυτές τις περιοχές. Η δημιουργία ZEE αποσκοπεί στα εξής:

- Στη δημιουργία κατάλληλων περιοχών για την εισροή ξένου κεφαλαίου και τεχνολογίας στην Τουρκία
- Στην προμήθεια πρώτων υλών και ενδιάμεσων προϊόντων χωρίς καθυστερήσεις

- Στην ενίσχυση της χαμηλού κόστους παραγωγής και των εξαγωγών των προϊόντων, μέσω των κινήτρων και πλεονεκτημάτων που παρέχονται
- Στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας
- Στη διευκόλυνση και επιτάχυνση των εξαγωγών της Τουρκίας.

Σήμερα υπάρχουν στην Τουρκία 21 εν λειτουργία ZEE. Οι περιοχές αυτές, με τη χρονολογική σειρά που ιδρύθηκαν, απαριθμούνται παρακάτω:

- Mersin, Antalya (1987)
- Aegea (Σμύρνη), Istanbul Atatürk Airport (1990)
- Trabzon (1992)
- Istanbul Leather and Industry, East Anatolia (Erzurum), Mardin (1995)
- Istanbul Stock Exchange (ISE) International Securities (1997)
- Izmir Menemen Leather, Rize, Samsun, Istanbul Thrace, Kayseri (1998)
- Europe (Çorlu-Tekirdağ), Gaziantep, Adana-Yumurtalik (1999)
- Bursa, Denizli, Kocaeli (2001)
- Tübitak-Marmara Technology Research Center (Kocaeli) (2002).

Στις ZEE χορηγούνται μια σειρά από κίνητρα και πλεονεκτήματα σε μια προσπάθεια προσέλκυσης εγχώριων, αλλά και ξένων επενδύσεων. Έτσι:

- Τα κέρδη από την πώληση προϊόντων, που φτιάχνονται είτε από μεμονωμένα άτομα, είτε από επιχειρήσεις, εκπίπτουν από τη φορολογία εισοδήματος και τους φόρους εταιρειών (corporation tax), μέχρι το τέλος της φορολογικής περιόδου του έτους κατά το οποίο η Τουρκία θα γίνει πλήρες μέλος της ΕΕ
- Τα κέρδη από τις ZEE μπορούν να μεταφέρονται σε οποιοδήποτε μέρος της Τουρκίας ή του εξωτερικού χωρίς κάποια ειδική άδεια
- Εφόσον οι ZEE είναι περιοχές στις οποίες δεν ισχύει η τελωνειακή πολιτική, θα εφαρμόζονται οι διατάξεις του κανονισμού περί εξωτερικού εμπορίου μεταξύ των ZEE και άλλων περιοχών της Τουρκίας. Με άλλα λόγια τα προϊόντα που πωλούνται από περιοχές της Τουρκίας στις ZEE υπόκεινται στους εξαγωγικούς κανονισμούς και τα προϊόντα που πωλούνται από τις ZEE σε άλλες περιοχές στο εσωτερικό της χώρας υπόκεινται σε εισαγωγικούς κανονισμούς. Εντός των ZEE η αγορά

τούρκικων προϊόντων και υπηρεσιών γίνεται σε εξαγωγικές τιμές (χωρίς ΦΠΑ). Από την άλλη μεριά, οι διατάξεις του κανονισμού περί εξωτερικού εμπορίου δεν εφαρμόζονται για τις συναλλαγές μεταξύ των ZEE και άλλων χωρών, ούτε για αυτές μεταξύ ZEE στο εσωτερικό της χώρας

- Όλες οι εταιρείες, εγχώριες και ξένες, επωφελούνται του ειδικού καθεστώτος που ισχύει στις ZEE
- Οι όροι σχετικά με τις τιμές, την ποιότητα και τα πρότυπα, που παραχωρούνται σε δημόσιους φορείς και οργανισμούς, δεν ισχύουν εντός των ZEE
- Οι γραφειοκρατικές διαδικασίες για την εγκατάσταση και λειτουργία επιχειρήσεων εντός των ZEE έχουν περιοριστεί στο ελάχιστο, και αυτό γιατί η διαχείριση των ZEE έχει δοθεί σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα (www.investinturkey.gov.tr).

Ισοτιμία Λίρας Τουρκίας - Ευρώ κατά το έτος 2000		
Ημερομηνία	1 EYPΩ ισούται	Ισοτιμία
31 Dec 1999 (low)	484,166.67 Turkish lira	484,166.6667 (0.0000020654)
03 Jan 2000	<i>ΑΡΓΙΑ</i>	
04 Jan 2000	553,002.88 Turkish lira	553,002.8810 (0.0000018083)
05 Jan 2000	554,753.98 Turkish lira	554,753.9771 (0.0000018026)
06 Jan 2000	553,927.16 Turkish lira	553,927.1643 (0.0000018053)
07 Jan 2000	555,046.72 Turkish lira	555,046.7186 (0.0000018017)
10 Jan 2000	554,272.77 Turkish lira	554,272.7745 (0.0000018042)
11 Jan 2000	557,151.85 Turkish lira	557,151.8495 (0.0000017948)
12 Jan 2000	555,596.82 Turkish lira	555,596.8209 (0.0000017999)
13 Jan 2000	555,846.00 Turkish lira	555,845.9987 (0.0000017991)
14 Jan 2000	552,674.17 Turkish lira	552,674.1691 (0.0000018094)
17 Jan 2000	551,511.04 Turkish lira	551,511.0408 (0.0000018132)
18 Jan 2000	553,510.82 Turkish lira	553,510.8228 (0.0000018066)
19 Jan 2000	553,186.68 Turkish lira	553,186.6807 (0.0000018077)
20 Jan 2000	554,736.25 Turkish lira	554,736.2450 (0.0000018027)
21 Jan 2000	554,991.41 Turkish lira	554,991.4106 (0.0000018018)
24 Jan 2000	552,323.36 Turkish lira	552,323.3560 (0.0000018105)
25 Jan 2000	553,436.72 Turkish lira	553,436.7222 (0.0000018069)
26 Jan 2000	552,527.54 Turkish lira	552,527.5400 (0.0000018099)
27 Jan 2000	549,680.42 Turkish lira	549,680.4184 (0.0000018192)
28 Jan 2000	545,366.87 Turkish lira	545,366.8698 (0.0000018336)
31 Jan 2000	545,370.48 Turkish lira	545,370.4774 (0.0000018336)
01 Feb 2000	545,972.34 Turkish lira	545,972.3352 (0.0000018316)
02 Feb 2000	547,721.71 Turkish lira	547,721.7108 (0.0000018257)
03 Feb 2000	553,725.43 Turkish lira	553,725.4293 (0.0000018059)
04 Feb 2000	547,788.98 Turkish lira	547,788.9837 (0.0000018255)
07 Feb 2000	550,075.84 Turkish lira	550,075.8430 (0.0000018179)
08 Feb 2000	552,810.90 Turkish lira	552,810.9029 (0.0000018089)
09 Feb 2000	555,292.75 Turkish lira	555,292.7491 (0.0000018009)
10 Feb 2000	553,646.08 Turkish lira	553,646.0752 (0.0000018062)
11 Feb 2000	554,417.41 Turkish lira	554,417.4136 (0.0000018037)
14 Feb 2000	552,082.53 Turkish lira	552,082.5254 (0.0000018113)
15 Feb 2000	554,618.92 Turkish lira	554,618.9242 (0.0000018030)
16 Feb 2000	555,154.06 Turkish lira	555,154.0584 (0.0000018013)
17 Feb 2000	556,367.03 Turkish lira	556,367.0266 (0.0000017974)
18 Feb 2000	557,462.74 Turkish lira	557,462.7448 (0.0000017938)
21 Feb 2000	557,976.65 Turkish lira	557,976.6537 (0.0000017922)
22 Feb 2000	564,423.08 Turkish lira	564,423.0769 (0.0000017717)
23 Feb 2000	563,234.28 Turkish lira	563,234.2778 (0.0000017755)
24 Feb 2000	561,044.60 Turkish lira	561,044.5968 (0.0000017824)
25 Feb 2000	556,398.37 Turkish lira	556,398.3650 (0.0000017973)
28 Feb 2000	554,631.13 Turkish lira	554,631.1265 (0.0000018030)
29 Feb 2000	554,228.82 Turkish lira	554,228.8162 (0.0000018043)
01 Mar 2000	556,930.40 Turkish lira	556,930.3986 (0.0000017956)

Ισοτιμία Λίρας Τουρκίας - Ευρώ κατά το έτος 2000		
Ημερομηνία	1 ΕΥΡΩ ισούται	Ισοτιμία
02 Mar 2000	552,946.76 Turkish lira	552,946.7568 (0.0000018085)
03 Mar 2000	555,232.79 Turkish lira	555,232.7895 (0.0000018010)
06 Mar 2000	554,633.86 Turkish lira	554,633.8559 (0.0000018030)
07 Mar 2000	553,325.37 Turkish lira	553,325.3684 (0.0000018073)
08 Mar 2000	554,594.17 Turkish lira	554,594.1655 (0.0000018031)
09 Mar 2000	558,873.62 Turkish lira	558,873.6188 (0.0000017893)
10 Mar 2000	559,596.20 Turkish lira	559,596.2005 (0.0000017870)
13 Mar 2000	558,487.87 Turkish lira	558,487.8745 (0.0000017905)
14 Mar 2000	559,825.50 Turkish lira	559,825.5007 (0.0000017863)
15 Mar 2000	561,034.25 Turkish lira	561,034.2517 (0.0000017824)
16 Mar 2000	561,861.34 Turkish lira	561,861.3426 (0.0000017798)
17 Mar 2000	561,088.64 Turkish lira	561,088.6384 (0.0000017822)
20 Mar 2000	563,968.87 Turkish lira	563,968.8747 (0.0000017731)
21 Mar 2000	563,785.52 Turkish lira	563,785.5190 (0.0000017737)
22 Mar 2000	560,980.45 Turkish lira	560,980.4466 (0.0000017826)
23 Mar 2000	563,830.21 Turkish lira	563,830.2073 (0.0000017736)
24 Mar 2000	566,396.31 Turkish lira	566,396.3104 (0.0000017655)
27 Mar 2000	563,047.04 Turkish lira	563,047.0405 (0.0000017761)
28 Mar 2000	562,354.17 Turkish lira	562,354.1717 (0.0000017782)
29 Mar 2000	561,262.90 Turkish lira	561,262.9022 (0.0000017817)
30 Mar 2000	563,653.25 Turkish lira	563,653.2483 (0.0000017741)
31 Mar 2000	563,654.78 Turkish lira	563,654.7812 (0.0000017741)
03 Apr 2000	562,783.35 Turkish lira	562,783.3549 (0.0000017769)
04 Apr 2000	566,023.17 Turkish lira	566,023.1660 (0.0000017667)
05 Apr 2000	567,035.72 Turkish lira	567,035.7201 (0.0000017636)
06 Apr 2000	565,940.32 Turkish lira	565,940.3204 (0.0000017670)
07 Apr 2000	567,416.19 Turkish lira	567,416.1864 (0.0000017624)
10 Apr 2000	566,347.36 Turkish lira	566,347.3586 (0.0000017657)
11 Apr 2000	565,951.79 Turkish lira	565,951.7859 (0.0000017669)
12 Apr 2000	565,809.20 Turkish lira	565,809.1959 (0.0000017674)
13 Apr 2000	564,645.93 Turkish lira	564,645.9336 (0.0000017710)
14 Apr 2000	567,964.29 Turkish lira	567,964.2886 (0.0000017607)
17 Apr 2000	567,557.83 Turkish lira	567,557.8324 (0.0000017619)
18 Apr 2000	565,961.04 Turkish lira	565,961.0431 (0.0000017669)
19 Apr 2000	561,120.13 Turkish lira	561,120.1299 (0.0000017821)
20 Apr 2000	562,540.74 Turkish lira	562,540.7432 (0.0000017776)
21 Apr 2000	ΑΡΓΙΑ	
24 Apr 2000	564,451.14 Turkish lira	564,451.1376 (0.0000017716)
25 Apr 2000	560,586.10 Turkish lira	560,586.1047 (0.0000017838)
26 Apr 2000	558,925.05 Turkish lira	558,925.0493 (0.0000017891)
27 Apr 2000	553,860.74 Turkish lira	553,860.7412 (0.0000018055)
28 Apr 2000	555,166.16 Turkish lira	555,166.1582 (0.0000018013)
01 May 2000	558,047.17 Turkish lira	558,047.1659 (0.0000017920)
02 May 2000	555,441.01 Turkish lira	555,441.0127 (0.0000018004)

Ισοτιμία Λίρας Τουρκίας - Ευρώ κατά το έτος 2000		
Ημερομηνία	1 ΕΥΡΩ ισούται	Ισοτιμία
03 May 2000	549,123.39 Turkish lira	549,123.3874 (0.0000018211)
04 May 2000	549,861.90 Turkish lira	549,861.8955 (0.0000018186)
05 May 2000	553,788.97 Turkish lira	553,788.9738 (0.0000018057)
08 May 2000	553,676.53 Turkish lira	553,676.5315 (0.0000018061)
09 May 2000	556,224.49 Turkish lira	556,224.4856 (0.0000017978)
10 May 2000	558,401.05 Turkish lira	558,401.0506 (0.0000017908)
11 May 2000	556,006.12 Turkish lira	556,006.1241 (0.0000017985)
12 May 2000	559,742.95 Turkish lira	559,742.9519 (0.0000017865)
15 May 2000	561,803.32 Turkish lira	561,803.3193 (0.0000017800)
16 May 2000	559,256.49 Turkish lira	559,256.4870 (0.0000017881)
17 May 2000	554,859.06 Turkish lira	554,859.0643 (0.0000018023)
18 May 2000	557,075.92 Turkish lira	557,075.9215 (0.0000017951)
19 May 2000	557,713.95 Turkish lira	557,713.9522 (0.0000017930)
22 May 2000	ΑΠΓΙΑ	
23 May 2000	559,962.07 Turkish lira	559,962.0728 (0.0000017858)
24 May 2000	563,354.83 Turkish lira	563,354.8281 (0.0000017751)
25 May 2000	562,523.16 Turkish lira	562,523.1605 (0.0000017777)
26 May 2000	574,423.57 Turkish lira	574,423.5661 (0.0000017409)
29 May 2000	571,499.03 Turkish lira	571,499.0341 (0.0000017498)
30 May 2000	572,427.04 Turkish lira	572,427.0416 (0.0000017469)
31 May 2000	574,540.67 Turkish lira	574,540.6716 (0.0000017405)
01 Jun 2000	573,233.68 Turkish lira	573,233.6788 (0.0000017445)
02 Jun 2000	578,663.35 Turkish lira	578,663.3458 (0.0000017281)
05 Jun 2000	580,370.85 Turkish lira	580,370.8466 (0.0000017230)
06 Jun 2000	584,455.83 Turkish lira	584,455.8301 (0.0000017110)
07 Jun 2000	586,352.18 Turkish lira	586,352.1831 (0.0000017055)
08 Jun 2000	585,056.24 Turkish lira	585,056.2355 (0.0000017092)
09 Jun 2000	584,385.91 Turkish lira	584,385.9066 (0.0000017112)
12 Jun 2000	585,587.83 Turkish lira	585,587.8319 (0.0000017077)
13 Jun 2000	588,622.36 Turkish lira	588,622.3555 (0.0000016989)
14 Jun 2000	587,575.57 Turkish lira	587,575.5681 (0.0000017019)
15 Jun 2000	585,794.63 Turkish lira	585,794.6261 (0.0000017071)
16 Jun 2000	591,265.21 Turkish lira	591,265.2109 (0.0000016913)
19 Jun 2000	590,865.28 Turkish lira	590,865.2839 (0.0000016924)
20 Jun 2000	588,755.29 Turkish lira	588,755.2893 (0.0000016985)
21 Jun 2000	585,356.63 Turkish lira	585,356.6328 (0.0000017084)
22 Jun 2000	583,603.79 Turkish lira	583,603.7935 (0.0000017135)
23 Jun 2000	582,849.20 Turkish lira	582,849.2043 (0.0000017157)
26 Jun 2000	584,857.27 Turkish lira	584,857.2750 (0.0000017098)
27 Jun 2000	586,948.32 Turkish lira	586,948.3214 (0.0000017037)
28 Jun 2000	586,985.67 Turkish lira	586,985.6700 (0.0000017036)
29 Jun 2000	590,170.80 Turkish lira	590,170.7971 (0.0000016944)
30 Jun 2000	592,052.31 Turkish lira	592,052.3139 (0.0000016890)
03 Jul 2000	ΑΠΓΙΑ	

Ισοτιμία Λίρας Τουρκίας - Ευρώ κατά το έτος 2000		
Ημερομηνία	1 ΕΥΡΩ ισούται	Ισοτιμία
04 Jul 2000	591,095.66 Turkish lira	591,095.6609 (0.0000016918)
05 Jul 2000	592,604.93 Turkish lira	592,604.9300 (0.0000016875)
06 Jul 2000	592,299.64 Turkish lira	592,299.6443 (0.0000016883)
07 Jul 2000	591,320.45 Turkish lira	591,320.4529 (0.0000016911)
10 Jul 2000	592,947.91 Turkish lira	592,947.9088 (0.0000016865)
11 Jul 2000	592,280.11 Turkish lira	592,280.1097 (0.0000016884)
12 Jul 2000	587,411.41 Turkish lira	587,411.4074 (0.0000017024)
13 Jul 2000	586,875.37 Turkish lira	586,875.3712 (0.0000017039)
14 Jul 2000	589,334.12 Turkish lira	589,334.1240 (0.0000016968)
17 Jul 2000	588,345.23 Turkish lira	588,345.2260 (0.0000016997)
18 Jul 2000	587,690.86 Turkish lira	587,690.8641 (0.0000017016)
19 Jul 2000	584,484.09 Turkish lira	584,484.0895 (0.0000017109)
20 Jul 2000	587,708.01 Turkish lira	587,708.0117 (0.0000017015)
21 Jul 2000	589,784.28 Turkish lira	589,784.2776 (0.0000016955)
24 Jul 2000	588,842.35 Turkish lira	588,842.3507 (0.0000016982)
25 Jul 2000	592,194.16 Turkish lira	592,194.1564 (0.0000016886)
26 Jul 2000	593,151.16 Turkish lira	593,151.1558 (0.0000016859)
27 Jul 2000	588,939.93 Turkish lira	588,939.9339 (0.0000016980)
28 Jul 2000	587,746.85 Turkish lira	587,746.8485 (0.0000017014)
31 Jul 2000	588,747.92 Turkish lira	588,747.9175 (0.0000016985)
01 Aug 2000	587,387.77 Turkish lira	587,387.7726 (0.0000017025)
02 Aug 2000	584,308.48 Turkish lira	584,308.4762 (0.0000017114)
03 Aug 2000	580,844.80 Turkish lira	580,844.8022 (0.0000017216)
04 Aug 2000	582,998.92 Turkish lira	582,998.9213 (0.0000017153)
07 Aug 2000	<i>ΑΠΓΙΑ</i>	
08 Aug 2000	581,319.82 Turkish lira	581,319.8233 (0.0000017202)
09 Aug 2000	580,723.73 Turkish lira	580,723.7300 (0.0000017220)
10 Aug 2000	584,093.08 Turkish lira	584,093.0798 (0.0000017121)
11 Aug 2000	583,808.24 Turkish lira	583,808.2394 (0.0000017129)
14 Aug 2000	583,554.38 Turkish lira	583,554.3767 (0.0000017136)
15 Aug 2000	587,662.76 Turkish lira	587,662.7590 (0.0000017017)
16 Aug 2000	587,853.72 Turkish lira	587,853.7222 (0.0000017011)
17 Aug 2000	588,781.38 Turkish lira	588,781.3808 (0.0000016984)
18 Aug 2000	586,138.87 Turkish lira	586,138.8743 (0.0000017061)
21 Aug 2000	584,780.70 Turkish lira	584,780.7018 (0.0000017100)
22 Aug 2000	583,079.97 Turkish lira	583,079.9736 (0.0000017150)
23 Aug 2000	583,289.61 Turkish lira	583,289.6118 (0.0000017144)
24 Aug 2000	585,656.33 Turkish lira	585,656.3277 (0.0000017075)
25 Aug 2000	585,532.36 Turkish lira	585,532.3618 (0.0000017078)
28 Aug 2000	585,539.00 Turkish lira	585,539.0009 (0.0000017078)
29 Aug 2000	584,886.63 Turkish lira	584,886.6278 (0.0000017097)
30 Aug 2000	581,930.37 Turkish lira	581,930.3658 (0.0000017184)
31 Aug 2000	578,970.68 Turkish lira	578,970.6794 (0.0000017272)
01 Sep 2000	586,961.34 Turkish lira	586,961.3358 (0.0000017037)

Ισοτιμία Λίρας Τουρκίας - Ευρώ κατά το έτος 2000		
Ημερομηνία	1 EYPΩ ισούται	Ισοτιμία
04 Sep 2000		<i>ΑΡΓΙΑ</i>
05 Sep 2000	582,773.50 Turkish lira	582,773.5018 (0.0000017159)
06 Sep 2000	574,089.72 Turkish lira	574,089.7168 (0.0000017419)
07 Sep 2000	578,129.90 Turkish lira	578,129.8957 (0.0000017297)
08 Sep 2000	575,997.48 Turkish lira	575,997.4810 (0.0000017361)
11 Sep 2000	574,437.44 Turkish lira	574,437.4437 (0.0000017408)
12 Sep 2000	573,551.93 Turkish lira	573,551.9323 (0.0000017435)
13 Sep 2000	575,486.94 Turkish lira	575,486.9401 (0.0000017377)
14 Sep 2000	574,909.14 Turkish lira	574,909.1399 (0.0000017394)
15 Sep 2000	572,418.14 Turkish lira	572,418.1360 (0.0000017470)
18 Sep 2000	572,162.39 Turkish lira	572,162.3935 (0.0000017478)
19 Sep 2000	571,718.72 Turkish lira	571,718.7218 (0.0000017491)
20 Sep 2000	570,111.29 Turkish lira	570,111.2878 (0.0000017540)
21 Sep 2000	574,076.58 Turkish lira	574,076.5796 (0.0000017419)
22 Sep 2000	583,370.43 Turkish lira	583,370.4264 (0.0000017142)
25 Sep 2000	582,572.09 Turkish lira	582,572.0939 (0.0000017165)
26 Sep 2000	585,506.34 Turkish lira	585,506.3404 (0.0000017079)
27 Sep 2000	585,485.09 Turkish lira	585,485.0896 (0.0000017080)
28 Sep 2000	586,641.32 Turkish lira	586,641.3226 (0.0000017046)
29 Sep 2000	588,482.09 Turkish lira	588,482.0916 (0.0000016993)
02 Oct 2000	584,960.55 Turkish lira	584,960.5501 (0.0000017095)
03 Oct 2000	584,324.52 Turkish lira	584,324.5162 (0.0000017114)
04 Oct 2000	583,872.84 Turkish lira	583,872.8401 (0.0000017127)
05 Oct 2000	582,284.15 Turkish lira	582,284.1525 (0.0000017174)
06 Oct 2000	583,284.86 Turkish lira	583,284.8642 (0.0000017144)
09 Oct 2000		<i>ΑΡΓΙΑ</i>
10 Oct 2000	583,008.99 Turkish lira	583,008.9921 (0.0000017152)
11 Oct 2000	584,771.85 Turkish lira	584,771.8453 (0.0000017101)
12 Oct 2000	582,417.58 Turkish lira	582,417.5824 (0.0000017170)
13 Oct 2000	579,311.89 Turkish lira	579,311.8856 (0.0000017262)
16 Oct 2000	574,137.55 Turkish lira	574,137.5473 (0.0000017417)
17 Oct 2000	577,332.02 Turkish lira	577,332.0229 (0.0000017321)
18 Oct 2000	570,827.55 Turkish lira	570,827.5523 (0.0000017518)
19 Oct 2000	573,607.73 Turkish lira	573,607.7263 (0.0000017434)
20 Oct 2000	574,208.70 Turkish lira	574,208.6964 (0.0000017415)
23 Oct 2000	572,647.63 Turkish lira	572,647.6329 (0.0000017463)
24 Oct 2000	572,859.08 Turkish lira	572,859.0847 (0.0000017456)
25 Oct 2000	569,313.90 Turkish lira	569,313.8991 (0.0000017565)
26 Oct 2000	569,285.84 Turkish lira	569,285.8438 (0.0000017566)
27 Oct 2000	575,339.40 Turkish lira	575,339.3969 (0.0000017381)
30 Oct 2000	576,976.36 Turkish lira	576,976.3597 (0.0000017332)
31 Oct 2000	579,076.73 Turkish lira	579,076.7306 (0.0000017269)
01 Nov 2000	583,400.09 Turkish lira	583,400.0890 (0.0000017141)
02 Nov 2000	583,056.26 Turkish lira	583,056.2575 (0.0000017151)

Ισοτιμία Λίρας Τουρκίας - Ευρώ κατά το έτος 2000		
Ημερομηνία	1 EYPΩ ισούται	Ισοτιμία
03 Nov 2000	585,355.06 Turkish lira	585,355.0558 (0.0000017084)
06 Nov 2000	583,507.35 Turkish lira	583,507.3533 (0.0000017138)
07 Nov 2000	584,555.88 Turkish lira	584,555.8816 (0.0000017107)
08 Nov 2000	583,300.18 Turkish lira	583,300.1812 (0.0000017144)
09 Nov 2000	582,981.34 Turkish lira	582,981.3446 (0.0000017153)
10 Nov 2000	587,136.56 Turkish lira	587,136.5639 (0.0000017032)
13 Nov 2000	<i>ΑΠΓΙΑ</i>	
14 Nov 2000	585,455.35 Turkish lira	585,455.3492 (0.0000017081)
15 Nov 2000	585,403.45 Turkish lira	585,403.4531 (0.0000017082)
16 Nov 2000	584,057.14 Turkish lira	584,057.1403 (0.0000017122)
17 Nov 2000	584,088.31 Turkish lira	584,088.3103 (0.0000017121)
20 Nov 2000	583,101.94 Turkish lira	583,101.9437 (0.0000017150)
21 Nov 2000	582,513.95 Turkish lira	582,513.9516 (0.0000017167)
22 Nov 2000	581,463.81 Turkish lira	581,463.8063 (0.0000017198)
23 Nov 2000	580,427.09 Turkish lira	580,427.0941 (0.0000017229)
24 Nov 2000	580,066.53 Turkish lira	580,066.5348 (0.0000017239)
27 Nov 2000	586,287.46 Turkish lira	586,287.4601 (0.0000017056)
28 Nov 2000	586,878.80 Turkish lira	586,878.7987 (0.0000017039)
29 Nov 2000	587,879.33 Turkish lira	587,879.3272 (0.0000017010)
30 Nov 2000	593,641.62 Turkish lira	593,641.6185 (0.0000016845)
01 Dec 2000	597,687.40 Turkish lira	597,687.4003 (0.0000016731)
04 Dec 2000	600,875.85 Turkish lira	600,875.8485 (0.0000016642)
05 Dec 2000	598,590.31 Turkish lira	598,590.3084 (0.0000016706)
06 Dec 2000	602,212.88 Turkish lira	602,212.8790 (0.0000016605)
07 Dec 2000	602,805.61 Turkish lira	602,805.6112 (0.0000016589)
08 Dec 2000	601,181.42 Turkish lira	601,181.4195 (0.0000016634)
11 Dec 2000	598,718.12 Turkish lira	598,718.1211 (0.0000016702)
12 Dec 2000	599,050.69 Turkish lira	599,050.6896 (0.0000016693)
13 Dec 2000	598,516.52 Turkish lira	598,516.5206 (0.0000016708)
14 Dec 2000	603,087.00 Turkish lira	603,087.0014 (0.0000016581)
15 Dec 2000	608,598.60 Turkish lira	608,598.5982 (0.0000016431)
18 Dec 2000	605,764.10 Turkish lira	605,764.0989 (0.0000016508)
19 Dec 2000	605,723.23 Turkish lira	605,723.2283 (0.0000016509)
20 Dec 2000	612,990.71 Turkish lira	612,990.7082 (0.0000016313)
21 Dec 2000	614,486.19 Turkish lira	614,486.1888 (0.0000016274)
22 Dec 2000	620,419.20 Turkish lira	620,419.1962 (0.0000016118)
25 Dec 2000	<i>ΑΠΓΙΑ</i>	
26 Dec 2000	<i>ΑΠΓΙΑ</i>	
27 Dec 2000	623,752.27 Turkish lira	623,752.2736 (0.0000016032)
28 Dec 2000	620,574.63 Turkish lira	620,574.6308 (0.0000016114)
29 Dec 2000 (high)	629,641.21 Turkish lira	629,641.2135 (0.0000015882)
01 Jan 2001	<i>ΑΠΓΙΑ</i>	

Πηγή: Bank of Canada, <http://www.bankofcanada.ca/en/rates/exchform.html>

Μέσος όρος ισοτιμίας: 1 ευρώ = 574.326,90 TL

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2004), *Στατιστικά Στοιχεία Αυγούστου 2004*, <http://europa.eu.int/hellas/5news/5.6press310804a.htm>
- Κοτζαμάνης Β. και Ανδρουλάκη Ε. Διδακτικές σημειώσεις στα πλαίσια του μαθήματος “Δημογραφία” τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, 2001.
- Μαλούτας Θ. (1999) Γεωγραφία αστικού χώρου. Διδακτικές σημειώσεις στα πλαίσια του μαθήματος "Αστική Γεωγραφία", Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, 1999.
- Πετράκος , Γ. και Ψυχάρης, Γ. (2003), "Οι Περιφερειακές Ανισότητες στην Ελλάδα: Μια Εναλλακτική Μέθοδος Υπολογισμού", *Τεχνικά Χρονικά, Επιστημονική Έκδοση του ΤΕΕ*, II 23, τευχ. 1-2, www.ath.aegean.gr/srcosmos/
- Πετράκος Γ. και Ψυχάρης Γ.(2004), *Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, 2004.
- Aldan, A. and Gaygisiz E. (2006), "Convergence across Provinces of Turkey: A Spatial Analysis", *Regional Studies Association – Shaping EU Regional Policy*, Leuven 2006, <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/leuven06/aldan.pdf>
- Assessment of Public Administration in Turkey, www.unpan.org (United Nations Online Network in Public Administration and Finance)
- Baycan Levent T., Globalization and Development Strategies for Istanbul, 39 th ISoCaRP Congress 2003.(http://www.isocarp.org/Data/case_studies/359.pdf)
- Beaverstock J.V., Smith R.G., Taylor P.J., A Roster of World Cities, eds. *Cities* 16 (6), (1999), 445-458. (<http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb5.html>)
- Caglar, E. (2005), " Creating a Superior Investment Climate at the Micro-Level: The Story of GOSB", *Draft Case Study of Gebze Industrial Park*, Harvard University, www.gosb.com.tr/files/GOSB%20Case%20Draft%20v10.doc
- Dayioglu, M. and Baslevent, C. (2004), " A Regional and Provincial Income Inequality Analysis for Turkey in the Presence", *11th ERF (Economic Research Forum) Annual Conference*, 14-16 December 2004, Beirut, Lebanon, http://www.erf.org/11conf_Lebanon/Labor/Dayioglu_&_Baslevent.pdf
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE – State Institute of Statistics), www.die.gov.tr

- Devlet Planlama Teşkilati (DPT – State Planning Organization), www.dpt.gov.tr
- Erkut, G. and M. Başar Baypınar (2003), "EU Integration and the Change of Spatial Organization In Turkey", *43rd Congress of European Regional Science*, 27-30 August 2003, Jyvaslyla, Finland, www.ersa.org
- Gezici, F. (1999), "The Potential of Regional Centers in Turkey Related to the Growth of Core Regions", *39th ERSA Congress*, 23-27 August 1999, Dublin, Ireland, www.ersa.org
- Gezici, F. (2004), "New Regional Definition and Spatial Analysis of Regional Inequalities in Turkey. Related to Regional Policies of EU", *44th Congress of ERSA*, 25-29 August 2004, Porto, Portugal, www.ersa.org
- Gezici, F. and G.J.D Hewings (2003), "Spatial Analysis of Regional Inequalities in Turkey", *43rd Congress of European Regional Science*, 27-30 August 2003, Jyvaslyla, Finland, www.ersa.org
- Gezici, F. and G.J.D Hewings (2004), "Regional Convergence and the Economic Performance of Peripheral Areas in Turkey". *Review of Urban & Regional Development Studies*. Vol. 16, No. 2, July. Blackwell Publishing Ltd. www.blackwell-synergy.com
- Kirdar, M.G. and Saracoğlu D.S. (2006), "Does Internal Migration Lead to Faster Regional Convergence in Turkey? An Empirical Investigation", *Middle East Technical University, Department of Economics*, Ankara, Turkey, March 2006, <http://www.ecomod.org/files/papers/1385.pdf>
- Loewendahl-Ertugal, E. (2004), "Regions and European Integration: Prospects for Regional Governance in Turkey", *2nd Pan-European Conference, Standing Group on EU Politics*, 24-26 June 2004, Bologna, <http://www.jhubc.it/ecpr-bologna/docs/471.pdf>
- Loewendahl-Ertugal, E. (2005), "Europeanisation of Regional Policy: The Case of Turkey", *European Political Economy Review*, Vol. 3, No. 1, 2005, <http://www.lse.ac.uk/collections/EPER/vol3/no1/loewendahl.pdf>
- Özmucur, S. and Silber J. (2002), "Spatial Income Inequality in Turkey and the Impact of Internal Migration", *Cornell/LSE/WIDER Conference on Spatial Inequality and Development*, London School of Economics, 28-30 June 2002, <http://www.wider.unu.edu/conference/conference-2002-2/papers>

- Özatağan, G. (2005), "Observations on Extending Definition of Human Capital as a Source for Explaining Regional Differentials in Turkey", *METU Studies in Development*, 32 (June), 2005, <http://www.feas.metu.edu.tr/metusd/online/2005/1/5.pdf>
- Poroy, H. (2003), "Improvement Project for Yesilirmak River Basin within the Framework of the Regional Improvement Strategies", Republic of Turkey, Governorship of Amasya, Directorate of City Planning and Coordination, Amasya, 2003, www.yesilirmak.org.tr/download/bolgesel_gelisim_yhp_Eng.doc
- Savas B.S, Karahan, Ö. and Saka R.Ö (2002), "Health care systems in transition: Turkey". In Thomson, S. and Mossialos, E. (eds), *European Observatory on Health Care Systems*, Vol.4, No.4, Copenhagen, <http://www.euro.who.int/document/e79838.pdf>
- STATE PLANNING ORGANIZATION (2002), Various Indicators Related to Provinces and Regions, <http://www.ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel>.
- STATE PLANNING ORGANIZATION (2003), Various Indicators Related to the Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS), <http://www.ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2003>.
- STATE PLANNING ORGANIZATION, Preliminary National Development Plan (2004-2006)
- T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου της Τουρκίας), www.sanayi.gov.tr
- Tansel, A. and H. Mehmet Taşçi (2004), "Determinants of Unemployment Duration for Men and Women in Turkey". March 2004 <http://www.tek.org.tr/dosyalar/A-TANSEL-UNEMP.pdf>
- Taylor P.J., Hoyler M., The Spatial Order of European Cities under Conditions of Contemporary Globalization, eds. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 91 (2), (2000), 176-189. (<http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb16.html>)
- Taylor P.J., Regionality within Globalization: What Does it Mean for Europe?, eds. F M Zimmermann and S Janschitz, (2001) *Regional Policies in Europe: Key Opportunities for Regions in the 21st Century* Graz: Leykam, 49-64. (<http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb35.html#f2>)

- Taylor P.J., Walker D.R.F., World Cities: A First Multivariate Analysis of their Service Complexes, eds. Urban Studies, 38 (1), (2001), 23-47. (<http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb13.html>)
- Turkish National Programme for the Adoption of the Aquis – NPAA (2001), www.europa.eu
- Village Life, www.countrystudies.us
- What's wrong with the GDP, www.dieoff.org
- Yildirim, J. (2005), "Regional Policy and Economic Convergence in Turkey: A Spatial Data Analysis", *18th European Advanced Studies Institute in Regional Science*, 1-10 July 2005, Lodz, Cracow, (http://wz.uni.lodz.pl/ersa/abstr/yildirim_p.pdf)
- Zürcher, E.J. (2004), *Σύγχρονη Ιστορία της Τουρκίας*. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια
- http://www.isocarp.org/Data/case_studies/335.pdf
- www.investinturkey.gov.tr
- www.uic.edu/cuppa/cityfutures/papers/webpapers/cityfuturespapers/session5_5/5powerofphysical.pdf